

Які ты прыгожы сёння, наш
родны Мінск!

18 год назад Беларусь, вы-
зваленая ад фашысцкіх захоп-
нікаў, узнялася з руін і попе-
лу. Працавітыя рукі сыноў і
дачок тваіх пры дапамозе
братніх рэспублік адраділі
цябе да новага, шчаслівага
жыцця.

**РАБОТНІЦА
І СЯЛЯНКА**

№7 ЛІПЕНЬ 1962

40000

Мікола ВОРАНАЎ

Вялікае жніво

Гарачыня мацней, чым на пякарні.
Надвор'е па заказу — толькі жні.
Жуе салому з хрустам малатарня,
Бы медзь, пшаніца ў бункеры звініць.
Па полі ветрык прайдзеца пшчотны
І знікне ў хмызняковым гушчары.
Глядзіць іржышча ў неба рыжай шчоткай
І коле пяткі босай дзетвары.
Сівец ад сонца жнівеньскага высах,
З-пад шын нагужаных грузавікоў
Траву напудрыў шэры пыл, як прысак,
Узбоч крутых прасёлкавых шляхоў.
Аж крэкчуць ад натугі транспарцёры
Пад цяжарам людзьмі здабытых тон.
Цячэ патокам залатым угору
Руплівай працы хлебарабаў плён.

Салдату будзёсвера

Падковы к ботам моцна прыкляпаны.
Меч у руках. Чаго яшчэ! Загад!..
І мне прыпамінаецца світанак
Больш дваццаці гадоў таму назад.
Здалося, сэрца юнае замёрла.
Жывым гатоў бы легчы ў зямлю,
Чым бачыць нож ля братавага горла,
Ля матчынага — чорную пятлю.
Самлепа сонца, дым жгутамі віўся,
Я за калючым дротам галадаў,
А ты ў пасылках сквапна капашыўся.
Што бацька твой у нас нарабаваў.
Зямлю слязьмі сіročымі напоўніў,
Маю вясну без жалю расстраляў.
...Пра бацьку можа б я і не напаміў.
Калі б ты сам пад сцяг яго не стаў.

Бел 05
3070

МІР, ТОЛЬКІ МІР!

НЕКАЛЬКІ гадоў таму назад на адной з сустрэч пажылая амерыканка папрасіла: «Раскажыце пра вайну». Гаварыць пра гэта нам, савецкім людзям, было нялёгка. Мы вынеслі ў апошнюю вайну на сваіх плячах велізарныя цяжкія. Амерыканскай жанчыне расказалі, што наша рэспубліка адной з першых прыняла на сябе ўдар гітлераўскіх полчышчаў. Ёй гаварылі пра палаючыя гарады нашай Радзімы, пра людзей, што паміралі ад фашысцкіх бамбёжак, пра іх гераізм і мужнасць у барацьбе, пра першыя радасныя дні вызвалення ад фашысцкага нашэсця.

Ці здолела з гэтага расказу амерыканская місіс уявіць сабе, што такое вайна? Напэўна, не. Для яе гэта таксама цяжка, як для чалавека далёкага поўдня, уявіць, які бывае снег.

Амерыканцы пашанцавалі! Над яе галавой ніколі не рваліся бомбы, яна не чула жудаснага завывання варожага бамбардзіроўшчыка. Яна не адрывала ад свайго сэрца любімага чалавека, не праводзіла яго на фронт і не чакала франтавога трохкутніка. Ёй незнаёмы пакуты людзей у лагерах смерці, у фашысцкіх засценках, рабства на чужыне, страта родных і блізкіх.

Але час мяняецца.

Зараз людзей усіх кантынентаў трывожыць падрыхтоўка да новай вайны, якую так заўзята вядуць заакеанскія правячыя колы.

Народы свету пратэстуюць супраць усё новых і новых атамных выбухаў, якія праводзяць амерыканцы. Людзі глыбока занепакоены атамнымі выбухамі і на вялікай вышыні. Цяжка сказаць, дзе асядзе смертаносны попель ад выбухаў у космасе. Прадухіліць ядзерную вайну, адстаяць мір на зямлі — вось галоўная задача чалавецтва.

Самы правільны, самы надзейны шлях да ўстанаўлення міру на зямлі ўказала народам наша Камуністычная партыя. Ад імя ўсяго народа яна ўрачыста абвясціла ў сваёй Праграме: «Знішчыць войны, усталяваць вечны мір на зямлі — гістарычная місія камунізму». Найбольш радыкальны шлях да забеспячэння трывалага міру Савецкі Саюз і іншыя сацыялістычныя краіны бачаць ва ўсеагульным і поўным раззбраенні пад строгім міжнародным кантролем.

Беларускі народ, на тэрыторыі якога праходзілі крывавыя падзеі двух сусветных войнаў, які панёс у гэтых войнах незлічоныя людскія ахвяры і матэрыяльныя страты, разам з усімі народамі нашай Радзімы аднадушна падтрымлівае міралюбівую палітыку Савецкага ўрада і горача адабрае ўсе яго імкненні, накіраваныя на ўсеагульнае раззбраенне і ўстанаўленне трывалага міру на зямлі.

У ліпенскія дні ў сталіцы нашай Радзімы — Маскве збярэцца Сусветны кангрэс за раззбраенне і мір. Па гэтай гі-

ра памятае Хірасіму і Нагасакі. Ад выбуху атамнай бомбы ў 1945 годзе загінулі тысячы людзей і тысячы сёння паміраюць пакутлівай смерцю.

Простыя людзі ЗША таксама падтрымліваюць ідэю склікання Сусветнага кангрэсу. Яны выступаюць за раззбраенне і мір. Наш друк паведаміў пра арышт трох амерыканцаў, якія ў знак пратэсту супраць ядзерных выпрабаванняў накіроўваліся на судне да вострава Раждзяства.

Але ніякія рэпрэсіі імперыялістаў не здолеюць заглушыць уладны голас народаў свету, якія змагаюцца за спыненне ядзерных выпрабаванняў і раззбраенне. За скліканне Сусветнага кангрэсу выказаліся самыя розныя арганізацыі, выдатныя грамадскія дзеячы, вучоныя, работнікі мастацтва, простыя людзі розных слаёў грамадства.

Рыхтуюцца да Сусветнага кангрэсу і нашы савецкія людзі. Ва ўсіх саюзных рэспубліках, краях і абласцях краіны прайшлі расшыраныя пленумы, канферэнцыі камітэтаў абароны міру, якія выказваліся за скліканне кангрэсу за раззбраенне і мір. У канцы мая ў Маскве адбылася Усеагульная канферэнцыя савецкай грамадскасці. Яна прыняла рэзалюцыю ў падтрымку склікання кангрэсу, выбрала сваіх дэлегатаў і прыняла наказ дэлегатам кангрэсу.

На канферэнцыі выступалі рабочыя, калгаснікі, вучоныя, дзеячы культуры, былыя франтавікі і партызаны другой сусветнай вайны.

Калі б іх прамовы магла пачуць тая амерыканка! Былы франтавік Н. А. Мейсак расказаў пра сваіх таварышаў, якія пахаваны ў падмаскоўных лясах. Расказаў пра тое, як дваццацігадовым юнаком страціў руку і ногі, пра тое, што ён пазбаўлен магчымасці трымаць свайго сына на руках. Яна пачула б хваляючы расказ пра вялікую мужнасць і жыццёлюбнасць савецкага чалавека. Гэты юнак навучыўся хадзіць на пратэзах, атрымаў адукацыю і авалодаў любімай прафесіяй журналіста. Калі б голас з трыбуны канферэнцыі былой беларускай партызанкі Тані Плавінскай даляцеў да жанчын-маці Амерыкі! Яны б даведаліся не толькі аб гераізме савецкіх людзей, але і аб іх самым заветным жаданні, самым моцным імкненні, імкненні да міру і шчасця людзей на зямлі.

Разам з іншымі народамі Савецкага Саюза працоўныя нашай рэспублікі рыхтуюцца да Сусветнага кангрэсу за раззбраенне і мір. У нас праводзяцца сходкі, вечары. У Мінску адбыўся канцэрт-баль, увесь збор ад якога пераведзены ў фонд міру.

Работнікі кінастудыі прымаюць удзел у стварэнні кінафільма пра барацьбу савецкіх людзей за мір.

Хутка выйдзе з друку зборнік лепшых вершаў беларускіх паэтаў, прысвечаных барацьбе за мір. Сродкі ад зборніка таксама паступяць у фонд міру. Расце колькасць людзей, якія добраахвотна аддаюць свае зберажэнні ў фонд міру.

Неацэнны ўклад савецкі народ уносіць у справу міру сваёй штодзённай працай. Ён разумее, што для ажыццяўлення планаў камуністычнага будаўніцтва перш за ўсё патрэбен мір. І ўмацаванне яго залежыць ад усенароднай стваральнай працы ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы.

Нядаўна Цэнтральны Камітэт нашай партыі і Савет Міністраў СССР звярнуліся са Зваротам да ўсіх працаўнікоў сельскай гаспадаркі ўзняць яшчэ вышэй нашу жывёлагадоўлю. Пэвышэнне закупачных цэн на масла, мяса і мясапрадукты, зніжэнне цэн на машыны, гаручае, запасныя часткі адкрывае магчымасці для хуткага ўздыму жывёлагадоўлі. Але поспехі не прыйдуць самі. Іх дамагацца можна толькі ва ўпартай працы. Мы ганарымся, што сярод жывёлаводаў ёсць нямала дудоўных жанчын-працаўніц. Гонар ім і слава!

Няхай жа праца ўсіх нашых людзей будзе радасная і спорная! Няхай павялічвае яна магутнасць нашай Радзімы, вернага вартавога міру і шчасця на зямлі!

КНИГА ИМЕЕТ:

Листов печатных	Выпуск	В перепл. или в обложке	Таблиц	Иллюстр.	Служебн.	№№ списка и порядковый	1961 г.
		1962					

18 6. 117-12 6 31 1116/158

113-10 000

МІР, ТОЛЬКІ МІР!

НЕКАЛЬКІ гадоў таму назад на адной з сустрэч пажылая амерыканка папрасіла: «Раскажыце пра вайну». Гаварыць пра гэта нам, савецкім людзям, было нялёгка. Мы вынеслі ў апошнюю вайну на сваіх плячах велізарныя цяжкасці. Амерыканскай жанчыне расказалі, што наша рэспубліка адной з першых прыняла на сябе ўдар гітлераўскіх полчышчаў. Ёй гаварылі пра палаючыя гарады нашай Радзімы, пра людзей, што паміралі ад фашысцкіх бамбёжак, пра іх гераізм і мужнасць у барацьбе, пра першыя радасныя дні вызвалення ад фашысцкага нашэсця.

Ці здолела з гэтага расказу амерыканская місіс уявіць сабе, што такое вайна? Напэўна, не. Для яе гэта таксама цяжка, як для чалавека далёкага поўдня, уявіць, які бывае снег.

Амерыканцы пашанцавалі! Над яе галавой ніколі не рваліся бомбы, яна не чула жудаснага завывання варожага бамбардзіроўшчыка. Яна не адрывала ад свайго сэрца любімага чалавека, не праводзіла яго на фронт і не чакала франтавога трохкутніка. Ёй незнаёмы пакуты людзей у лагерах смерці, у фашысцкіх засценках, рабства на чужыне, страта родных і блізкіх.

Але час мяняецца.

Зараз людзей ўсіх кантынентаў трывожыць падрыхтоўка да новай вайны, якую так заўзята вядуць заакеанскія правячыя колы.

Народы свету пратэстуюць супраць усё новых і новых атамных выбухаў, якія праводзяць амерыканцы. Людзі глыбока занепакоены атамнымі выбухамі і на вялікай вышыні. Цяжка сказаць, дзе асядзе смертаносны попел ад выбухаў у космасе. Прадхіліць ядзерную вайну, адстаяць мір на зямлі — вось галоўная задача чалавецтва.

Самы правільны, самы надзейны шлях да ўстанавлення міру на зямлі ўказала народам наша Камуністычная партыя. Ад імя ўсяго народа яна ўрачыста абвясціла ў сваёй Праграме: «Знішчыць войны, усталяваць вечны мір на зямлі — гістарычная місія камунізму». Найбольш радыкальны шлях да забеспячэння трывалага міру Савецкі Саюз і іншыя сацыялістычныя краіны бачаць ва ўсеагульным і поўным раззбраенні пад строгім міжнародным кантролем.

Беларускі народ, на тэрыторыі якога праходзілі крывавае падзеі дзвюх сусветных войнаў, які панёс у гэтых войнах незлічоныя людскія ахвяры і матэрыяльныя страты, разам з усімі народамі нашай Радзімы аднадушна падтрымлівае міралюбную палітыку Савецкага ўрада і гарача адабрае ўсе яго імкненні, накіраваныя на ўсеагульнае раззбраенне і ўстанавленне трывалага міру на зямлі.

У ліпенскія дні ў сталіцы нашай Радзімы — Маскве збярэцца Сусветны кангрэс за раззбраенне і мір. Да гэтай гістарычнай падзеі рыхтаваліся міралюбныя народы ўсёй планеты. На кангрэс прыедзе звыш дзвюх тысяч дэлегатаў з розных краін свету.

Ужо сам факт склікання такога шырокага Сусветнага кангрэсу сведчыць аб велізарным поспеху сіл міру ва ўсім свеце. Пасланцоў міру вядзе на кангрэс у нашу краіну вялікая заклапочанасць аб лёсе міру, гарачая рашучасць выратаваць чалавецтва ад пагрозы тэрмаядзернай вайны.

Шырокія і разнастайныя формы падрыхтоўчай работы да кангрэсу. Англіійскі камітэт абароны міру правёў тыдзень раззбраення, у час якога адбыліся мітынгі. Удзельнікі гэтых мітынгаў патрабавалі ўсеагульнага раззбраення.

Прыхільнікі міру Францыі падалі свайму ўраду рэзалюцыю аб раззбраенні і накіравалі дэлегацыю ў Жэневу на пасяджэнне Камітэта 18-ці, якая заявіла аб гарачым імкненні французскага народа да міру.

У Бельгіі прыхільнікі міру актыўна выступаюць супраць стварэння заходнегерманскіх ваенных баз на бельгійскай тэрыторыі і супраць атамнага ўзбраення Бельгіі.

Актыўная падрыхтоўка да Сусветнага кангрэсу за ўсеагульнае раззбраенне і мір вядзецца ў Японіі. Японскі народ доб-

ра памятае Хірасіму і Нагасакі. Ад выбуху атамнай бомбы ў 1945 годзе загінулі тысячы людзей і тысячы сёння паміраюць пакутлівай смерцю.

Простыя людзі ЗША таксама падтрымліваюць ідэю склікання Сусветнага кангрэсу. Яны выступаюць за раззбраенне і мір. Наш друку паведаміў пра арышт трох амерыканцаў, якія ў знак пратэсту супраць ядзерных выпрабаванняў накіроўваліся на судне да вострава Раждзяства.

Але ніякія рэпрэсіі імперыялістаў не здолеюць заглушыць уладны голас народаў свету, якія змагаюцца за спыненне ядзерных выпрабаванняў і раззбраенне. За скліканне Сусветнага кангрэсу выказаліся самыя розныя арганізацыі, выдатныя грамадскія дзеячы, вучоныя, работнікі мастацтва, простыя людзі розных слаёў грамадства.

Рыхтуюцца да Сусветнага кангрэсу і нашы савецкія людзі. Ва ўсіх саюзных рэспубліках, краях і абласцях краіны прайшлі расшыраныя пленумы, канферэнцыі камітэтаў абароны міру, якія выказваліся за скліканне кангрэсу за раззбраенне і мір. У канцы мая ў Маскве адбылася Усеагульная канферэнцыя савецкай грамадскасці. Яна прыняла рэзалюцыю ў падтрымку склікання кангрэсу, выбрала сваіх дэлегатаў і прыняла наказ дэлегатам кангрэсу.

На канферэнцыі выступалі рабочыя, калгаснікі, вучоныя, дзеячы культуры, былыя франтавікі і партызаны другой сусветнай вайны.

Калі б іх прамовы магла пачуць тая амерыканка! Былы франтавік Н. А. Мейсак расказаў пра сваіх таварышаў, якія пахаваны ў падмаскоўных лясах. Расказаў пра тое, як дваццацігадовым юнаком страціў руку і ногі, пра тое, што ён пазбаўлен магчымасці трымаць свайго сына на руках. Яна пачула б хваляючы расказ пра вялікую мужнасць і жыццёлюбнасць савецкага чалавека. Гэты юнак навучыўся хадзіць на пратэзах, атрымаў адукацыю і авалодаў любімай прафесіяй журналіста. Калі б голас з трыбуны канферэнцыі былой беларускай партызанкі Тані Плавінскай даляцеў да жанчын-маці Амерыкі! Яны б даведаліся не толькі аб гераізме савецкіх людзей, але і аб іх самым запаветным жаданні, самым моцным імкненні, імкненні да міру і шчасця людзей на зямлі.

Разам з іншымі народамі Савецкага Саюза працоўныя нашай рэспублікі рыхтуюцца да Сусветнага кангрэсу за раззбраенне і мір. У нас праводзяцца сходы, вечары. У Мінску адбыўся канцэрт-баль, увесь збор ад якога пераведзены ў фонд міру.

Работнікі кінастудыі прымаюць удзел у стварэнні кінафільма пра барацьбу савецкіх людзей за мір.

Хутка выйдзе з друку зборнік лепшых вершаў беларускіх паэтаў, прысвечаных барацьбе за мір. Сродкі ад зборніка таксама паступяць у фонд міру. Расце колькасць людзей, якія добраахвотна аддаюць свае зберажэнні ў фонд міру.

Неацэнны ўклад савецкі народ уносіць у справу міру сваёй штодзённай працай. Ён разумее, што для ажыццяўлення планаў камуністычнага будаўніцтва перш за ўсё патрэбен мір. І ўмацаванне яго залежыць ад усенароднай стваральнай працы ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы.

Нядаўна Цэнтральны Камітэт нашай партыі і Савет Міністраў СССР звярнуліся са Зваротам да ўсіх працаўнікоў сельскай гаспадаркі ўзняць яшчэ вышэй нашу жывёлагадоўлю. Павышэнне закупачных цэн на масла, мяса і мясапрадукты, зніжэнне цэн на машыны, гаручае, запасныя часткі адкрывае магчымасці для хуткага ўздыму жывёлагадоўлі. Але поспехі не прыйдуць самі. Іх дамагчыся можна толькі ва ўпартай працы. Мы ганарымся, што сярод жывёлаводаў ёсць нямала чудаўных жанчын-працаўніц. Гонар ім і слава!

Няхай жа праца ўсіх нашых людзей будзе радасная і спорная! Няхай павялічвае яна магутнасць нашай Радзімы, вернага вартавога міру і шчасця на зямлі!

НА ВЫШЫНІ

ГЭТА было ў лістападзе мінулага года.

Як і заўсёды, сход праходзіў бурна. Гэта што ж атрымліваецца? У калгасе дзве малочнатаварныя фермы. І там і тут умовы аднолькавыя, а справы — проста не верыцца! — ні ў якое параўнанне не ідуць. Атрымліваецца, быццам там, у Волатаве, нейкія лепшыя каровы, што даюць амаль удвая больш малака. Але ж ніхто з гэтым не хацеў пагадзіцца.

Ганна Апанасаўна была згодна з усім, што гаварылі і заатэхнік Пятро Фёдаравіч Краўчанка, і старшыня Фёдар Давыдавіч Кузубаў. А калі б спыталі яе, Ганну, то, магчыма, яна яшчэ болей нагаварыла. Хто-небудзь можа і не ведае ўсяго, што робіцца на пакалюбіцкай ферме, а яна сваімі вачыма ўсё бачыць. Ганна Апанасаўна загадчыца свінафермы, а малочная ферма тут жа, побач, і жанчына была міжвольнай сведкай таго, як кормяць, як даглядаюць на ферме кароў... А ўсе нелады з-за таго, што такое кіраўніцтва, такі нядбайны загадчык фермы.

— Адзіны выхад — змяніць загадчыка фермы, — заявіў Краўчанка.

— А каго будзем раіць праўленню на загадчыка фермы? — спытаў Фёдар Давыдавіч Кузубаў.

Ганна Апанасаўна чакала, што хто-небудзь устане і назаве прозвішча. Толькі каго іменна? Хоць бы разумнага, дбайнага гаспадар... Але ніхто не ўставаў, нікога не называў.

Зноў загаварыў старшыня:

— На маю думку, трэба, каб з камуністаў хто пайшоў. Справа адказная...

— А што скажа Адамчыкава?

Старшыня пазіраў на Ганну Апанасаўну. Тая ад нечаканасці збянтэжылася і

не ведала, што рабіць. Фёдар Давыдавіч схакаў крыху і спытаў зноў. Калгасніца паціснула плячыма, маўляў, хай іншыя скажуць.

Г. А. Адамчыкава.

Старшыня памаўчаў, а потым дадаў:

— Вазьміся, Апанасаўна. Дакажы, што і ў Пакалюбічах каровы не горшыя. І яна згадзілася.

АЛЕ на душы было неспакойна: у галаву лезлі розныя думкі. Яе, камуніста, пасылаюць на адстаючы ўчастак. Гэтым можна ганарыцца. Але ж колькі наперадзе клопатаў, турбот! І ці не час бы ёй напрацаваць спакойна, без асаблівага напружання? На свінаферме так і было ўжо. З таго часу, як стала загадчыцай, ферма вырасла і цяпер лепшая ў калгасе. Лепшая ў калгасе... А раней жа таксама яе як камуніста накіроўвалі сюды. І яна не падвяла.

А як будзе цяпер? ...Назаўтра Ганна Апанасаўна прыняла гаспадарку і

паклікала даярак. Тыя прыйшлі, паселі і ні слова. Наперадзе ўсіх — Ганна Сайкіна. Адамчыкава ведала яе характар і востры язык. Крый божа, папусцішся ёй — парадку не чакай. Толькі не такая Ганна Апанасаўна, не з палахлівага дзесятка. І ўсё ж ёй не хацелася выстаўляць сябе як кіраўніка, чыё слова — закон. Адамчыкава хацела пагутарыць з даяркамі адкрыта, начысціню.

Яна расказала пра партыйны сход, пра тое, як на ім хвалілі волатаўскіх даярак і як дасталася пакалюбіцкім.

— Ведаеце, на тым сходзе мне было аж сорамна, — прызнавалася Ганна Апанасаўна. — Выходзіла, быццам на нашай ферме нейкія няўмекі працуюць. І кармоў хапае, і каровы такія ж, як у Волатаве, а вынікі розныя. У чым, скажыце, прычына?

Даяркі маўчалі, бы ў рот вады панабіралі. А калі Адамчыкава зноў спытала, Сайкіна заўважыла:

— Пра што тут гаворыць?! Кожны працуе, як умее.

— Значыць, дрэнна працуем, калі суседзі абганяюць. Хіба мы горшыя за іх?

— Горшыя ці не, а малако з неба не цячэ. Колькі даюць каровы, столькі і маем.

Але тут Сайкіну перапыніла Сынклету Трушкіна:

— А ты дарэмна злуеш, Ганна Апанасаўна праўду гаворыць. Сорамна нам перад волатаўцамі. Яны вунь колькі надойваюць, а мы...

— І сапраўды, каб мы лепш даглядалі жывёлу... — падумала ўслых Аляксандра Ларкіна. — А то павернемся на ферму і хутчэй дадому.

Даяркі выказвалі свае меркаванні, раіліся, што трэба рабіць, каб узняць надоі. Ганна Апанасаўна была задаволеная шчырай размовай.

Але праз два дні здарылася такое, чаго Адамчыкава не чакала. Усе даяркі прыйшлі на ферму ў вызначаны час, а Сайкінай не было. Мінула дваццаць, трыццаць хвілін, а яна ўсё не прыходзіла. А калі прыбегла, яе тут жа запыніла Ганна Апанасаўна.

— Што ж атрымліваецца? — пыталася загадчыца. — Калі захачу, тады і прыходжу на ферму. Так? А для каго распарадак? Хто кароў будзе даіць?

— Я падаю, — спакойна адказала Сайкіна. — Не вялікая бяда, калі затрымаўся. Сёння ж субота.

— Як гэта не вялікая бяда? — абуралася Адамчыкава. — Хіба ты не ведаеш, колькі гіне малака, калі не ў час даіць кароў? Эх, Ганна, Ганна...

Сайкіна моўчкі ўзяла даёнку і рушыла да кароў. Ганна Апанасаўна зноў запыніла яе:

— Ды не бяжы ўжо. Падайлі тваіх кароў.

Жанчына не чакала гэтага і разгубілася.

— Хто падаіў?

— Яны, — і Адамчыкава паказала на даярак, што стаялі непдалёку і слухалі размову.

Сайкіна сарамліва пайшла з воч.

КАРОТКІЯ, як апоўдні, цень, зімовыя дні беглі непрыкметна. Адвіхурыў люты, і на двары зазвінеў веснавы капеж.

У адзін з сакавіцкіх дзён на пакалюбіцкую ферму завітаў заатэхнік Пётр Фёдаравіч Краўчанка. Ён пахадзіў па кароўніку, панаглядаў за работай даярак, а пасля падышоў да Ганны Апанасаўны.

— А ты малайчына, — пахваліў ён Адамчыкаву. — Наладзіла справы. Глядзі, хутка і волатаўскую ферму абгоніце.

— А што, хіба нельга?

— Чаму?.. Аднак жа...

— Не вельмі лёгка бу-

дзе абганца? — разгадала Ганна Апанасаўна думку заатэхніка. — Так?

— Хоць бы і так.

— А мы і не разлічваем на лёгкі поспех. — Яна пачала і працягвала: — Мы тут між сабою гаварылі пра рашэнні сакавіцкага Пленума ЦК. І надумалі перагледзець ранейшае абавязальства. Мяркуем атрымаць за год не менш як па 2750 кілаграмаў малака ад каровы.

— О, высока бераце. Гэта ж, бадай, такое абавязальства, як і ў волатаўскіх даярак.

— І мы выканаем яго. Абавязкова выканаем.

— Што ж, жадаю поспеху.

Назаўтра Пётр Фёдаравіч быў у Волатаве і расказаў пра размову з Адамчыкавай загадчыцы фермы Марыі Кавалёвай. Тая выслухала і ўсміхнулася:

— Палохаюць, кажаш? Няхай... Толькі ж кураняць восенню літаць.

Кавалёва была ўпэўнена, што гэта заява Адамчыкавай — адны словы, што пакалюбіцкім даяркам не дагнаць іх. А калі яна яшчэ паведаміла аб гэтым сваім даяркам, тыя і слухаць не захацелі. І не дзіва. За мінулыя месяцы волатаўцы намнога апярэдзілі сапернікаў. А ці лёгка даганяць? Асабліва, калі наперадзе лета — пара вялікага малака. Ды і цікава яшчэ, хто іх збіраецца даганяць?! Пакалюбіцкія даяркі... Раней яны і гаварыць пра гэта баяліся, а цяпер, з Адамчыкавай, бачы, пасмялелі...

Так думалі ў Волатаве. Але ўсё часцей і часцей сюды пачалі даходзіць чуткі пра поспехі даярак цэнтральнай фермы. Ды і Кавалёва кожны раз, калі прысутнічала на розных нара-

дах, чула, як Фёдар Давыдавіч ці яшчэ хто-небудзь хвалілі Адамчыкаву. «Глядзі ты яе, як узялася, — разважала Кавалёва. — Шчэ і сапраўды абганіць...»

І раптам...

Гэта было нечаканасцю для волатаўскіх даярак. У сакавіку ў Пакалюбічах надалі ад каровы па 218 кілаграмаў малака, а на ферме Кавалёвай — 207.

— От цяпер няхай пачухаюць патыліцу, — узрадавана сказала Ганна Сайкіна. — А то героі знайшліся...

— Хопіць задзіраць ім нос, — у тон сказала Настася Лысянкова.

Ганна Апанасаўна слухала даярак і смяялася. Хай выкажуцца. А пасля сама загаварыла:

— Дык бачыце цяпер, на што здатныя вашы рукі? А то ўжо было і насы пазвешвалі, маўляў, дзе нам да волатаўскіх даярак. Калі, дарагія, захацець, то многае можна зрабіць. — І ўжо з асцярогай: — Але нам яшчэ рана святкаваць перамогу. Сёння мы іх абганілі, а заўтра яны нас. Так што трымацца трэба.

— Не бойся, Апанасаўна. Не падвядзем, — запэўніла Сайкіна.

Адамчыкава ўважліва паглядзела на даярку. Нейкая цёплая хваля нязнамага дастоль пачуцця да гэтай жанчыны паднялася ў душы Ганны Апанасаўны. «Не тая цяпер Сайкіна... не пазнаць... Іншых за сабою вядзе...»

Спаборніцтва дзвюх ферм распальвалася. Пакалюбіцкая ферма ўзяла курс на абгон. І жывёлаводы даб'юцца свайго, бо наперадзе ідзе шчыры чалавек, сумленны працаўнік — камуністка Ганна Апанасаўна Адамчыкава.

В. ЧЫМІРКА

Калгас імя Леніна
Гомельскага раёна.

Мая Ківенка нядаўна скончыла Горацкую сельскагаспадарчую акадэмію і зараз працуе ў калгасе заатэхнікам. На гэтым здымку вы бачыце, як яна гутарыць з пастухом Антонам Калінавічам Малахамым.

Фота П. Нікіціна.

— Калі добры настрой, і работа спорыцца, — гавораць даяркі калгаса імя Дзяржынскага Мазырскага раёна сёстры Марыя (злева) і Валянціна Арцюшэнка. Сёлета яны абавязаліся надаць ад кожнай каровы па 2700 кілаграмаў малака.

Фота Ч. Мезіна.

НАМ ПІШУЦЬ

ДРУЖНАЯ СЯМ'Я

БАЦЬКУ свайго Ганна Мікалаеўна Васільчук памятае вельмі мала: ёй было ўсяго 8 год, як ён пайшоў абараняць Радзіму. Ліпеньскім днём 1945 года ў іх дом прыйшла сумная вестка: бацька загінуў. Маці Палагея Паўлаўна Каранчук засталася з дзвюма дочкамі — Марыяй і Ганнай. Паставіць іх на ногі салдацкай удаве памагла дзяржава — выплачвала дапамогу. Як толькі ў вёсцы арганізаваўся калгас, у яго адной з першых уступіла Палагея Паўлаўна і адразу пайшла працаваць на жывёлагадоўчую ферму даяркай. Дочкі пачалі вучыцца ў школе.

Аня любіла бываць на ферме, дапамагала маці. А пасля школы дзяўчына пайшла на ферму даяркай.

За 14 год Палагея Паўлаўна нямала папрацавала на карысць роднага калгаса. Яна выгадала каля 150 цялят за гэты час і надала звыш 250 тысяч літраў малака. І зараз жанчына яшчэ поўная сіл. Дочкі павыходзілі замуж, жывуць у дастатку. Асабліва радуе Палагею Паўлаўну тое, што Аня заўсёды з ёй: маці і дачка працуюць разам. Аня ўзначальвае якраз тую самую ферму, на якой працуе маці.

Нялёгка Ані было адразу пасля школьнай парты працаваць даяркай, але ўжо ў першы год яна заваявала першынство па надоях малака. У наступныя тры гады надоі значна ўзраслі, і яна іх давала ў 1961 годзе да 4000 літраў ад каровы. За добрыя поспехі ў працы маладую даярку неаднаразова прэміявала праўленне калгаса каштоўнымі падарункамі. Вярхоўны Савет БССР узнагародзіў Ганну Мікалаеўну Васільчук Ганаровай граматай. Ганна Васільчук — член праўлення арцелі імя Дзяржынскага. Яе паважаюць у калгасе. Нездарма аднавяскоўцы выбралі яе дэпутатам Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў працоўных.

Зараз Ганна Мікалаеўна робіць усё для таго, каб стварыць трывалую кармавую базу для малочнага статка. Разам з сяброўкамі яна засадзіла на прыфермскім участку 17 гектараў бульбаю і 3 гектары буракамі. Даяркі Антаніна Глех, Кацярына Якубінская і іншыя змагаюцца за высокія надоі малака.

На ферме ўведзена электрадаенне.

Радуюцца сэрца маці за дачку, якой родная ўлада дапамагла выйсці ў людзі. Радуюцца і людзі дружнай і працавітай сям'ёй калгасніц.

І. СІДАРУК

Брэсцкі раён,
вёска Камароўка.

ПРАШТО РАСКАЗАЦЬ ЛЮДМІЛЕ?..

УЧОРА Клава сказала, што ў брыгаду прысылаюць новенькую. Жана адразу пазнала яе. Разгубленая, спалоханая, яна баязліва тулілася да сцяны і на прывітанні работніц адказвала ледзь чутна — «добры дзень». А тым, хто працягваў ёй руку, паспешліва давала: «Люда Круглік».

Гэта дзяўчынка нечым нагадвала Жана сябе. Чатыры гады таму назад яна гэтаксама шарахалася ад грукатлівых машын, касілася на станкі, што, нібы жывыя, час ад часу дробна ўздрыгвалі, і глядзела вакол шырока раскрытымі вачыма. Пасля школьнай парты і ўтульнага класа цэх здаваўся на дзіва вялікім і шумным, а людзі ў сініх рабочых спяцоўках чамусьці былі падобны адзін на аднаго, нібы сышлі з плакатаў. У першы дзень нават заблудзіла. У час абедзеннага перапынку забегла Святлана, старэйшая сястра, разам пайшла ў цэх да бацькі, а потым Жана доўга блукала, усё не магла знайсці свой участак.

Успомніць смешна, цяпер кожны куток на заводзе знаёмы.

Жана ветліва ўсміхнулася новенькай:

— Ну вось, цяпер, значыць, ты ў мяне першыństwo забрала.

— Якое першыństwo! — не зразумела Люда і пачырванела.

— А такое: раней я ў брыгадзе была самай маладой, а цяпер «першыństwo», бачыш, да цябе пераходзіць. Зразумела!..

Люда выглядала зусім дзяўчынкай. Адзедзь форменную сукенку, стужкі ў косы ўплесці — і садзіся за парту.

У брыгадзе хутка даведаліся, што нездарма выглядае Люда школьніцай — усяго 16 год дзяўчыны. Толькі нядаўна рассталася з падручнікамі, са школьнымі сяброўкамі. Сям'я вялікая, адзін бацька працуе — вось і вырашылі на сямейным савеце: Люда, як старэйшая, пойдзе працаваць на завод, будзе сама дапамагаць бацькам.

Жана расказала Людміле, як пасля дзесяцігодкі прыйшла на завод, як паставілі яе ў кладоўку. Крадком, схаваў-

шыся ад усіх, плакала — не падабалася гэта работа. Потым перавялі ў брыгаду.

— А брыгада, брыгада ў нас асаблівая!

Асаблівая брыгада! Чым жа яна асаблівая? Як расказаць пра гэта Людзе? Тысячы калектываў у краіне носяць гордае імя камуністычных. Брыгадзе Клавы Татур з электрацэха яно было прысвоена адной з першых на заводзе. Што ж змянілася ў іх жыцці за гэтыя гады?

Працуе брыгада выдатна — гэта Люда ўжо ведае. Нездарма цэх трымае першае месца па заводзе. Змагаецца за эканомію, павышае якасць. Аб усім гэтым навічок даведваецца з першых дзён. А вось як прыйшла зладжанасць у рабоце, як навучыліся людзі спяшацца на заклік таварыша, у час заўважання, дзе патрэбна іх дапамога! Як растлумачыць Людзе, што вось ужо другі год не можа адважыцца Жана падаць заяву ў інстытут — гэта ж азначала б пакінуць брыгаду, расстацца з людзьмі, якія сталі для яе блізкімі і дарагімі. Праўда, цяпер вырашана — будзе паступаць на завочны.

І ўсё ж пра што расказаць Людзе, каб зразумела дзяўчына, у які калектыв яна прыйшла, па якіх законах тут жывуць?

Можа расказаць пра сябе, пра тое, чым стала для яе брыгада! Пра сябе, напэўна, атрымаецца лепш. Трэба пачаць з таго, як сустрэлі яе, Жану Сальнікаву, у цэху. Якраз брыгада тады толькі ўключылася ў спаборніцтва за званне камуністычнай. Разам рабілі першыя крокі. Людзі вучыліся працаваць па-камуністычнаму, а Жана наогул толькі пачынала працаваць. Уважліва сачылі за яе поспехамі старэйшыя таварышы, цяропліва вучылі разбірацца ў такіх, здавалася, забытых схемах, вучылі знаходзіць «хваробу» матора і «лячыць» яго.

Або расказаць, як навучылі Жану чула адносіцца да чужой мары?

У школе настаўнікі, назіраючы, як цяропліва, часам па некалькі разоў тлумачыла Жана таварышам незразумелую задачу, з якой радасцю ішла да малых у атрад і як тыя бегалі гужам за сваёй важкай, — прарочылі дзяўчыне: быць табе педагогам. Седзячы за партай, Жана нярэдка ўяўляла, як калі-небудзь увойдзе ў клас, як павядзе ўрок. Часам так захаплялася, што замест Антаніны Паўлаўны, выкладчыцы рускай літаратуры, бачыла сябе на яе месцы. Але ці мала бывае ў школьных гады жаданняў: сёння бачыш любімага настаўніка і хочацца стаць педагогам, заўтра сутыкнешся з цікавым інжынерам — і хочацца ствараць машыны. Вось і прывёў бацька Жану на свой завод — трэба пачынаць ад станка, з рабочай загартуюкі,

Працавала Жана, а мара не адлятала. Праўда, аднойчы дзяўчына ледзь не здрадзіла ёй — падала дакументы ў інстытут народнай гаспадаркі. Каб цягнула яе туды — дык не, паранейшаму бачыла сябе педагогам. У брыгадзе даведаліся пра Жаніну мару. Якраз падшэфная школа прасіла падабраць заводу атрадных важатых. Паслалі Жану. Зноў апынулася дзяўчына сярод дзяцей, з новай сілай ўспыхнула мара. І ўзрадавалася тады яна па-сапраўднаму, што не прынялі ў інстытут. Удзячна была сяброўкам, што памаглі захаваць мару.

А можа расказаць новенькай, як навучыліся ў брыгадзе радавацца чужой радасці і поспеху?

Прышло да Жаны каханне, першае, нясмелае... Ён працаваў у суседнім цэху наладчыкам. Гэтак жа, як Жана, на завод прыйшоў пасля дзесяцігодкі. Шмат у іх агульнага аказалася. «Добрая пара», — радаваліся ў брыгадзе. А потым разам абмяркоўвалі ўбор нявесты, удзельнічалі ва ўсіх перадвясельных клопатах. У абедзенны перапынак у цэху раптам загаварыла радзе — брыгада і камітэт камсамола віншавалі маладых са святам. Чырвань збянтэжанасці заліла твар нявесты, але радасць, падзеленая з таварышамі, вырасла ўдвая. Добра, калі побач сапраўдныя сябры.

Пра што яшчэ расказаць Людміле! Можа, паспрабаваць гаварыць пра іншых! Хоць бы пра Іру Хоміч. Сем год ужо яна на заводзе, выдатная работніца. Вечарамі сустрэнеш яе на вуліцах пасёлка з чырвонай павязкай дружныніцы.

Можа сустрэць і ў ціры — трэніруюцца з цэхавай стралковай камандай. А піянеры з чацвёртага класа 43 школы ўпэўнены, што лепшага забайніка, чым іх важатая Ірына, проста не бывае.

Можа, Люда скажа: «Дробязь гэта!» Але вось так, праз такія менавіта «дробязі», прыходзіла ў брыгаду дружба.

Захварэла Ніна Вераскоўская і дзівілася ўся бальніца: колькі ў дзяўчыны сваякоў! Толькі выйдзе дзяжурная сястра, а да Ніны ўжо натоўп наведвальнікаў, перадачы, запіскі. І як тут разбірацца, што больш памагло асіліць хваробу — лякарства ці дружба і клопаты таварышаў.

А калі расказаць Людміле, як аднойчы брыгадзір Клава Татур запрасіла ўсіх у госці, як пазнаёміла з сям'ёй. Пасля гэтага пачалі часцей бываць адна ў адной работніцы: то на чай запрашаюць, то ў каго-небудзь пірог па новаму рэцэпту спечаны, а ў каго — сямейнае свята. Да Іны Караткевіч бягуць за парадай — што цяпер модна! Іна скончыла курсы крою і шыцця і ў гэтай справе прызнаны знаток.

Бадай, пра ўсё і не раскажаш. Дружба, вялікая, шчырая, нарадзілася ў брыгадзе абмотчыц. Яна памагае людзям добра працаваць, уносіць у жыццё шмат светлага і радаснага.

Бягуць дні, хутка Людмілу Круглік будуць прымаць у члены брыгады. Можа і не трэба расказаць навічку пра ўсё гэта. Яна ўжо і сама, мусіць, паспела заўважыць, што брыгада, у якую прыйшла, асаблівая і званне камуністычнай ёй прысвоілі недарэмна. Трэба толькі быць дастойнай яго.

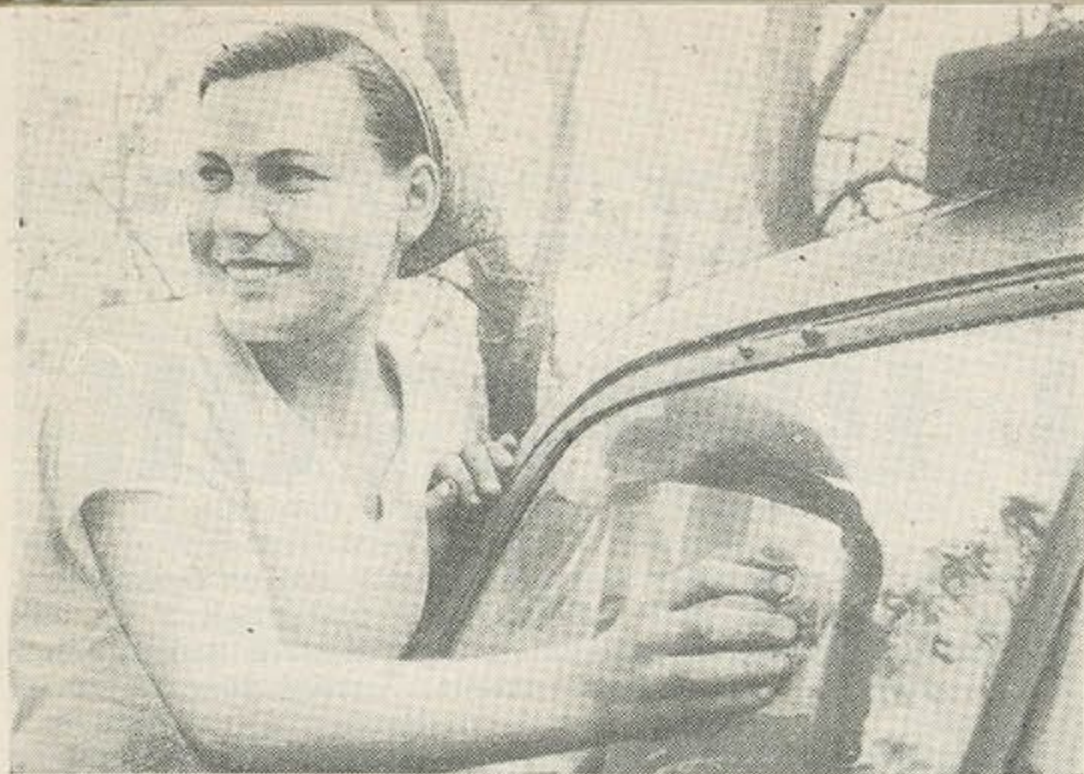
Э. ЛУКАНСКАЯ

Мінск,
падшыпнікавы завод.

Жана Сальнікава за работай.

Фота П. Нікіціна.

Ала Бажко — шафёр калгаса імя Янкі Купалы Маладзечанскага раёна.
Фота Л. Біжыка.

Адна з тысяч дарог...

ПРІЗНАЦА, зусім не такой уяўлялася мне гэтая дзяўчына. Яна, здавалася, павінна быць вельмі не падобнай да сваіх равесніц-сябровак не толькі знешнасцю, а і ўвогуле — характарам, паводзінамі і ўсім іншым. І тут мяне здорава падвяла вось гэтая хадзячая ісціна: «Скажы мне — хто ты, і я скажу — які ты».

Справа ў тым, што дзяўчына, аб якой ідзе размова, — Ала Бажко — шафёр. Ну, а шафёры, — гаворыцца тут не ў крыўду ім, а ў лепшым сэнсе гэтых слоў, — народ бойкі, разудалы. Ва ўсякім разе, не адзін я так мяркую.

Але вось мы сустрэліся з Алай Бажко. І сустрэліся якраз у такі момант, калі шафёр звычайна сыпле гром і маланкі з выпадку таго, што нейкі дурань пакінуў на дарозе цвік ці яшчэ якуюсьці вострую жалезяку.

Ала ж завіхалася ля свайго закульгаўшага грузавіка зусім спакойна. Толькі ва ўсіх яе рухах можна было заўважыць прафесіянальны спрыт. Без залішняй мітусні, але борзда, яна паддамкраціла машыну, зняла адно задняе кола, з якога вытыркаўся вялізны цвік, разманціравала яго — словам, рабіла ўсё тое і так, як рабіў бы ў падобным выпадку кожны шафёр.

Мінут праз трыццаць — сорок кола было залечана і пастаўлена на месца, можна было ехаць. Але тут да калгаснай канцылярыі, дзе стаяла Аліна машына, ліха падкаціў яшчэ адзін грузавік, і шафёр, адчыніўшы дзверцы кабіны, сказаў Ала, што ён яе «выручыў» — падвёз у поле насенне. Цяпер яна можа паабедзець і нават гадзіну пабыць дома са сваім любым Іванам, які, маўляў, так сама вось толькі што пайшоў на абед.

— За «выручку» дзякуй, але хопіць ужо балбатаць, — неяк строга сказала Ала.

— Ёсць прытармазіць! — «казырнуў» гаваркі шафёр. Тут жа ён уключыў матор і машына ў момант вылетела на шырокую палачанскую вуліцу...

Ала аказалася зусім негаваркай дзяўчынай, сціплай, нават крышачку сарамлівай. Вядома, аб чым я распытваў яе: ці любіць яна сваю работу, чаму, прынамсі, выбрала такую спецыяльнасць, а не якую-небудзь іншую. Хацелася даведацца пра ўсё яе жыццё, даснацца, аб чым думае гэтая маладая жанчына. А яна, не ведаючы куды схавать свае дужыя прыгожыя рукі, камячыла ў іх хусцінку, на ўсё пытанні адказвала адным-двума словамі: «Так... Проста спадабалася...» І здрадніца-чырвань залівала яе абветраны, з правільнымі, мякка акрэсленымі рысамі твар.

Што ж, гэтак бывае часта. Чалавек, які ўлюбёны ў сваю работу і, як гаворыцца, жыве ёю, не любіць выстаўляць гэта напаказ. Такая і Ала. Навошта вытлумачаць усім цікавым, што вось гэты старэнькі абшарпаны грузавік для яе даражэй, чым для іншага самая неацэнная рэч? І навошта каму ведаць, што кожны раз, як Ала садзіцца за руль, у яе крышачку мацней б'ецца сэрца і пачынае спяваць душа? Той, хто сам ніколі не адчуваў такой асалоды, усё роўна не зразумее, а каму вядома гэтая пачуццё — той і без лішніх слоў здагадаецца аб усім.

Так я зразумеў Алу і, відаць, не памыліўся. Крыху пазней, калі яе грузавік ужо знік за паваротам вуліцы, дзяўчаты, што сядзелі ў калгаснай канцылярыі, пацвердзілі мае думкі.

— З ёй лепш аб чым-небудзь іншым размову весці, а не аб ёй самой, — даводзілі яны. — Тады Ала можа і разгаварылася б...

— Але ж дарма, што такая маўклівая. Затое ўпартасці пазычыць у яе можна...

Расказалі пра тое, як Ала паступала на курсы шафёраў. Маладых хлопцаў і дзяўчат гэта не здзіўляла. Але старыя, асабліва жанчыны, адгаворвалі:

— Ну, навошта табе гэтая мужчынская работа? Заўсёды будзеш запэцканая хадзіць, лепей пайшла б вучыцца на бібліятэкарку...

І маці не вельмі хацела, каб яе дачка пасля дзесяцігодкі вучылася, як «гайкі падкручваць» ды «за рулём машыны трэсціся цэлымі днямі». Ала ні з кім не спрачалася, але ж і не падумала нават адступіцца ад сваёй задумы.

Ці вось яшчэ быў выпадак. Летась Ала выйшла замуж. Узімку ў яе нарадзілася дачка. Ну, цяпер ужо, меркавалі ўсе, не сядзе яна за руль. Але прайшло колькі часу, і Ала прыйшла ў праўленне:

— Буду зноў на машыне працаваць.

Стараліся даваць ёй лягчэйшую работу, каб бліжэй каля дому была, а яна, калі бачыла, што не хапае машын на вывазцы лесу, сама гаварыла старшыні калгаса Юліану Юліянавічу Кашэўскаму: «І я паеду ў лес». І ездзіла, ажно ў Чарчонава, хаця гэта і далёка і, вядома, для жанчыны нялёгка.

І машыну сама рамантуе. Спачатку, праўда, хлопцы-шафёры памагалі: то матор наладзіць, то яшчэ што зробіць. А цяпер да ўсяго сама дайшла.

— Хутка, — сказала адна з дзяўчат (відаць, бухгалтар), — Ала наездзіць на сваім грузавіку пяцьдзесят тысяч кіламетраў...

Дык вось якая яна — Ала Бажко, калгасны шафёр.

...Жыццё не пецціла Алу. Бацьку яна не памятае, загінуў на вайне. Вядома, як жылося ўдаве-маці і ў дні вайны, і ў першыя гады пасля яе. Потым маці выйшла замуж. Але трапіўся такі муж, што пра яго і гаварыць не варта. Падрасла Алачка і стала для яго лішнім цяжарам. Аліна маці неўзабаве адцуралася гэтага замужжа. І засталіся зноў яны ўдзвюх, зноў пераехалі ў сваю Груздаўку. Ала бегала ў Палачанскую школу, маці працавала ў калгасе. Скончыла дачка дзевяць класаў і пайшла на свінаферму, але вучобу не кінула. У Палачанах ёсць якраз вячэрняя дзесяцігодка, тут яна і атрымала атэстат сталасці.

«Што далей рабіць?» — задумалася Ала. Як і кожнаму чалавеку, шкада было дзяўчыне пакідаць сваю работу, ужо звывклася з ёю, здружылася з дзяўчатамі, якія працавалі на ферме. Але ж, напэўна, яшчэ больш вабіла яе даўняя заповітная мара. Так, была ў яе мара — вадзіць машыны, аб чым яна некалі пісала ў школьным сачыненні. І Ала паступіла на шафёрскія курсы.

Вось так і выбрала яна дарогу ў самастойнае жыццё.

Ці памылілася Ала, выбраўшы такую, як гавораць старыя, — «чыста мужчынскую» прафесію? Дзяўчаты-сяброўкі, якія блізка ведаюць яе, гавораць, што не, не памылілася. Яна задаволена сваім жыццём, і радасцю свецяцца яе вочы. А так адчувае сябе чалавек, калі яму па душы работа, калі ён знайшоў тую адну з тысяч жыццёвых дарог, якая бліжэй за ўсё яго сэрцу, думкам і імкненню працаваць, прыносіць карысць агульнай людскай справе...

Нярэдка Ала вяртаецца з работы пазней, чым яе муж, малады калгасны будаўнік — Іван Субач. Прыходзіць дадому стомленая, запыленая, прапахлая полем і лесам, і шафёрскай спяцоўкай... Але яе заўсёды чакаюць і сустракаюць з радасцю — і любы Іван, і добрая старая маці, і, вядома, маленькая дачушка. Па ўсім відаць, што ў гэтым доме ўсталявалася добрая чалавечая згода і шчасце.

М. МАРУШКЕВІЧ

ЦЁМНА-СІНІ ШМАТОК

Гэта здарылася ў ноч з 22 на 23 лютага 1942 года. У начной цішыні пачуўся стук у дзверы школы. Здавалася, дзверы ламаюць. Праз грукат чуваць была нямецкая мова і лайка на паўнямецкай, паўрускай мове. Эсэсаўцы практыкаваліся ў лайцы.

— Валя! Ты чуеш?

— Чую, мамачка.

Нельга было не пачуць таго, што рабілася за дзвярыма. Ліхтарыкі эсэсаўцаў, як воўчыя вочы, глядзелі ў вокны школы. Скрып цяжкіх каваных ботаў, удары ў дзверы, гучная гартанная мова і лайка не спыняліся ні на момант.

— Валя! Ты схавайся, я адчыню.

— Не мамачка. Хавацца позна ўжо, ды і дзе тут схаваешся, — адказала Валянціна.

— Мама! Беражы Лёньку. Трымайся, родная.

І Валянціна адчыніла паўразбураныя ўжо дзверы.

— Ты ёсць Валянціна Цітовіч?

Не паспела яна адказаць на пытанне афіцэра эсэсаўца, як яе груба штурхнулі і праз перакладчыка загадалі весці ў кватэру.

— Чаму дзверы замкнулі? Чаму парушаеце загад?

Па загаду нямецка-фашысцкіх улад удзень і ўначы забаранялася замыкаць дзверы.

Валянціну і яе маці Лідзію Осіпаўну паставілі тварам да сцяны і загадалі рукі трымаць на патыліцы. Калі прагнуўся і заплакаў хлопчык, сын Валянціны, яго, як шчанё, кінулі да ног жанчыны, не дазваляючы ўзяць дзіця на рукі.

Пачаўся вобыск у школе і ў пакоі, дзе жыла Валянціна з сынам і старэнькай маці. Эсэсаўцы перавярнулі ў школе ўсё дагары дном. Учынілі сапраўдны пагром. Школьную і Валіну бібліятэкі, наглядныя дапаможнікі, геаграфічныя карты знеслі ў адзін з класаў і падпалілі.

Старэнькую маці з унукам выгналі на вуліцу, а Валянціну Якаўлеўну павялі з сабой...

Рыхтуючыся да пераходу ў падполле, аўтар гэтых радкоў, які павінен быў застацца ў тыле ворага ў якасці сакратара падпольнага райкома КПБ, падбіраў людзей для падпольнай работы, сувязных, явочных кватэры і ствараў ядро будучага партызанскага атрада. Валянціна Якаўлеўна Цітовіч, настаўніца Зебеньскай школы Чэрыкаўскага раёна Магілёўскай вобласці, якая гарача любіла сваю Радзіму, дала згоду стаць гаспадыняй явочнай кватэры.

Так у канцы жніўня 1941 года Валянціна стала партызанскай сувязной-разведчыцай.

Валянціна Якаўлеўна хадзіла па заданню ў Чэрыкаў і Крычаў, у вёскі, дзе размяшчаліся гарнізоны праціўніка або паліцэйскія ўчасткі. Яна дастаўляла дакладныя звесткі камандаванню атрада аб праціўніку. Распаўсюджвала лістоўкі. Часта перапісвала лістоўкі, галоўным чынам, зводкі Саўінфармбюро.

Аднойчы ў школу раптоўна ўварваліся паліцаі. На стала ляжалі прынесеныя партызанамі лістоўкі. Валянціна не разгубілася. Прыкрыла лістоўкі нямецкай газетай, якая выдавалася на рускай мове пад назвай «Новы шлях» (гэтую газету ў народзе трапіна прызвалі «Дарэмны шлях»). А сама «радасна» сустрэла паліцаюў: «Садзіцеся, калі ласка. Чым магу быць карыснай?..»

Паліцаі абшукалі памяшканне школы і пайшлі. Яны шукалі двух партызан-разведчыкаў, што былі заўважаны, калі ішлі з лесу ў напрамку да школы. Паліцаі абшукалі школу, лазілі на гару. А партызаны стаялі за кніжнай шафай у пакоі Валянціны...

Аднойчы, калі Валянціна вярталася з Чэрыкава, яе

затрымалі ў вёсцы Вепрын, дзе размяшчаўся буйны змешаны гарнізон — нямецкія салдаты і паліцаі. У той час гестапа і СД шукалі дыверсійна-разведвальную дэсантную групу лейтэнанта Плотнікава. Хапалі ўсіх мужчын і жанчын.

Валянціна паспела знішчыць дакументы, якія маглі яе кампраметаваць. Пакінула толькі «аусвайс» (пасведчанне).

Пратрымалі Валю пяць дзён у халоднай лазні. На допытах здэкаваліся з яе. Пятрабавалі прызнання. З сінякамі вярнулася яна дадому. Вызваленню Валянціны дапамог бургамістр Зебеньскай воласці, які працаваў па заданню партызан. Ён арганізаваў збор подпісаў насельніцтва аб невінаватасці і лаяльнасці настаўніцы Цітовіч да «новага парадку». Такое яшчэ здаралася ў 1941 годзе.

Здзекі і пабоі не спалохалі Валянціну, не аслабілі яе волі да барацьбы, не пахіснулі яе веру ў нашу перамогу. Валянціна яшчэ больш гарача ўзялася за цяжкую і небяспечную падпольную работу.

У канцы верасня 1941 года камандаванне партызанскага атрада вырашыла зрабіць налёт на раённы цэнтр мястэчка Краснаполле.

Карты-плана Краснаполля ў камандавання атрада не было. Колькасці і ўзброенасці праціўніка не ведалі. Не ведалі дакладнага размяшчэння камендатуры, раённай управы, казармы, пастоў і агнявых кропак. Каб правесці такую аперацыю супраць пераўзыходзячага па сіле і ўзбраенні праціўніка, перш за ўсё, трэба было ўсё ведаць аб ворагу. Задуманая аперацыя была складаная і патрабавала стараннай падрыхтоўкі і разведкі.

У атрадзе быў чалавек, які добра ведаў Краснаполле. Гэта быў дырэктар леспрамгаса Л. Кроль. Але яго не пашлеш, там Кроля ведалі як партызана.

Каго ж паслаць у Краснаполле? Каму даручыць такое складанае і небяспечнае заданне? Лепш за ўсё для выканання гэтага задання падыйдзе жанчына. Ёй лягчэй прайсці, чым мужчыну. На маладых мужчын палююць эсэсаўцы, зондэркаманды, паліцаі. Але дзе ўзяць такую жанчыну?

Патрэбна пісьменная і вопытная, смелая і мужная жанчына. «Вопытная» — паняцце адноснае. Але тыя, хто працаваў з першых дзён акупацыі ў падполлі, лічыліся ўжо вопытнымі падпольшчыкамі. Выбар паў на Валянціну Якаўлеўну Цітовіч. Сваёй работай у падполлі яна даказала, што можа выконваць сур'ёзныя заданні. Узрост яе сярэдні, 1910 года нараджэння. Яна можа замаскіравацца пад пажылую жанчыну. Яе ведаюць як беспартыйную настаўніцу. Напэўна ў яе ёсць знаёмыя настаўнікі ў Краснаполлі.

Валянціна ахвотна згадзілася выканаць баявое заданне. Яна толькі сумнявалася, ці здолее ўсё правільна зрабіць, таму што ў ваеннай справе лічыла сябе непадрыхтаванай.

Чатыры дні была Валянціна ў разведцы. Доўгімі здаліся гэтыя чатыры дні для камандавання атрада. Непакойліся за разведчыцу.

Але Валянціна Якаўлеўна выканала баявое заданне выдатна. Яна склала падрабязны план Краснаполля, дзе былі нанесены камендатура, раённая управа, паліцэйская казарма, пасты, агнявыя кропкі.

Праз некаторы час здарылася так, што эсэсаўскі карны атрад знянацку ў лесе акружыў партызан. Партызанскі

Валянціна Якаўлеўна Цітовіч. Яе называлі ў нас «Лёля»...

атрад пацярпеў паражэнне. Загінула шмат народных мсціўцаў, у тым ліку сакратар падпольнага райкома ЛКСМБ Надзя Слюнкіна. Рэшткі атрада вымушаны былі адыйсці ў Хоцімскі раён.

Зебеньская падпольная антыфашысцкая арганізацыя, якой кіравала Валянціна Цітовіч, заклікала насельніцтва хаваць дэпльы рэчы, прадукты харчавання, жывёлу, нічога не даваць ворагу. Антыфашысцкая арганізацыя стварала харчовы фонд для партызан і праходзячых акружэнцаў. Падрыхтавала некалькі кажухоў, валёнак і ботаў. Маці Валянціны, Лідзія Осіпаўна, актыўна дапамагала падпольшчыкам. Для партызан пякла хлеб. Падпольшчыкі раздабылі дэтэктарны радыёпрыёмнік. Слухалі Маскву. Перапісвалі зводкі Саўінфармбюро і распаўсюджвалі сярод насельніцтва. Заклікалі сабатаваць усе мерапрыемствы нямецка-фашысцкіх улад.

У лістападзе партызанскі атрад, аслаблены і нешматлікі, вярнуўся ў раён. Прыемна і радасна было даведацца, што падпольшчыкі не спынілі сваёй дзейнасці. У Зебеньскай арганізацыі было ўжо да дзесятка чалавек. Але засмуціла тое, што дрэнна захоўвалася канспірацыя. Ужо вельмі адкрыта яны дзейнічалі. Пра гэта камандаванне атрада даведалася яшчэ да сустрэчы з Валянцінай Якаўлеўнай. Смела дзейнічаць — не значыць адкрыта дзейнічаць. Строгая канспірацыя — закон для падпольшчыкаў.

У ноч на 23 лютага 1942 года разам з Валянцінай

Якаўлеўнай былі арыштаваны падпольшчыкі Паплыка, Саўчанка і Сокалаў.

Восем дзён яны знаходзіліся ў засценках гестапа. Восем дзён ні сну, ні яды. Допыт, страшэннае катаванне, страта прытомнасці, абліванне халоднай вадой. Апрытомнеў — новыя катаванні, яшчэ больш пакутлівыя.

Валянціна Якаўлеўна і яе таварышы нічога не казалі фашысцкім катам, нікога не выдалі.

2 сакавіка 1942 года змучаную, знясіленую, паўголую Валянціну Якаўлеўну разам з іншымі пакутнікамі прывезлі да рова за раку Сож па дарозе ў вёску Гронаў. Іх жывымі кінулі ў роў на трупы. Потым паследаваў залп аўтаматчыкаў-эсэсаўцаў...

Так загінула ад рук фашысцкіх нелюдзяў слаўная патрыётка Радзімы, беспартыйная настаўніца Валянціна Якаўлеўна Цітовіч.

* * *

Закопваць трупы фашысты прымушалі насельніцтва, спецыяльна мабілізаванае пад наглядом эсэсаўцаў. Адзін з мабілізаваных пазнаў Валянціну Якаўлеўну. Ён адарваў шматок ад яе сіняга паліто і праз некалькі дзён прыйшоў у Зебень і перадаў яго маці Валянціны, Лідзіі Осіпаўне, як памяць аб дачцэ. Маці не намнога перажыла дачку — яна памёрла ад гора.

Г. А. ХРАМОВІЧ,

былы сакратар падпольнага райкома КПБ.

Шчасце сясцёр

Л. КРАСНЯНСКІ

ЦІХАЯ і далікатная рабіна, чырванючы гронкамі, глядзела ўніз, на дзвюх дзяўчат. Здавалася, дрэўца прыслухоўвалася да іх размовы.

Адна дзяўчына сядзела на лаўцы са згорнутымі ў трубку лістамі ватманскай паперы.

Другая, схіліўшы кучаравую галаву, уважліва разглядала пакрытыя лакам пазногці і спагадліва ўсміхалася ў адказ на словы субяседніцы.

— Ха!.. Гэта я ўжо чула.

— Не разумею, чаму ты не хочаш ні працаваць, ні вучыцца, Ната! — даказвала першая. — Пройдуць гады, пашкадуеш.

— Вось яшчэ!.. Нейкая ты, Юлька, дзіўная. Працуеш на фабрыцы, а потым сядзіш за канспектамі. Звар'яець можна!.. Ды ці ведаеш ты, што ўрэшце ідэал чалавека — не праца, а адпачынак?..

— Пасля чаго адпачынак?

— Ну!.. Наогул... Заўсёды.

І размова спынілася.

Год назад Ната сям-так скончыла дзесяцігодку. Уступныя экзамены ў інстытут не вытрымала. Маці ўладзіла яе вучаніцай у зубапратэзную майстэрню. Але праз тыдзень Ната збегла адтуль: «Бр-р, гэтыя зубы! Звар'яець можна». Тыдзень — на заводзе «Аўтазапчастак» і зноў: «Бр-р, жалеза пальцы дзярэ!»

Такія адносіны да жыцця, як ні дзіўна, не хвалявалі бацькоў Наты.

— Нічога, нічога, — супакойвала маці, — дзяўчыне з тваімі данымі будучае забяспечана: без інстытута выйдзеш замуж.

...— Ну што ж, — уздыхнула Юля. —

Пайду я, напэўна. Да дыпломнай рыхтуюся, — кінула на скрутак ватманскай паперы Юля. — А табе я скажу: увесь час адпачываць нельга.

— Можна, калі пашчаслівіцца.

— Пашчаслівіцца, — успыхнула Юля. — Не, шчасце, яно ў руках чалавека... У цябе бацькі, у цябе... Ты ніколі не ведала нястач, гора... А мы сем сясцёр... Мы...

І Юля расказала пра сваё жыццё.

Першы год вайны. Бацька пайшоў на фронт, а маці з дочкамі засталася ў вёсцы Трубільня, пад Крычавам. Старэйшай было пятнаццаць, малодшай — тры гады.

Неўзабаве прыйшла чорная вестка — загінуў бацька. А потым напалі немцы, выгналі жыхароў з вёскі. Дзе хочаш, там і жыві... Зямлянку маці выкапала, галлём сям-так перакрыла. Пару бульбін здабудзе і дзеліць на ўсіх.

Пад канец вайны захварэла, злягла. Прыйшлі свае, але ўжо не выратавалі яе. І засталіся сёстры круглымі сіротамі.

Старэйшая, Люба і Ніна, уладкаваліся на работу. Вера паступіла ў заатэхнікум. А Юлю, Ліду, Аню і Кацю прыняў дзіцячы дом.

— Там, Ната, усе былі, як гарох, адзін меншы за другога. Некаторыя нават не ведалі, як іх прозвішчы... Была дзяўчынка Лёля Горская. Яе назвалі так таму, што падабралі дзесьці ў гарах, каля забітай маці. Былі і іншыя з несапраўднымі прозвішчамі. І многія называлі выхавальніцу мамай.

Як мы стараліся вучыцца! Не толькі таму, што хацелася аддзякаваць дзяр-

жаве за ласку і клопаты. Мы ўжо малыя задумваліся аб жыцці. Дзіцячы дом — гэта пакуль мы дзеці. А вырасцем, самастойна жыць пачнём, што тады... Шчасце... Шчасце сваё сам чалавек куе.

Пасля шасці класаў я і Ліда паступілі ў Брэсцкае рамеснае вучылішча. Якраз прыехала да нас Люба і радасна паведаміла, што завочна вучыцца ў педагагічным інстытуце. Падарункі прывезла, але мы іх адаслалі Ані і Каці, якія былі яшчэ ў дзіцячым доме.

А пасля рамеснага сталі мы з Лідай працаваць тут, на Гродзенскай швейнай фабрыцы. А як жа інакш?.. І вучыліся.

У фабрычным скверыку Юля і Ліда чытаюць і перачытваюць дарагую сэрцу вестачку.

Фота В. Косціна.

Прыйдзем з работы, перакусім — і ў вячэрнюю школу... Сем класаў нам дало рамеснае, а восьмы, дзевяты і дзесяты — у Гродна скончылі.

Люба стала ўжо выкладчыкам біялогіі, выйшла замуж, дзеці ў яе паявіліся. Ніна захапляецца энергетыкай, атрымала накіраванне на Васілевіцкую ДРЭС. Вера скончыла заатэхнікум, Каця — кулінарнае вучылішча. Аня стала спецыялістам ткацкай справы. Адным словам, увесь наш «гарох» падняўся на ногі... Без маці, без бацькі падняўся. Савецкая дзяржава нас выгадавала.

Што ж, склалі мы рукі? Не... Я і Ліда вырашылі вучыцца завочна ў Мінскім тэхнікуме лёгкай прамысловасці. Пасля дзесятага класа нас прынялі адразу на трэці курс. Цяжка даводзілася, але вось ужо і канчаем. Праз пару месяцаў ёхаць у Мінск на тры месяцы, абараняць дыпломную работу. Аплачаны адпачынак атрымалі. Дырэктар нашай фабрыкі Канстанцін Іосіфавіч Мальчык, калі мы казалі пра гэта, пачухаў патыліцу, але рабіць няма чаго. «Закон ёсць закон», — кажа. Вось так, Ната...

— А для чаго ты ўсё гэта расказала мне?.. Столькі перацярпець — яно і звяр'яецца можна... Я, калі хочаш ведаць, больш за ўсё паважаю адну прафесію.

— Якую?

— Прафесію жонкі. Для гэтага неабавязкова вучыцца. А шлях ад простае работніцы да спецыяліста — гэта не па мне, надта ўжо доўгі.

Юля не вытрывала. Яна раптам паднялася і пайшла. Ідучы дадому, яна і лаяла сябе за дарэмна патрачаны час на размову з Натай, але і спадзявалася: «А можа хоць што-небудзь зразумее ўрэшце...»

Праз два месяцы Юля і Ліда Бекеравы паехалі ў Мінск. Там іх прымацвалі да вопытных інжынераў. Для практыкі, для падрыхтоўкі дыпломных работ. Ляцелі напружаныя дні і бяссонныя ночы.

Часам Лідзіна галава схілялася над чарцяжамі нізка-нізка. Схмяняецца дзяўчына, а галава зноў як чыгунная. Здаецца, проста тут, за сталом, заснула б. Тады Юля дакраналася да пляча сястры і ласкава гаварыла:

— Успомні, Ліда, Трубільню... Там у сто разоў цяжэй было, а вытрывалі.

А на фабрыцы іх не забывалі. Званілі.

— Як вы там, дзяўчаты?

— Трымаемся! Хутка ўжо дзяржаўны экзамен...

— Ну, глядзіце, чакаем вас.

Вярнуліся ззяючыя, радасныя, з дыпломамі тэхнікаў-тэхнолагаў швейнай вытворчасці. Сяброўкі павіншавалі, пажалі новых поспехаў. А дырэктар фабрыкі сказаў:

— Цяпер, дзяўчаты, і патрабаванні да вас іншыя. Шмат новага ў часе вучобы даведаліся, шырэй павінны глядзець на жыццё... Добра было б, калі б ты, Юля, узначаліла змену. Так, тую самую, дзе вы з Лідай былі простымі работніцамі...

— Мне гаварылі, што ўчора яна недадала дэталь на пашыў. Праўда гэта? — запытала Юля.

— Праўда. Стужкавая машына ўчора выйшла са строю. Куды гэта варта? Работніцы пры самай нязначнай паломцы чакаюць механікаў.

І нібы ўжо ўсё аб назначэнні Юлі зменным майстрам было вырашана, дырэктар дадаў:

— Змена цяжкая, так што работы табе, Юлія Мікалаеўна, хопіць.

Першы раз назваў так дырэктар Юлю. Было прыемна чуць гэта, хоць і трывожыла думка: «Трыццаць жанчын у змене... Ці здолею да кожнай падбраць «ключык», ці змагу кожную зацікавіць?»

— А табе, Ліда, — павярнуўся дырэктар да другой сястры, — прыдзеца заняцца нарміраваннем. Часам у нас і неабгрунтаваныя нормы бываюць... Праверыш іх з хранометрам, наведзеш парадок. Дык згода?

І Ліда таксама падумала: «Сотні работніц на фабрыцы, дзесяткі аперацый. Цяжка». Але згадзілася.

Практычны вопыт у спалучэнні з тэарэтычнай падрыхтоўкай вырочаў на кожным кроку. Калі якая-небудзь работніца сумнявалася, ці правільна вызначана норма на яе аперацыі, Ліда гаварыла:

— Давай так: я сяду за машыну, а ты правярай па хранометры.

Упэўненымі рухамі Ліда ўключала матор. Праз некаторы час работніца, правярыўшы якасць выканання аперацыі і гледзячы на хранометр, згаджалася:

— Так, твая праўда...

Па прапанове Ліды на фабрыцы перайшлі на аплату працы работніц нарыхтоўчага ўчастка ў залежнасці ад выхаду канчатковай прадукцыі. Укаранілі гэту прапанову — і больш рытмічна, арганізавана пайшла ўся вытворчасць.

Шмат клопатаў было і ў Юлі. Яна навучыла работніц змены ліквідаваць прасцейшыя непаладкі ў абсталяванні, дабілася таго, што дзяжурныя механікі часцей правяралі машыны. Абсталяванне ўжо не прастойвала. Але Юлі і гэтага здалося мала. Яна арганізавала перадачу вопыту лепшых работніц — Раісы Лаўрэнавай, Ядвігі Яромы, Тамары Панасюк. Змена паступова выпраўлялася, а неўзабаве пра яе загаварылі як пра перадаву.

Захапляцца рана, — папярэдзіла работніц Юля. — Трэба нам яшчэ павышаць кваліфікацыю, расшыраць тэарэтычныя веды... Дарэчы, Вера Пазнякова чамусьці перастала наведваць вячэрнюю школу... А мы ж самі напісалі вось гэта, — і яна паказала на стэнд з тэкстам заповедзяў змены, якая змагаецца за званне калектыву камуністычнай працы.

«Уявіце сабе, — гаварылася ў заповедзях, — што заўтра мы ўступаем у камунізм. Гэта значыць: не адмаўляцца ні ад якой работы — выгадная яна ці нявыгадная, цяжкая ці лёгкая. Брацца за яе з ахвотай. Адносіцца да працы, як да патрэбнасці і радасці... Змена павінна жыць па правілах: адзін за ўсіх і ўсе за аднаго... Адзін гультай — ганьба для змены, адзін прагуляў — пляма на ўсіх, адзін дапусціў брак — бяда цэлага калектыву... Бачыш сусед адстае — дапамажы... Сам што-небудзь не можаш зрабіць — не ганарыся, звярніся да таварыша... Адпрацаваў — не траць часу дарэмна: цябе чакаюць школа, тэхнікум, інстытут...»

Працаваць з кожным чалавекам, не пакідаць у бядзе таварыша, абуджаць у яго душы ўсё самае светлае, добрае — стала правілам змены. Неўзабаве ёй ва ўрачыстай абстаноўцы прысвоілі званне калектыву камуністычнай працы.

...Нядаўна Юля выйшла замуж. На яе вяселлі былі і сёстры, і работніцы змены.

Ліда, прыходзячы на работу, часта абвешчае:

— Ёсць пісьмы!

Пісьмы — ад сясцёр. У фабрычным скверыку Юля і Ліда чытаюць і перачытваюць дарагія сэрцу вестачкі, успамінаючы дзяцінства. А ўвечары — зноў вучоба, таму што абедзве маюць намер паступіць сёлета ў інстытут.

...Ну, а што з Натай? Ubачыла яе аднойчы Юля ля кабінета дырэктара фабрыкі. Куды знікла яе яркая, зіхатлівая прыгажосць!.. Толькі доўгія пазногці паранейшаму пакрыты лакам.

— Не атрымалася жыццё, — стомлена прызналася Ната. — Муж кінуй. Кажа: «Мне патрэбна талкавая жонка, а не цацка». Гэта я — цацка, чуеш?

— Так, — ціха адказала Юля, — бывае...

Ці ведаеш ты маё сэрца

Ніл ГІЛЕВІЧ

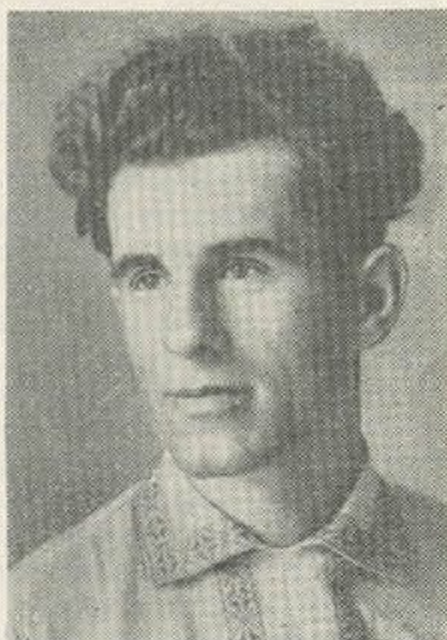
І вочы, і косы — навечна твае,
І гэтыя рукі, і губы...
Ты знаеш і рукі, і губы мае...
А сэрца ці ведаеш, любі!

Ці ведаеш ты, як спявае яно,
Калі цябе ў радасці бачыць?
Ці знаеш, як цяжка ўздыхае яно,
Калі цябе стрэнуць няўдачы!

Ці знаеш, як радасна б'ецца яно,
Пачуўшы знаёмыя крокі!
Як моцна тугой апаўеца яно,
Правёўшы цябе ў шлях далёкі!

Ці чуеш ты, як не пускае яно,
Калі ты ступаеш няверна!
Ці ведаеш, як замаўкае яно,
Калі яго крыўдзяць бязмерна!

Ці ведаеш ты, як баіцца яно,
Каб веры і кроплі не страціць?
Ці ведаеш, можа разбіцца яно,
Калі яму, шчыраму, здрадзіць...

Маладая мая

Еўдакія ЛОСЬ

— Мая дзяўчынка, мой дзіцёнак
скача...
Такая, як хацелася табе!..
Над затапаным птушаняткам плача,
Як матцы, усміхаецца вярбе.

Малое штось на кніжчыных
старонках,
Заслінены аловак аж рыпіць.
Набегаецца, нашчабеча звонка
І там, дзе напаткае сон, і спіць...

Маё дзіця, мая са мной бялянка,
Сінічка, ручаінка, васілёк!
Ужо яе паклікала палянка,
Што ландышамі свеціцца здалёк...

Ужо яна у садзе — белым-белым,
Спынілася пад вішняй, не пяе
І слухае, як голасам нясмелым
Гукае хтось, гукае хтось яе!..
...Але спыні мяне, мой дружа мілы,
Дачушку ў марах я табе радзіла...

Вера ВЯРБА

* * *

У мяне каханне
Як з палынных рос:
Стрэчы і расстанні
Поўны горкіх слёз.

Колькі жыць на свеце —
Памяць берагчы.
Бэзавая квецень
На тваім плячы.

Ты мяне ў гадзіну
Добрую тады
Успамінай, адзіны,
Цветам маладым.

Вось бягу я сцежкай
І пляту касу,
У вачах усмешку
Да цябе нясу.

Вяснушкі

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Маленькія бяскрыўдныя вяснушкі...
А колькі небыту было дзяўчыне
Парой вясноваю, калі яны,
Як зоры вечарам на небе чыстым,
На твары высыпалі бесклапотным...

Здавалася тады дзяўчыне,
Што ўсю красу яны яе загубяць,
Што зробіць яе смешнай,
непрывабнай
Маленькія бяскрыўдныя вяснушкі...

І горка праклінала іх яна
І ненавіснымі іх называла.
І кожную вясну так, аж пакуль
З любоўю не спаткалася сваёю...

...Яны сядзелі ўсю ноч да зары.
Калі ж зара схілілася над імі,
Як зачарованы глядзеў хлапчына
На твар яе, і так сказаў ён ёй:
— Якая ты прыгожая ў вяснушках!..

І ў першы раз яна не крыўдала,
Што пра вяснушкі гаварылі ёй.
І ў першы раз усцешылі яе
[пакута неадступная!] —
Маленькія бяскрыўдныя вяснушкі...

УЛАДА НАД ЗЯМЛЁЙ

У нашай краіне шырока вядома імя агранома тав. Андрэвай, старшыні калгаса на Тамбоўшчыне. Яна захапляюча расказвае аб сваёй любімай справе. Вось чаму мы вырашылі пазнаёміць чытачоў з яе артыкулам, змешчаным у часопісе «Семья и школа».

НЕЗАБЫЎНЫ сакавіцкі Пленум ЦК КПСС адкрыў новыя гарызонты для творчай работы спецыялістаў і ўсіх працаўнікоў сельскай гаспадаркі. Якое шчасце ў такую пару быць аграномам, тварцом багацця, чалавекам, які пануе над зямлёй!

Я—аграном. І гэтым ганаруся. Дазвольце ж мне пачаць размову аб нараджэнні гэтай гордасці. Пачаць здалёку, каб больш ярка паўстала перад намі сённяшняе цудоўнае ява нашай, савецкай зямлі.

Я расла ў вёсцы, бачыла беспрасветнае жыццё хлебарабаў і спрабавала знайсці адказ на пытанне, якое мучыла мяне: што трэба зрабіць, каб улада чалавека распаўсюдзілася на зямлю, каб стаў ён гаспадаром прыроды і ніколі не быў у залежнасці ад яе.

Я ведала, што людзі ў нашых месцах, на Тамбоўшчыне, чакалі ўраджайных год як міласціны, паўтараючы спрадвечную прыказку: «Не ўсё непагадзь, прагляне і яснае сонейка...»

Мой дзед часта гаварыў, што прызначэнне агранома заключаецца ў тым, каб людзі ніколі не аплакавалі зямлю, не шкадавалі хлебараба, а захапляліся багатымі дарамі зямлі і радаліся шчасліваму жыццю працаўніка, які дорыць людзям плёны зямлі.

З дзяцінства я стала жыць прыгожай марай дзеда, хоць, вядома, яшчэ не разумела, як трэба «кіраваць зямлёй». Я любіла вясковае жыццё, паэзія яго захапляла. Мне было радасна сустракаць усход сонца, якое нараджае асляпляльныя фарбы дня, і вясёльнаю зару, поўную зачаравання. Гэта было шчасце дзіцяці, якое захаплялася прыродай.

Світае... Як добра ў такую пару ўскокваць з пасцелі і, абмываючы босыя ногі расой, бегчы па полі і захапляцца пахам кветак і траў, бачыць, як сонечныя праменні збіраюць расінкі і стэп становіцца сухім-сухім...

Я бачыла, як сеялі пшаніцу, як паяўляліся яе зялёныя далікатныя рады на зямлі багаццяў і як яна кусціста расла на сялянскіх палатках, дзе сейбіт рукамі раскідаў па зямлі зярняты. І па адных усходах я ўжо ў дзяцінстве магла зразумець, чыя гэта расце пшаніца—багатых або бедных. Я ведала сеялку багацця і сяўню мужыка.

Я любіла назіраць, як падымаецца, высыпае пшаніца, наліваецца зернем колас...

Я хацела быць толькі аграномам... Кожная прафесія тоіць у сабе захапляючую сілу. А мая, як мне заўсёды здавалася, мае сілу акіяна, і для таго, каб авалодаць гэтай стыхійнай сілай,—ой, колькі трэба ўпартасці і мужнасці!

...Я яго добра ведала, гэтага жука, які прыносіў шмат бяды ў кожны сялянскі дом. Ён, гэты жук, бязлітасна з'ядаў пасевы, і сяляне былі бяссільныя справіцца з ім.

Я з захапленнем чытала ў нейкім часопісе, як біёлаг Ілья Ільіч Мечнікаў, нядоўга пражыўшы ў вёсцы і прыгледзеўшыся да жука-кузькі, адкрыў мікрабіялагічны метада барацьбы са шкоднікамі, які мы, аграномы, цяпер шырока выкарыстоўваем. Грозны жук-кузька страціў сваю былую сілу і ўладу над нашымі палямі.

Мне думалася: калі біёлаг, выпадковы жыхар вёскі, пакарыў жука, што панававу над пасевамі,—пагрозу ўраджаю, то аграном зможа падпарадкаваць прыроду волі чалавека, абавязкова зможа прымусіць зямлю рабіць тое, чаго мы ад яе хочам. Як я была ўдзячна Мечнікаву! Ён не толькі ўмацаваў маю веру ў выбраны мною шлях, але і навучыў мяне пільна прыглядацца да навакольнага. Ён як бы падказаў мне, што пасіўныя адносіны да прыроды наносзяць шкоду чалавеку. А таму трэба раскрываць усё, што перашкаджае паспяхова весці земляробства і жывёлагадоўлю, і знаходзіць адказ, як можна ліквідаваць гэтыя перашкоды і зрабіць, каб было лепш, яшчэ лепш і зноў яшчэ лепш! Імкненню ж да лепшага няма мяжы. А што можа быць цудоўней ажыццёўленай мары, калі гэта мара аб шчасці людзей?

Неўзабаве я даведалася пра чалавека, майго земляка, які стаў пераўтваральнікам прыроды,—пра Івана Уладзіміравіча Мічурына. Заўсёды, калі пазнаеш жыццё чалавека, які аб-

наўляе родную зямлю сваёй працай, становіцца ў сто разоў смялей. Усё жыццё Івана Уладзіміравіча—гэта подзвіг у імя чалавека.

Мне пашчаслівілася шмат год запар праходзіць практыку ў Мічурына.

Летам да Мічурына кожны дзень з усёй краіны прыязджалі экскурсантаў, людзі, якія хацелі не проста паглядзець на яго і ягоныя справы, але і павучыцца ў яго, зразумець яго мудрасць.

Асабліва цёпла сустракаў Іван Уладзіміравіч у сябе ў гадвальніку піянераў і школьнікаў. Ён быў улюбёны ў дзяцей і ў кожным дзіцяці бачыў будучага першаадкрывальніка. Таму ён з усім запалам свайго сэрца перадаваў ім свае веды. І заўсёды рыхтаваўся да сустрэчы з імі.

У маім блакноце захаваўся словы Мічурына: «Мы жывём у такі час, калі вышэйшае прызначэнне чалавека заключаецца ў тым, каб не толькі тлумачыць, але і змяняць свет, зрабіць яго лепшым, больш цікавым, паўней адпавядаючым патрэбам жыцця».

З такім перакананнем я атрымала дыплом агранома. Шмат год працавала аграномам у саўгасах і калгасах. У 1953 годзе мяне выбралі старшынёй калгаса.

Прышлося пачаць з навучання людзей, перадаваць ім свае веды, каб кожны калгаснік быў гарачым і перакананым прыхільнікам вядзення гаспадаркі на аснове дасягненняў агранамічнай навукі і вопыту наватараў вытворчасці.

Мне здаецца, маральны абавязак агранома заключаецца ў тым, каб сваімі ведамі і сваім вопытам прывіць любоў не толькі да агранамічнай навукі, але і да зямлі. Ох, як яна мае патрэбу ў любові, наша зямля-матушка! Яна патрабуе, каб яе песцілі, даглядалі. І для таго, каб больш пладаносіць, яна чакае ад чалавека працы, разумнай, шматбаковай, пастаяннай, стараннай.

Паляпшаць трэба было зямлю і адраджаць яе нанова. Гаспадарка была запушчана, жылі людзі няважна. Я гаварыла калгаснікам: усё будзе па-іншаму, жыць будзем добра. Але многія з недавер'ем адносіліся да маіх слоў: маўляў, і да цябе было многа «абяцальнікаў», ды воз і цяпер там.

Тут вось і трэба было праявіць маральную сілу агранома. Надыйшла пара—сваю заповітную мару ўвасобіць у жыццё.

Трывожна было на душы. Але калі хочаш прымусіць зямлю даваць вялікія ўраджаі, значыць, у характары выспела мужнасць. Праўда, ты ж не адзін. Прымусіць сябе самога лягчэй. А ты—аграном, старшыня калгаса, табе трэба павесці за сабой людзей. Сваёй марай захапіць людзей, каб яна стала іх уласнай марай...

Людзі даведаліся, што Мічурын навазваў прыродзе сваю волю, што кубанскі аграном Пуставойт, цяпер акадэмік, лаўрэат Ленінскай прэміі, вывеў новыя гатункі сланечніку і не бывалы сланечнік пачаў даваць нябачаныя ўраджаі. Але не ў гэтым заслуга Пуставойта: ён прымусіў свой сланечнік даваць больш алею! Вось як праявіў сілу ўлады Пуставойт—сілу ўлады над прыродай! Яўгенія Далінюк на Украіне збірае самыя высокія ўраджаі кукурузы. А чаму б і ў нас не збіраць такія ж?

Калі да нашых калгаснікаў прыйшла вера не толькі ў агранамічную навуку, але і ў сілу пераўтваральнага вопыту перадавых людзей, маякоў,—яны ўжо маральна падрыхтаваліся да ўстанаўлення сваёй асабістай улады над зямлёй—у сябе, на Тамбоўшчыне, у сваім калгасе імя Камінтэрна. Яны былі падрыхтаваны да штурму, да вялікага наступлення, якое мы павялі.

Перш за ўсё трэба было выгнаць траваполле, якое было путамі на нашых нагах. Навошта сеяць траву, калі кукуруза можа даць у дзесяць разоў больш кармавых адзінак? Не, травы нам не патрэбны, хоць яны прыжыліся на нашай тамбоўскай зямлі з прадзедавых часоў. І мы замянілі травы кукурузай. Гэта быў пачатак штурму, першы крок па новаму

шляху. Мы пачалі ўгнаваць глебу, сеяць чыстагатурковым насеннем у строга агранамічныя тэрміны.

Падняліся ўраджаі і на доі малака. Больш мяса прадаём дзяржаве.

Мы ўпарта вучыліся ў перадавых і навучыліся, сталі ў адзін строй з перадавымі. Наш калгас, першы ў краіне калгас, узнгароджаны ордэнам Леніна, пераўтворан у апорна-паказальную гаспадарку. Цяпер тое, што дасягнута ў нас, можа і павінна быць абавязкова дасягнута ва ўсіх калгасах Мічурынскага раёна. У гэтым, уласна кажучы, і прызначэнне апорна-паказальных гаспадарак — пераносіць свой вопыт у іншыя гаспадаркі.

Аднойчы Мічурын сказаў: «Вялікае будучае ўсяго нашага прыродазнаўства — у калгасах і саўгасах». Гэта мудрае прадбачэнне ажыццяўляецца ў нас у краіне ўсё больш разнастайна. У нашым калгасе ўсе спецыялісты — інжынеры і тэхнікі, аграномы і заатэхнікі, ветэрынарныя ўрачы і механізатары — праваднікі агранамічнай культуры і наватары. Ольга Сцяпанавна Баева, якая нядаўна закончыла ветэрынарны тэхнікум, зараз вучыцца ў завочным інстытуце. Яна не толькі сур'ёзны арганізатар-веттэхнік, але і вучоны, які ўдзельнічае ў правядзенні эксперыментальных работ. Цікавы дослед паставіла брыгадзір садаводчай брыгады аграном Алена Канстанцінаўна Мілаванавы, якая рассадзіла паміж шматгадовымі яблынямі 2000 карлікавых прышчэпаў, якія праз год ужо далі ўраджай.

Зімой на занальнай нарадзе ў Маскве Мікіта Сяргеевіч Хрушчоў гаварыў, што трэба рассаджваць гэтыя карлікавыя хуткаспелыя гатункі. Можам сказаць, што ў нас гэты дослед удаўся. Аграном Мілаванавы праводзіць свае даследы ў садзе разам з прафесарам Валянцінам Іванавічам Будароўскім. І такую дружбу з вучонымі вядуць многія нашы калгасныя аграномы. І ў гэтым я бачу залог усіх нашых поспехаў на шляху да багацця.

Пра будучае мы думаем сёння. Разам з усёй краінай мы ў сваім калгасе таксама склалі 20-гадовы план. Мы ведаем, што замест вясковых хат ужо ў першым дзесяцігоддзі ў нас вырасце Аграгорад з асобнай добраўпарадкаванай кватэрай для кожнай калгаснай сям'і. Мы на палях будзем атрымліваць у тры-чатыры разы большыя ўраджаі, чым атрымліваем зараз.

Мой сын і мая дачка — аграномы. Я хачу, каб мае ўнукі таксама былі аграномамі. Таму што я люблю сваю прафесію, у ёй — уся справа, сэнс і паэзія майго жыцця. Бацькі павінны прывіваць сваім дзецям любоў да таго, чаму яны прысвяцілі сваё жыццё. Вядома, не ўсе дзеці ідуць па шляхах бацькоў. Калі яны выбіраюць іншую прафесію — у гэтым, зразумела, няма трагедыі. Важна, каб іх вабілі мэаі, якія асвятляюць усе дарогі ў жыццё, да камунізма. А якую з гэтых дарог яны выберуць — гэта ўжо іх справа. Толькі б нарадзілася прызванне.

Е. АНДРЭЕВА,

аграном, старшыня калгаса, Герой Сацыялістычнай Працы, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР.

Калгас імя Камінтэрна,
Мічурынскі раён,
Тамбоўская вобласць.

У час навучальнага года кожны дзень у такарны і слясарны цэхі Мінскага завода аўтаматычных ліній прыходзілі вучні 9—11 класаў 65-й і 66-й школ Мінска. Яны набывалі тут прафесіі токараў і слесараў. Вучылі іх вопытныя майстры. На здымку: старшы майстар Даніла Іванавіч Ларкін тлумачыць вучням 10-га класа 65-й школы канструкцыю і прыныцы работы аўтаматычнай лініі.

Фота У. Лупейкі.

Ваўкавыскі лясгас — перадавы ў рэспубліцы. Зараз тут больш чым на тысячы гектарах ужо высаджаны сосны, таполі, дубы. Калектыў лясгаса памагае калгасам і саўгасам раёна садзіць лес.

Пройдуць гады, зашумяць сваімі пышнымі веравінамі стромкія хвоі, і тым людзям, што стварылі гэта хараство, скажучь дзякуй нашы патомкі.

На здымку вы бачыце гэтых сціплых людзей. Яны садзяць лес. Кіруе работамі ляснік Роскага лясніцтва Ваўкавыскага лясгаса ўдарнік камуністычнай працы В. І. Вапапай.

Фота А. Перахода.

НАМ ПІШУЦЬ

АДГУКНІЦЕСЯ, РОДНЫЯ!

Дарагая рэдакцыя!

Я звяртаюся да Вас з вялікай асабістай просьбай. Дапамажыце мне праз часопіс адшукаць маіх сяспёр. Коротка пра сябе і пра іх.

Я, Давыдоўская Тамара Кірылаўна, у 1944 г. (мне было тады 6 год) страціла маці і сяспёр. Пры гэтым я пазбавілася рукі, трапіўшы пад поезд.

Выхоўвалася ў дзіцячым доме да 1953 г. У 1957 г. скончыла Гомельскае педвучылішча. У 1959 годзе знайшла мяне маці. Ёй у гэтым памагла міліцыя г. Віцебска, а сяспёр ніяк не знойдзем. У мяне было прозвішча бацькі, які загінуў яшчэ ў час фінскай вайны. Ад яго засталася нас двое: я і сястра Давыдоўская Зінаіда Кірылаўна. Ад другога бацькі (загінуў у Айчынную вайну) сястра Мялюшчанка Ала Фёдаравна. Усе мы адшукваліся па гэтых двух прозвішчах. Але ў сяспёр цяпер, напэўна, ужо зусім іншыя прозвішчы. Як расказвае мама, яны былі здадзены ў Вільнюскі дзіцячы прыёмнік, здаецца, у 1947 годзе. Але з

міліцыі адказалі, што згодна з дакументамі дзеці з такімі прозвішчамі не праходзілі.

Я хачу звярнуцца да маіх сяспёр праз часопіс «Работніца і сялянка».

Я веру, што вы жывыя, мае любія сястрычкі. Дзе ж вы, адгукніцеся на кліч вайшай сястры і маці (Давыдоўскай Паліны Сяргееўны).

Вы павінны памятаць нашу сям'ю. Я вас помню такімі: Зіна — з блакітнымі вачыма і русымі валасамі. У Алы былі чорныя вочы (як у мяне) і чорныя валасы. Мама гэта пацвердзіла пры нашай сустрэчы праз 15 год.

Дарагія мае сястрычкі, не было яшчэ дня, каб я з мамай вас не ўспаміналі. Я ўяўляю нашу сустрэчу, а яе ўсё няма і няма...

Дарагія чытачы! Можна хто з вас выхоўваўся разам з маімі сёстрамі ў дзіцячым доме, вучыўся разам з імі, працаваў ці жыў. Пішыце мне па адрасу: Віцебская вобласць, Віцебскі раён, Вымнянскі сельсавет, вёска Культура — Давыдоўскай Тамары Кірылаўне.

„МАЛЫШ“

Марыя КАЗЛОЎСКАЯ

Малюнкі Р. Віткоўскага

А п а в я д а н н е

ДОБРА, калі ёсць браты, прытым старэйшыя. У мяне іх два — Міхаіл і Віктар. Толькі яны зусім розныя. Я не магу зразумець, як гэта ў адной сям'і вырастаюць такія розныя людзі.

Тры гады назад у нас памёр бацька. Я тады вучыўся ў пятым класе. Мама паглядзіла мяне па галаве і сказала братам:

— Глядзіце, не крыўдзіце Шурыка. Вы цяпер павінны замяніць яму бацьку.

— Не хвалюйся, мама, — супакойце яе Віктар, — малыша мы не дадзім у крыўду, з намі не прападзе.

Міхаіл нічога не сказаў. Ён апрануўся і, як заўсёды, пайшоў на работу.

Міхаіл працуе на заводзе, там, дзе працаваў бацька, а Віктар вучыцца ў інстытуце. Абодва яны высокія, светлавалосыя і, калі ідуць разам па вуліцы, амаль нічым не адрозніваюцца. Але варта каму-небудзь з іх увайсці ў прэджую, і я беспамылкова магу сказаць: «Гэта Віктар» або «Гэта Міхаіл».

Міхаіл доўга топчацца ў прэджай, старанна выцірае ногі, акуратна вешае паліто, чагосьці заходзіць на кухню. Віктар ляціць дадому, як страла. Не здымаючы плашча, ён урываецца ў пакой і, крыкнуўшы на хаду «Прывітанне, малыш», звяртаецца да маці:

— Мамачка, кармі, я галодны, як ленынградзец у час блокады.

Толькі пасля гэтага ён здымае плашч і нясе яго ў прэджую.

Я любіў абодвух братоў, але, скажу шчыра, Віктар быў мне неяк бліжэй. Як толькі ён прыходзіў з інстытута, у доме становілася шумна і весела. Ён так пацешна расказваў пра выкладчыкаў, пра сваіх таварышаў, што мы з мамай курчыліся ад смеху. Мне было прыемна, што Віктар не можа без мяне абысціся, што я яму ўвесь час патрэбен. «Малыш, — прасіў ён, — збегай у магазін па туш», «Малыш, падай гальштук», «Малыш, будзь сябрам, знайдзі мне чысты сшытак».

Ён браў мяне з сабой на стадыён, са стыпендыі купляў цукеркі і заўсёды пакрываў, калі ў мяне здараліся непрыемнасці ў школе.

— Дзе гэта ты бадзяўся цэлы дзень? — строга пытаў Міхаіл. — Ты думаеш, я за цябе буду ўрокі рабіць?

— Ну чаго ты прычапіўся да малыша, — спакойна ўступаўся за мяне Віктар, — у яго ж сёння фізічны гурток.

Выбраўшы момант, калі Міхаіл выходзіў у другі пакой, ён весела мне падміргваў: «Не губляйся, маўляў, брат, я цябе заўсёды выручу».

Само сабой зразумела, што я таксама не заставаўся ў даўгу і ў патрэбную мінуту выручаў Віктара.

Часта да Віктара прыходзіў таварыш, Жэнька, якога мама і Міхаіл чамусьці вельмі не любілі.

— Папярэджваю цябе, — са злосцю сказаў аднойчы Міхаіл, — калі толькі гэты стыляга яшчэ раз з'явіцца ў нас на парозе, я сам спушчу яго з лесвіцы.

— Ну што ты хвалюешся, рабочы клас, — Віктар усміхнуўся і паклаў руку Міхаілу на плячо. — Дзіўна, чаму табе не падабаецца «Яўгені Анегін»?

Віктар чамусьці называў Жэньку «Яўгені Анегін».

Міхаіл злосна зняў яго руку.

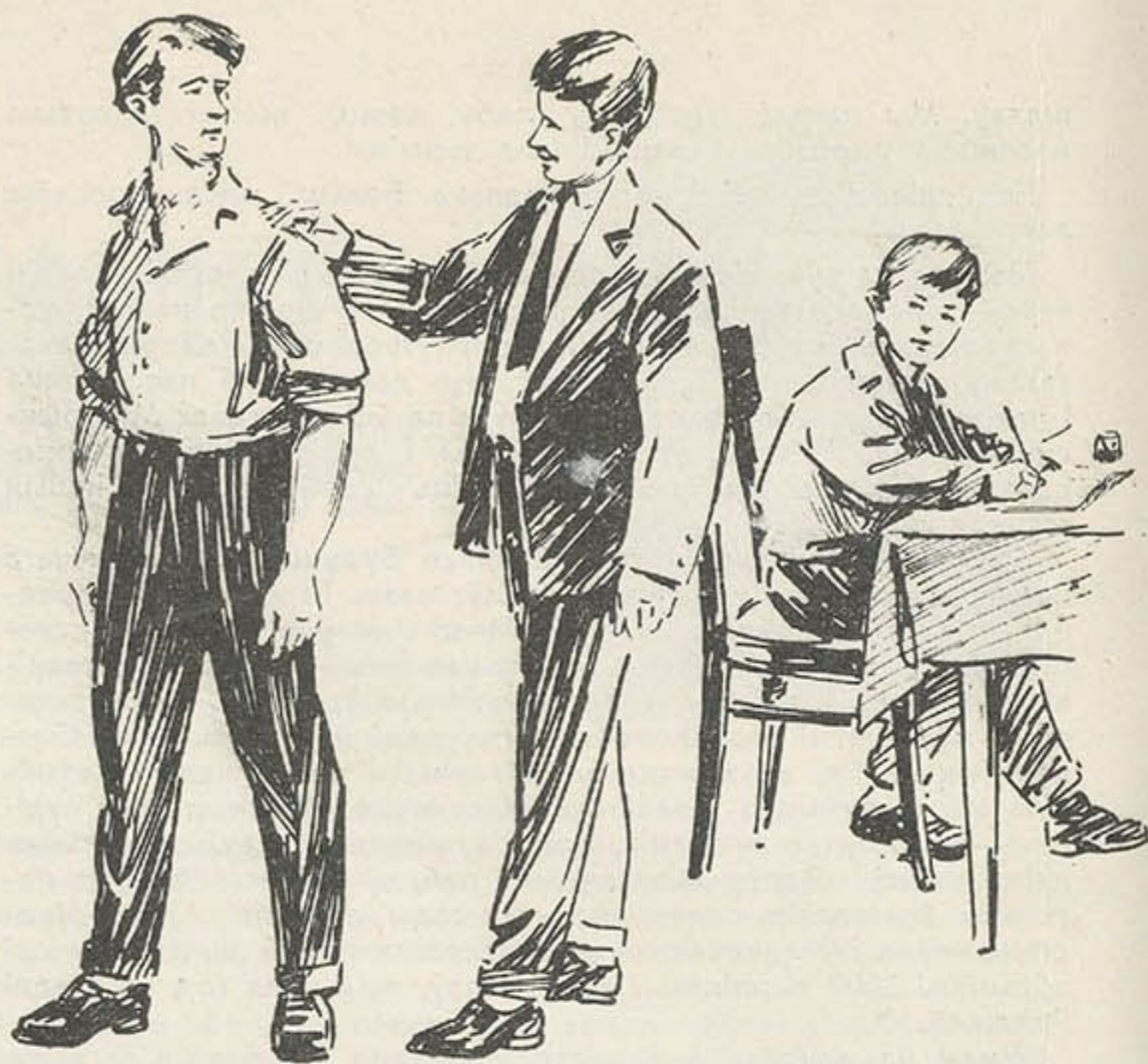
— Кінь ламацца. Я сказаў, каб не паяўляўся, і кропка.

— Добра, добра, браток, будзе выканана. Усё-такі ты на два гады старэй за мяне і я мушу цябе слухаць.

Вядома, ён проста смяяўся з Міхаіла і нават я разумеў, што ён зусім не збіраецца яго слухаць. Але Жэнька да нас хадзіць перастаў. Затое Віктар часта пасылаў мяне да яго.

— Малыш, збегай у сквер, там чакае «Яўгені Анегін», перадай яму запіску. Толькі, глядзі, пры старой не прагаварыся.

Мне не падабалася, што Віктар за вочы называе маці

«старой», але я не адважваўся яму пра гэта гаварыць. Хто ведае, а можа ён раззлועца і тады канец нашай дружбе...

Прыносячы зарплату, Міхаіл яе ўсю да капеечкі аддаваў маці. Яна ўжо сама меркавала што купіць — каму кашулю, каму штаны. Віктар сваю стыпендыю таксама аддаваў, але ўжо на наступны дзень пачынаў выпрошваць:

— Мама, ведаеш, мне трэба купіць вельмі важны падручнік, у бібліятэцы яго ніколі не дастанеш.

— Ты ж, здаецца, нядаўна купляў нейкі падручнік, — няўпэўнена гаварыла мама.

— Ну, той быў па фізіцы, а гэты па электратэхніцы.

— А...

Мама давала грошы і больш не распытвала. Яна слаба разбіралася ў гэтых прадметах. А праз некаторы час Віктар зноў прасіў:

— Мамачка, дай два рублі, мне вельмі, вельмі трэба.

Маці жаласліва пераконвала:

— Не магу, Віктар, што скажа Міша?

— А яму неабавязкова ўсё ведаць.

Ён садзіўся на канапу, абдымаў маму і летуценна гаварыў:

— Вось закончу інстытут, стану інжынерам, тады ўбачыш, як будзем жыць. Найму табе работніцу, рабіць нічога не будзеш.

— Што ты, — смяялася мама, — у мяне так рукі адымуцца. Не трэба мне работніцы. Канчай ужо хутчэй, можа тады, нарэшце, Міхаіл пойдзе вучыцца.

— Мішка! З яго здольнасцямі! — Віктар трымаўся за живот.

Віктар быў ужо на трэцім курсе інстытута, а Міхаіл вучыўся ў дзевятым класе вячэрняй школы. Веды даваліся яму, як відаць, і сапраўды нялёгка. Да позняй ночы ён сядзеў над сваімі падручнікамі. Але нікому не скардзіўся і не прасіў дапамогі. Толькі аднойчы ён запытаў у Віктара, як рашыць задачу. Віктар, як заўсёды, кудысьці спяшаўся. Зазірнуўшы адным вокам у задачнік, ён хутка сказаў:

— Гэта ж глупства. Складай квадратнае ўраўненне і ўсё атрымаецца.

— Добра, ідзі, я разбяруся, — пачырванеўшы, адказаў Міхаіл і ўваткнуўся ў сшытак.

Па-мойму, ён так і не рашыў тады гэту задачу, але да Віктара больш не звяртаўся.

Наогул мы жылі дружна і ўсе любілі маму. У дзень яе нараджэння кожны з нас падносіў ёй скромны падарунак. Віктар звычайна прыносіў кветкі, я цукеркі або духі, а Міхаіл купляў што-небудзь карыснае: хустку, сукенку, туфлі.

У гэтым годзе Міхаіл сказаў:

— Трэба купіць маме новае паліто.

Цяпер ён аддаваў ужо не ўсю зарплату, а крыху пакідаў. Віктар дабаўляў ад сваёй стыпендыі. Нават я часта адмаўляўся ад марожанага, гаворачы:

— Няхай будзе маме на паліто.

Грошы мы хавалі ў ніжняй шуфлядзе пісьмовага стала і стараліся, каб маці пра гэта не ведала. Аднойчы, калі яна збіраецца ў магазін і нацягне сваё старэнькае выцёртае футра, мы скажам:

— Здымі гэтае стар'е і надзень лепш вась гэта.

Мама прымерыць новае паліто, ахне, разгубіцца і будзе глядзець на нас сваімі вялікімі ззяючымі вачыма...

У нас ужо было пяцьдзесят рублёў, калі здарылася няшчасце — грошы зніклі. Мы з Міхаілам усё перакапалі і сталі ўстрыжывацца з вінаватымі апушчанымі тварамі.

Стукнулі дзверы і ўвайшоў Віктар. Ён хутка зірнуў на нас і сказаў:

— Вы, напэўна, грошы шукалі. Я забыў вас папярэдзіць, што я іх узяў.

Ён кінуў кнігі на стол і, як заўсёды, не гледзячы на нас, пайшоў у пярэдняю вешальню паліто. Калі ён вярнуўся, Міхаіл, бляднеючы, спытаў:

— Скажы, ты не пажартаваў?

— Што ты, я ж не круглы дурань. Паслухай, Мішка, і навошта старой так тэрмінова гэтае паліто? Нічога не здарыцца, калі яна яго атрымае на некалькі месяцаў пазней.

— Як... Як ты сказаў?

Міхаіл падышоў да Віктара. У яго быў такі страшны твар, што я спалохаўся і, не памяншы сябе, закрычаў:

— Мама!

З другога пакоя прыбегла мама. Нічога не разумеючы, яна трэсла мяне і пыталася:

— Што з табой, сыноч, што здарылася?

Я плакаў, уткнуўшыся ў маміна плячо, а яна ўсё патрабавала:

— Дзеці, Міша, Віця, што здарылася? Раскажыце ж мне. Голас яе быў такі ласкавы, такі мірны, нібы Міша і Віця былі яшчэ маленькімі і не паладзілі з-за якой-небудзь цацкі.

Міхаіл глядзеў у акно, быццам чакаў кагосьці больш разумнага, які мог прыйсці сюды і растлумачыць, што здарылася. Раптам Віктар схопіў свой чамаданчык з кнігамі і злосна кінуў цераз плячо:

— А ну вас усіх да д'ябла.

Дзверы стукнулі і засталіся адчыненымі. У пакой уварваўся халодны кастрычніцкі вецер.

Маці ўзялася за галаву і горка заплакала.

— Божа мой, што гэта з намі здарылася?

Усе наступныя дні пасля гэтага вечара яна лаяла Міхаіла, гаварыла, што ён дрэнны брат, што Віктар з-за яго можа звільніцца і пайсці па дрэннаму шляху.

Міхаіл усё маўчаў. Нарэшце, на трэці дзень ён не вытрымаў.

— Ты сама яго раздурыла і сама вінавата. Ты думаеш, я не ведаю, як ён выпрошваў у цябе грошы. Ён лічыць сябе геніем, а сам не можа здаць экзамены на павышаную стыпендыю. Ён проста паразіт і падлюга, і я больш не хачу на яго працаваць.

Мама маўчала, прыгнечаная яго жорсткімі і праўдзівымі словамі. Потым яна ражком хусткі выцерла слязу і сказала:

— Ты правы, Міша, але ты брат, а я маці, і я не магу дапусціць, каб Віктар туляўся дзесьці там, у інтэрнаце. Няхай ён вернецца дадому і ты ўбачыш — таго, што было, больш не будзе.

Міхаіл адварнуўся і ціха паўтарыў:

— Добра, хай будзе так, як ты хочаш.

Ён пайшоў і праз гадзіну вярнуўся з Віктарам. А на наступны дзень за абедам спакойна аб'явіў:

— Я еду на цаліну.

Ён устаў і сам паклаў сваю руку Віктару на плячо.

— Цяпер ты, Віктар, будзеш клапаціцца аб маці і Шурыку.

Віктар прамаўчаў, а Міхаіл пайшоў у другі пакой, і адтуль пачулася:

— Наконт грошай, вядома, не турбуюцца, я вам буду высылаць.

Увечары ён паклікаў мяне на вуліцу і ўзяў з мяне слова, што я буду яму акуратна пісаць, прычым, пісаць толькі праўду.

У самую апошнюю мінуту, калі Міхаіл, павярнуўшыся да нас спіной, ужо ўваходзіў у вагон, мне зрабілася страшна. Хацелася сказаць: «Міша, не едзь, не трэба». Але навокал было шмат людзей. Я праглынуў слёзы і адышоў ад поезда, ад усіх гэтых людзей, ад Міхаіла.

Жыццё наша спачатку нібы не змянілася. Віктар гэтак жа імкліва ўлятаў у кватэру, гэтак жа, напываючы, кідаў у пакой паліто і весела пытаў:

— Як справы, малыш?

Але цяпер паліто ў пярэдняю выносіла маці, а Віктар, улёгшыся з кнігай на канапе, нецярпліва патрабаваў:

— Абед хутка будзе? Мне трэба ісці.

Паабедаўшы, ён кідаў на хаду:

— Я іду ў чытальную залу.

— Віця, плітка перагарэла. Можна б ты паправіў, — баязліва гаварыла мама.

— Няма калі мне.

Дадому ён прыходзіў позна ўначы. Часам мне здавалася, што ад яго пахне вінём. Зноў пачаў у нас паяўляцца Жэнька і яшчэ нейкія хлопцы. Аднойчы пасля іх адыходу мама ўбачыла на сталё бутэльку.

— Віця, — сказала яна строга, — не прыводзь іх больш сюды.

— Грамадзянка, — усміхнуўся ён, — вы забываеце, што я тут прыпісаны і магу запрашаць, каго хачу.

Тут я не вытрымаў і закрычаў:

— Як табе не сорамна так размаўляць з мамай! Якая яна табе грамадзянка! Ты, здаецца, яшчэ не аддаваў у гэтым месцы сваю стыпендыю!..

Віктар злёгка штурхануў мяне.

— Ну-ну, работнік, малы яшчэ вучыць. Ты, напэўна, забыў, як сам маці ашукваў.

— Гэта ты мяне так вучыў! — Я накінуўся на яго з кулакамі.

Ён спрытна вывернуўся і рассмяяўся.

— Ну, паколькі ты ўжо дарослы, то пара табе стаць маміным памочнікам.

Я горка заплакаў. Як нам цяпер не хапала Міхаіла! Я гэта зразумеў ужо даўно, бадай, адразу як ён паехаў.

Калі ён быў тут, мы яго амаль не заўважалі. А цяпер я з ціхім смуткам успамінаў, як ён прыходзіў з работы і доўга таптаўся ў пярэдняй, як, ціха напываючы, працаваў за сваім маленькім хатнім варштатам, як сядзеў за адным сталом са мной, пацеючы над сваімі задачамі. Ён умеў паправіць усё — ад пліткі да радыёпрыёмніка — і ўсё гэта рабіў так непрыкметна, што мы думалі — у нас заўсёды ўсё цэлае. Міхаіл не даваў мне грошай на марожанае, але, калі пачынаўся вучэбны год, у мяне заўсёды быў добры касцюм, новыя чаравікі, скрынка, поўная неабходных кніг. З Міхаілам можна было ні аб чым не турбавацца, нічога не баяцца.

Так часам позняй восенню бегаш у школу ў старэнкай тоненькай куртачцы. Здаецца, што гэтая куртачка зусім і не грэе, так яе па прывычцы і нацягваеш. А варта пакінуць яе дзе-небудзь, забыць, і адразу пранізлівы вецер працінае цябе наскрозь і ты з жалем успамінаеш, як добра было ў старэнкай куртачцы.

Міхаіл акуратна прысылаў нам грошы, і я гэтак жа акуратна пісаў яму пісьмы. Пісьмы гэтыя былі кароткія і спакойныя, як дыктанты па рускай мове. Я дзякаваў за грошы, пісаў пра здароўе маці, пра сваю вучобу, перадаваў прывітанні ад таварышаў з завода. Мне было сорамна скардзіцца Міхаілу на нашу жыццё. Я мала любіў яго і ў глыбіні душы адчуваў сябе перад ім вінаватым.

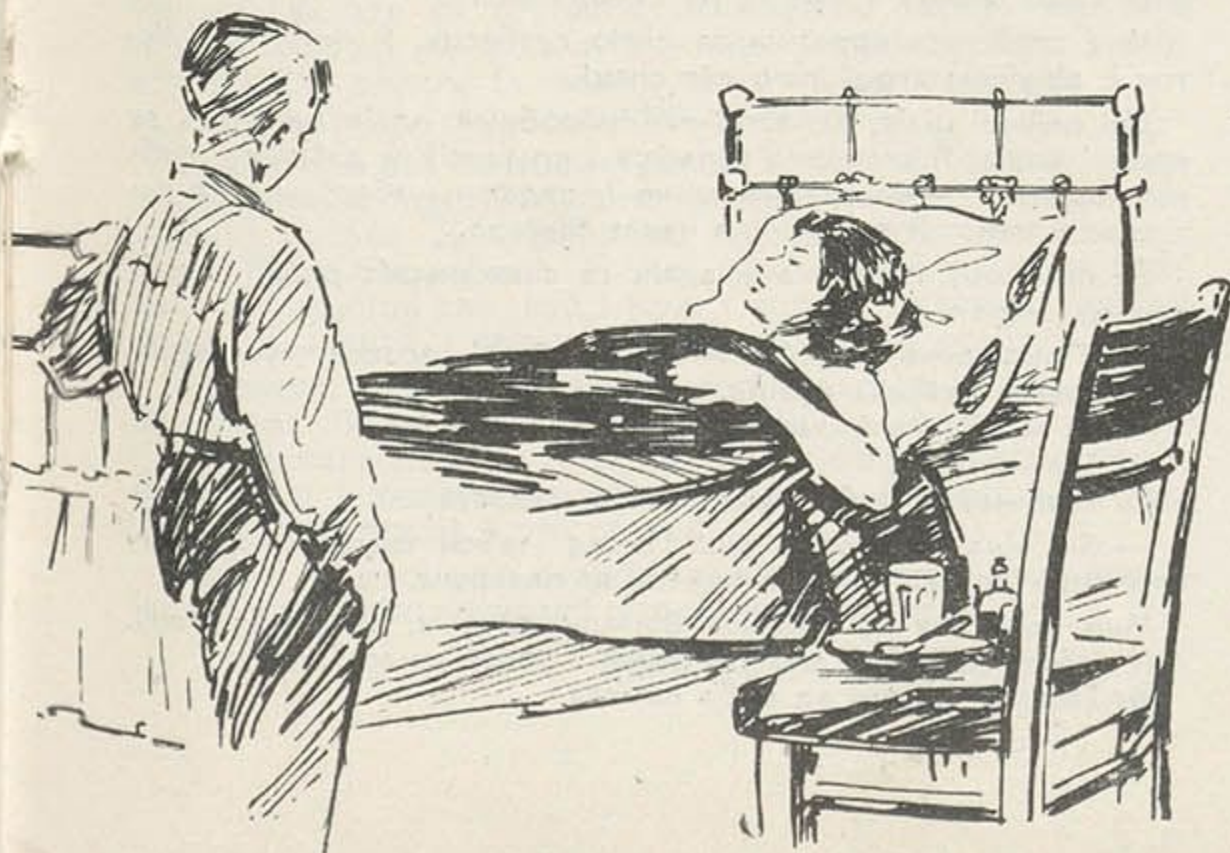
Нарэшце я ўжо вучань восьмага класа і, як гаворыць Віктар, сам магу стаць апорай маці. Я паклаў на стол кнігі і ўзяўся за ўрок. Мама сядзела насупраць і штосьці цыравала. Потым яна сабралася ў магазін.

— Давай разам сходзім, — прапанаваў я.

Калі мы вярталіся і былі ўжо каля нашага дома, мама спатыкнулася і ўпала. Я падняў яе і асцярожна завёў у дом. У кватэры яна мне прызналася, што ўжо некалькі дзён адчувае сябе нядобра.

На наступны дзень я ў школу не пайшоў, а Віктар, адышоўшы ў інстытут, паабяцаў, што выкліча ўрача.

Дзень цягнуўся пакутліва доўга, а Віктар не прыходзіў. Маці ляжала бледная і цяжка дыхала. Я глядзеў на яе схудне-

ляя рукі, на зморшчаную жоўтую шыю і ўсімі сіламі стараўся скрыць страх, які ахапіў мяне. У гэтую мінуту мне хацелася захварэць на грып, ангіну, запаленне лёгкіх—на любую самую страшную хваробу. Я, як заўсёды, спакойна ляжаў бы ў чыстай пасцелі, а побач сядзела б мама, ласкавая, пяшчотная, якая заўсёды ведала, што трэба рабіць.

Але ўсё было наадварот. Я быў здаровы, а мама ляжала ў ложку, пастарэўшая, бездапаможная, з сухімі бяскроўнымі губамі.

Толькі ўвечары я зразумеў, што Віктар, відаць, забыў выклікаць урача. Ён забыў пра нас. У яго аказаліся больш важныя справы. Сэрца маё калацілася ад абурэння і гнева. Не, я не плакаў. Злосць надала мне сілы. Я выклікаў «хуткую дапамогу», імчаўся ў аптэку і ўсю дарогу ў думках камусьці пагражаў: «Нічога, нічога, мы яшчэ паглядзім».

Віктара не было. Ён не прыйшоў і назаўтра. Удзень маму наведвала суседка, да мяне заходзілі хлопцы са школы. А вечарамі я заставаўся адзін. Я баяўся выйсці з пакоя, баяўся заснуць.

— Шурык, сыноч, ідзі адпачні, — гаварыла мама.

Не, я не хацеў адпачыць. Я не хацеў, каб мяне шкадавала суседка і каб мне рабілі скідку ў школе.

Праз тыдзень у маці спала тэмпература. Упершыню за ўвесь гэты час я моцна заснуў, вырашыўшы, што заўтра пайду ў школу. Мяне разбудзіў моцны стук у дзверы.

— Хто там? — спытаў я.

— Ты што, не пазнаеш мяне? — пачуў я злосны голас брата. — Адчыняй!

Я адчыніў дзверы і ўбачыў Віктара. Ззаду яго стаяў Жэнька з гітарай, яшчэ адзін хлопец і дзяўчына.

— Прашу, сябры, да мяне, — запрасіў Віктар, — тут нам будзе цёпла і ўтульна.

Ён ступіў на парог і заспяваў:

Как нежно море голубое

Ласкает солнечный закат.

— Стой! — сказаў я, нібы ў мяне была зброя. — Ты чаму не выклікаў для маці ўрача? Ты ж мне абяцаў.

Віктар здзіўлена падняў бровы.

— А хіба мама ўсё яшчэ хвора?

— Дзе ты быў увесь гэты тыдзень?

— Гэта не твая справа. — Бровы Віктара на момант нахмурыліся. Але ён тут жа лагодна ўсміхнуўся і ляпнуў мяне па плячы.

— Кінь, малыш, не будзем спрачацца з-за ўсякага глупства.

— «Малыша» больш няма! — крыкнуў я, задыхаючыся ад слёз і крыўды. — І ідзі адгэтуль разам са сваёй кампаніяй!

Я размахнуўся і нечакана рэзка штурхнуў Віктара. Зачыняючы дзверы, я паспеў заўважыць, як ён ухапіўся за Жэнькава плячо. Гітара «Яўгена Анегіна» дзвынкнула і пакацілася па лесвіцы.

Я ціха плакаў, стараючыся не разбудзіць маму. Раўнамерна цікаў гадзіннік, падкрэсліваючы напружаную цішыню і маю адзіноту. Са смуткам глядзеў я ў акно і думаў пра Міхаіла. Калі б ён ведаў, як мне зараз цяжка.

ШЧАСЛІВАГА ПЛАВАННЯ!

Той, хто ўважліва сачыў за перыядычным друкам, прыкмеціў на старонках газет і часопісаў новае аўтарскае імя. Эдуард Карпачоў.

Шэраг нарысаў і апавяданняў, невялічкая аповесць «Сцюдзёныя хвалі» — такім пакуль што быў літаратурны багаж маладога аўтара.

Пісьменнік мае сваю ўлюбёную тэму. Тэма гэтая — жыццё і праца дняпроўскіх рачнікоў і ўвогуле многае з таго, што звязана з Дняпром.

І вось перад намі першая кніжка Эд. Карпачова «Флот на вясеннім двары». Гэта зборнік невялікіх апавяданняў, адрасаваных самым маленькім чытачам, тым чытачам, якія яшчэ часам і чытаць не ўмеюць, а таму з'яўляюцца хутчэй слухачамі.

Што хвалюе маладога аўтара, з чым прыйшоў ён да свайго чытача? Агульнавядома, што пісьменнік, які піша для дзяцей, у звычайных, здавалася б, рэчах павінен убачыць нешта такое, што магло б зацікавіць маленькага чытача, узбагаціць яго думку.

У некалькіх апавяданнях зборніка («На дняпроўскай кручы», «Пасля разліву») адчуваецца, што аўтар аддае пэўную даніну сваёй ранейшай тэматыцы. Але не яны вызначаюць асноўны характар кнігі.

Лепшыя апавяданні зборніка вучаць дзяцей быць сумленнымі ў працы і гульнях, шчырымі ў сяброўстве, выхоўваюць рысы калектывізму. І ў той жа час яны пазбаўлены прамалінейнай павучальнасці, навіязчывай дыдактыкі. Выхаваўчая ідэя вынікае з усяго ходу падзей таго ці іншага твора.

Возьмем для прыкладу хаця б апавяданне «Станцыя «Белы грыбок». Сюжэт яго вельмі просты. Бацька купіў Лёню веласіпед, і хлопчык увесь дзень катаўся на ім. Лёневы сябры Косця і Генка бегалі за хлопчыкам следам, чакаючы сваёй чаргі пакатацца, але так і не дачакаліся.

Здавалася б, колькі разоў паўторана ў літаратуры гэтая сітуацыя. Але аўтар знаходзіць свой, удалы мастацкі прыём і падводзіць маленькага чытача да вываду, што рабіць так, як Лёня, вельмі нядобра.

Пераканаўся ў гэтым і сам «уладальнік» веласіпеда. Калі хлопчыкі пакінулі яго ў спакоі, ён падумаў сам сабе: «Пагуляць лепш з цацкамі, яны не будуць прасіць пакатацца». Хлопчык узяў мішку, рыбку, алавянага салдаціка і расставіў іх у розных месцах.

— Усе пасажыры дастаўлены да прыпынку, — сказаў Лёня, — можаце ісці, куды хочаце.

«Ён яшчэ доўга катаўся

Я вырваў са сшытка чысты аркуш і напісаў: «Міша, дарагі мой брат...»

Наляцеў вецер. Дрэвы за акном неспакойна зашумелі. Гадзіннік прабіў дванаццаць. Я паклаў ручку і задумаўся. Што цяпер робіць Міхаіл? Можна ён гэтаксама, як некалі тут, сядзіць над задачкамі, над непадатлівай задачай. А можа ён цяпер у полі. Халодны вецер ірве з яго адзежу, а ён рамантуе камбайн або трактар. Я ведаў, што Міхаіл спакойна робіць сваю справу і нікому не скардзіцца.

Мне зрабілася сорамна за сваю слабасць. Я скамячыў лісток і, кінуўшы яго ў печ, лёг спаць.

Дні пайшлі ціхія, аднастайныя, падобныя адзін на другі, як кроплі вады. Я старанна вучыўся і прыносіў у дзённіку добрыя адзнакі. Маці хваліла мяне і, падаючы абед, употай пазірала ў акно. Я ведаў, яна чакае Віктара.

Ён прыйшоў нечакана ў адзін са снежаньскіх дзён, падобных на змрок.

— Прывітанне, малыш, — сказаў ён і асекся, сустрэўшы мой прамы цвёрды позірк.

— Як маці? — запытаў ён ахрыплым голасам.

— Паправілася.

Ён падумаў і, глядзячы на мяне, сказаў:

— Я... вінаваты перад ёй... Перад табой таксама. Я хачу вярнуцца да вас, але не ведаю, ці паверыш ты...

Мне хацелася нагаварыць Віктару грубых, жорсткіх слоў. Але я ўспомніў пра маму. І таму я толькі сказаў:

— Гэта залежыць ад цябе самога.

нім двары», якое дало назву ўсяму зборніку.

Весела заззялі промні першага веснаваго сонца. Яны растапілі снег, і зазвінелі з усіх бакоў вясёлыя ручаі, якія зліваліся пасярэдзіне двара ў вялікую лужу. І назвалі яе рабяты морам, а ручаі сталі рэкамі, па якіх

яны пускалі свае караблікі і чакалі, чый раней даплыве да мора. І нічога, што караблікі былі не сапраўдныя. (Хлопчыкі выстругалі іх складным ножыкам са звычайнага кавалка сасновай кары). Галоўнае — гэта ніколі не здраджваць пачуццю

калектывізму, быць сумленнымі ў гульні.

І тады... тады вельмі недалёка той час, калі цяперашнія хлопчыкі і дзяўчынкі смела і адважна павядуць свой карабэль па хвалях жыцця.

Пажадаем ім поспеху!

В. ЛУКІН

ХТО ВЫШЭЙ?

ЯБЛЫНЬКА, якую вясной пасадзілі на агародзе Пеця з бацькам, хутка пайшла ў рост. Пеця кожны дзень выбягаў на агарод, становіўся побач з яблынькай і пытаў у бацькі:

— Хто з нас вышэй?

— Роўныя пакуль што, — смяяўся бацька. — Але яблынька хутка абгоніць цябе...

І праўда, дрэўца так хутка расло і зелянела пад сонцам і пад летнімі цёплымі ліўнямі, што Пеця неўзабаве прыйшлося становіцца на наскі, каб выглядаць не ніжэй яго. Пеця стараўся рабіць гэта непрыкметна для бацькі. Але аднойчы, ужо ў канцы лета, бацька не вытрываў і сказаў жартам:

— Падымі, Пеця, рукі ўверх — тады дацягнешся.

Пеця пакрыўдзіўся. З таго часу ён перастаў выбягаць раніцай на агарод і аглядаць дрэўца. І не цікавіўся больш, ці моцна яно прывязана да высокага калочка.

Увосень яблынька скінула жоўтае лісце, вецер размеў яго па агародзе. Голае дрэўца выглядала сіратліва.

— Хутка зіма, — гаварыў Пеця бацька. — Зімой дрэвы не растуць. А ты, Пеця, зусім забыў пра яблыньку...

— Няўжо не будзе расці зімою наша яблынька? — здзіўляўся Пеця.

— Ну, вядома. І каб дрэўца не замерзла, трэба зрабіць яму цёплую адзежку...

Пеця зрабілася сорамна. Гэта ж проста з зайздрасці ён перастаў даглядаць яблыньку.

Хлопчык узяў з-пад павеці абмалочаны сноп і пабег з ім на агарод. Ён развязаў яго і пачаў ухутваць ствол яблынькі. Салому моцна абматаў вяроўкамі. «Цяпер не замерзне, — радаваўся ён. — І зайцы не крануць».

Прышоўшы дадому, Пеця хітра зажмурыў вочы і даверыў бацьку сваю тайну:

— За зіму я так падрасну, што стану вышэй за яблыньку. Толькі яблынька не будзе ведаць пра гэта...

Эд. КАРАЧОУ.

НЯХАЙ АДКАЖА!

Прачыталі мы ў часопісе артыкул пад загалоўкам «Каго за чуб трэсці». Такое ж самае становішча з будаўніцтвам ясляў і ў нашым калгасе «Кастрычнік» Хойніцкага раёна.

Мінула 5 год, як пачалося будаўніцтва ясляў у вёсцы Макіш нашага калгаса. Выраслі, што для гэтай мэты падыходзіла старая даваенная лазня, якая некаторы час выкарыстоўвалася як птушнік. Звычайную хатку накрылі, каб ад дажджу не згінула, у вокны ўставілі рамы, у сенцах зрабілі дзверы і... замкнулі іх на вялікі замок.

...Так і стаіць гэта будыніна 5 год ужо.

У многіх з нас грудныя дзеці. І вось на думку старшыні калгаса тав. Бачышчы ўлетку дзяцей павінен даглядаць бацька. Для старшыні ўрэшце няма розніцы, хто летам будзе без работы — муж ці жонка. А даўно ж можна было зрабіць так, каб і муж і жонка маглі спакойна пакінуць дзяцей у яслях і пайсці разам на работу.

Будаваць яслі старшыня нашага калгаса лічыць неабавязковым. Вельмі шкада, што ў спіс гэтых самых «гу-гу», пра якія пісалася ў фельетоне «Каго за чуб трэсці», не занеслі і нашага старшыню калгаса Бачышчу. А ўжо мы, маці, патрэслі б яго за чуб!..

Няхай адкажа наш старшыня праз часопіс, калі закончыцца будаўніцтва ясляў у нашым калгасе.

Аўдзеенка Б., Бельская А., Аўдзеенка В. —
усіх 12 подпісаў.

Другая дзіцячая паліклініка Фрунзенскага раёна гор. Мінска... Яе добра ведаюць многія маці. У шматлікіх кабінетах паліклінікі можна атрымаць кансультацыю ўрача, даведацца, як лепш даглядаць нованароджанага.

Але часцей за ўсё медыцынскія работнікі — урач або патра-нажная сястра — самі наведваюць сваіх падшэфных малых. Персанал паліклінікі разам з гарадскім Домам санітарнай асветы нядаўна правялі сустрэчу дзяцей, якім споўніўся год.

На здымку: за святочным сталом у паліклініцы.

Фота С. Чырэшкіна.

ЗНОЎ ПРА НАБАЛЕЛАЕ

АНДРЭЙКУ ўсяго чатыры гады, але ён ужо амаль столькі ж часу стаіць у чарзе. Малы яшчэ не ўмеў хадзіць, а яго бацькі Маславы «паставілі» ўжо сына ў чаргу на атрыманне пудэўкі ў яслі. Работнікі райздорава запісалі звесткі аб нованароджаным у тоўстую кнігу, а бацькам казалі: чакайце. І яны чакалі. Чакалі год, два, тры... Потым надыйшоў час, калі тыя ж работнікі райздорава тоўстай рыскай выкраслілі Андрэйку са спіса. Тату і маме растлумачылі: «Хлопчык вырас, яму ўжо не яслі, а сад патрэбен». І парайлі: «Станьце ў чаргу ў аддзеле народнай асветы па месцу жыхарства...»

Тут, у прыёмнай загадчыка райана тав. Шляхціна, мы і пазнаёміліся з татам Андрэйкі — Аркадзем Аляксандравічам Маславым, работнікам «Белхарчпраекта».

— Вось ужо год мы з жонкай ходзім у райана, гадзінамі стаім у чарзе і кожны раз атрымліваем адзін і той жа адказ: «Месц няма». Хутка самога Андрэйку будзем пасылаць туды, — нявесела жартуе тата.

За горкім жартам крыецца трагедыя бацькоў. На каго пакінуць дзіця? Гэта набалелае пытанне хвалюе дзесяткі тысяч бацькоў і маці, перашкаджае людзям спакойна працаваць. Толькі ў адным Мінску 60 тысяч неўладкаваных дзяцей. А колькі яшчэ іх у Гомелі, Віцебску і іншых гарадах... Калі падлічыць па ўсёй рэспубліцы, лічба будзе вельмі вялікая.

Нельга сказаць, што ў нас не будуць дзіцячых устаноў. Сёлета яшчэ дваццаць сем дзіцячых устаноў адкрыецца ў калгасах і саўгасах. Больш ста камбінатаў у гарадах рэспублікі адчыняць дзверы малым. Будуць спраўляць наваселле і дзве тысячы самых маленькіх мінчан. Але як гэта мала ў параўнанні з 22 тысячамі дзяцей, якія чакаюць чаргі ў сады і яслі ў адным толькі Заводскім раёне сталіцы.

У гарадах рэспублікі расшыраюцца дзеючыя прадпрыемствы, будуюцца шмат новых. Расце насельніцтва, расце і патрэба ў дзіцячых садах і яслях.

Неўладкаванасць дзяцей вядзе да таго, што маці вы-

мушаны пакідаць работу. З Мінскага камвольнага камбіната, напрыклад, за 5 месяцаў гэтага года звольнілася 200 работніц. Сярод іх кваліфікаваныя ткачы, роўнічкі, прадзільшчыцы. З 1954 года працавала на камбінате Галя Дмухоўская. Спрытная ў рабоце дзяўчына звярнула на сябе ўвагу, і яе ў ліку іншых паслалі ву-

год-два некаторыя звальняюцца з камбіната. Усё тая ж праблема — дзеці. Вось і падлічыце страты!..

Вядома, кадры рыхтаваць трэба, але нельга думаць толькі пра сённяшні дзень. На камбінате працуе звыш 5 тысяч жанчын, а для іх дзяцей ёсць усяго чатыры дзіцячыя ўстановы. Пятая яшчэ толькі будуюцца.

У новым дзіцячым садзе аднаго з заводаў г. Мінска.

Фота П. Нікіціна.

чыцца на Кунцаўскі камвольны камбінат. Праз 8 месяцаў Галя вярнулася кваліфікаванай ткачыхай. Уступіла ў партыю. Разам з сяброўкамі змагалася за ганаровае званне ўдарніка камуністычнай працы...

— А цяпер стала толькі нянькай, — з крыўдай гаворыць Галя.

Амаль год назад пакінула работу актыўная камсамолка, брыгадзір здымшчыц Шура Беразовік. Радасць мацярынства не зменшыла яе любоў да камбіната. Ненне, ды й забяжыць да дзяўчат, спытае, як ідуць справы ў брыгадзе. А варочаецца са слязьмі: ці доўга яшчэ прыдзецца сядзець дома?

Узамен звольненых камбінат вымушан навучаць новыя кадры. А гэта каштуе вялікіх грошай. Навучанне ткачыхі або роўнічкі абыходзіцца прыкладна ў 250 рублёў, а кожны год вучыцца не менш 500 маладых дзяўчат. Цяпер яшчэ адкрылі школу ФЗН. Навучаць людзей, а, глядзіш, — праз

Вялікія заводы, фабрыкі, будаўнічыя трэсты нашай рэспублікі маглі б значна больш будаваць дашкольных устаноў за кошт фондаў прадпрыемстваў. Пасля крытыкі, якая была выказана ў адрас беларускіх арганізацый на XXII з'ездзе партыі, прадпрыемствы саўнаргаса здолелі вынайсці 2465 тысяч рублёў дадатковых сродкаў. А гэта яшчэ амаль тры тысячы месц у садах і яслях!

Мы пазнаёміліся з пастановай Савета Міністраў БССР ад 3-га сакавіка гэтага года. Там падрабязна распісана, якія ведамствы і прадпрыемствы павінны будаваць дзіцячыя ўстановы. Але ўжо зараз відаць, што не ўсе запланаваныя будоўлі будуць закончаны ў гэтым годзе. У спісах указаны дзіцячыя яслі «Гомсельмаша». Але будаўніцтва іх яшчэ не пачата. Будаўнікі не спяшаюцца.

Не спяшаюцца яны і на іншых аб'ектах. У Гомелі запланавана будаўніцтва 15 дзіцячых устаноў. З 1302

тысяч рублёў за 4 месяцы асвоена толькі 224 тысячы, або 17 працэнтаў гадавога плана. Лета — разгар будаўнічых работ, а гомельскія будаўнікі ўсё яшчэ гадаюць: які закладваць фундамент?

У калгасах Гомельскай вобласці вельмі мала дзіцячых садоў і ясляў. Крыўдна, што нават багатыя, перадавыя калгасы забываюць пра дзяцей. У калгасе імя ХХІІ з'езда КПСС (старшыня т. Хаванскі) ёсць тыпавы будынак дзіцячага сада, але там пасяліліся не дзеці, а... кантора калгаса. Дзеці знаходзяцца ў дрэнным, непрыстасаваным памяшканні, спяць па двое, па тры на ложку.

Да гэтага часу не могуць разабрацца з будаўніцтвам дзіцячага сада ў Капцэвічах. Яго пачалі будаваць яшчэ ў 1958 г. і ніяк не могуць закончыць. Сёлета аблвыканком выдзеліў сродкі на яго заканчэнне. Заклучылі дагавор з Петрыкаўскім прарабскім участкам. І раптам райфо зняло грошы, выдзеленыя на будаўніцтва. Чаму?

У ІV квартале павінен быць адкрыт сад-яслі мінскай фабрыкі імя Калініна, але там яшчэ толькі капаюць катлаваны. А будтрэсты № 19 і № 24 абяцалі пабудаваць сёлета 2 камбінаты, але ні на адзін з іх няма яшчэ нават дакументацыі.

Няма дакументацыі і на дзіцячую ўстанову станкабудаўнічага завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Вось дзе патрэбен кантроль грамадскасці! На заводзе імя Кастрычніцкай рэвалюцыі жанчыны зараз забілі трывогу. Трэба, каб і на іншых прадпрыемствах жаночыя саветы пацікавіліся, па чый вiне затрымліваецца будаўніцтва.

Міністэрства будаўніцтва БССР не раз крытыкавалі за няасвоечасовую здачу дзіцячых устаноў, за нізкую якасць будаўнічых работ. Аднак па-ранейшаму на многіх будоўлях работы вядуцца марудна і дрэнна: мала рабочых, не хапае будматэрыялаў і, галоўнае, адсутнічае механізацыя.

А цяпер (у каторы ўжо раз!) пагаворым пра якасць адбудаваўных дамоў. Калі верыць актам дзяржаўнай камісіі, амаль усе будынкi выкананы на «добра» і «выдатна». Проста дзіўна, як камісія часам закрывае вочы на агрэхі будаўнікоў.

...Была гадзіна паслябе-дзеннага сну, калі мы прыйшлі ў камбінат яслі-сад № 131. У спальні ясельнай групы — цяжкае паветра, ды гэта і не дзіўна — адна сцяна ў гэтым пакоі пачарнела ад сырасці. Мокрыя сце-

ны ў ізалятары, у санвузле, у сцяне ўмывальнай свеціцца вялікая дзірка — будаўнікі не паставілі вентылятар, а там, дзе ёсць вентылятары, яны не працуюць. А дом жа гэты пабудаваны ўсяго толькі год назад. Загадчыца Юзэфа Іосіфаўна Жыгановіч абуралася: «Ды я за такую б работу і капейкі не заплаціла!»

У дзіцячым камбінате № 125 нядбайная работа будаўнікоў ледзь было не каштавала жыцця дзецям: у душавой узваруўся бачок-змяшальнік. Як жа камісія магла прыняць будынак з такімі дэфектамі! Загадчыца Ада Самойлаўна Сіроцінская за паўтара года работы камбіната патраціла ўжо 6 тысяч рублёў на ліквідацыю розных недаробак. І на чарзе яшчэ неадкладныя выдаткі: трэба перабіць рамы, мыйкі, абшалаваць веранды.

Справядлівасць патрабуе аднесці расходы за кошт тых трэстаў, якія ўзводзілі гэтыя будынкi.

Мы вельмі шкадавалі, што не было з намі ў гэтых дзіцячых установах начальніка Упраўлення капітальнага будаўніцтва Міністэрства будаўніцтва БССР тав. Аляўдзіна і галоўнага інжынера аддзела капітальнага будаўніцтва Мінскага гарсавета тав. Каробачкіна. Няхай бы палюбаваліся якасцю работы будаўнікоў!

У час рэйду наша брыгада сустракалася з многімі людзьмі, якія маюць непасрэдныя адносіны да дзіцячых устаноў: у саўнаргасе і Міністэрстве будаўніцтва, у органах народнай асветы, у гарвыканкомах. Усюды скардзіліся на недахоп дзіцячых устаноў, падымалі дакументы ў пацвярджэнне таго, што яны займаюцца гэтымі пытаннямі.

У размовах з людзьмі адчувалася незадавальненне тыпавым праектам архітэкта-

ра т. Нікурадзе. Але нельга ж усе беды валіць на праект, хоць мы і згодны з тым, што ён, бадай, больш падышоў бы для паўднёвых раёнаў краіны, чым для нашай рэспублікі. Але тыя дэфекты, на якія спасылалася галоўны інжынер аддзела капітальнага будаўніцтва Мінгарсавета тав. Каробачкін, лёгка можна ліквідаваць. Узяць хоць бы фрамугі. Па праекту яны размешчаны ўнізе акна, а гэта нязручна, таму што калі яны адчынены, то дзеці аказваюцца пад струменем халоднага паветра. Але хто ж перашкаджаў заказчыкам перанесці фрамугі ўверх (дарэчы, у некаторых садах раз за разам заняты пера-робкай вокнаў)? Калі б да пачатку будаўніцтва той жа тав. Каробачкін дэталёва разабраўся ў праекце, ён, напэўна, адмовіўся б і ад сушыльных шафаў, якія не маюць выцяжной трубы і ў якіх прасушка дзіцячага адзення прадугледжана пры дапамозе электрапечы. Усе ведаюць, што Дзяржсанінспекцыя і проціпажарная ахова не дазволюць карыстацца садам гэтымі шафамі, але тым не менш у кожным доме іх будуюць.

Не ставілі б 9 вентыля-тар, а абмежаваліся б двума-трыма, а ў астатніх памяш-каннях зрабілі б проста вы-цяжкі. Будаўнікі адмаўляю-цца — «гэта справа заказчы-каў». А тыя ківаюць на праект...

Вось так і ляцяць на вечер дзяржаўныя грошы, і наводзіцца эканомія там, дзе не трэба было б гэтага рабiць.

Ва ўсіх дзіцячых установах падлога з вялікімі шчылінамі, дрэнна пафарбаваная. Нянькі ў ясельных групках заму-чыліся з паўзункамі, — малых так і цягне засунуць пальчык у шчыліну і пакаштаваць на смак цэмент, які яны ўмудраюцца адкалупнуць. Чаму ж у дзіцячых садах і яслях не пакрываюць падлогу лінолеу-мам? Гавораць — гэта дора-га. Ды і дзе яго возьмеш? — разводзяць рукамі заказчыкі. Вось з гэтым пытаннем нам хочацца адрасаваць заказ-чыкаў у Спецаддэзбуд № 7 г. Мінска. Яны пабудавалі для сваіх дзяцей камбінат (яслі-сад) на 150 месц. Ва

Б. Будовіч — старшыня жаночага савета мінскага завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Р. Гамбург — старшыня жаночага савета гомельскай фабры-кі «Камінтэрн».

Л. Ламака — загадчыца дашкольнага аддзела Гомельскага інстытута ўдасканалення настаўнікаў.

І. Загор — інспектар Гомельскага гарана.

К. Надзеждзіна — грамадскі работнік, пенсіянерка.

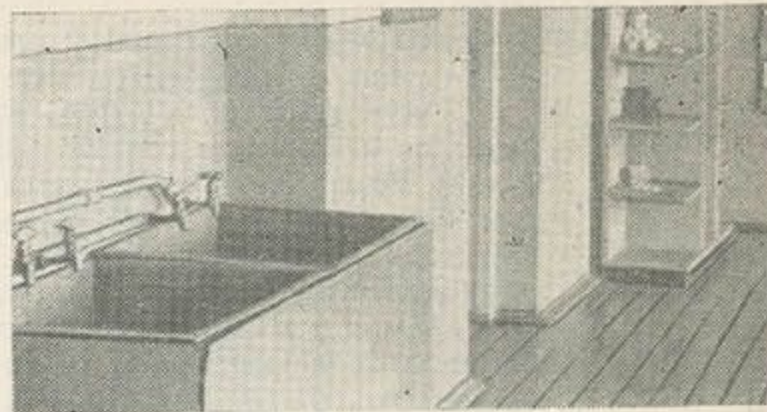
Л. Новік — інспектар Саўнаргаса БССР.

І. Фаміцкая — дэпутат Мінскага гарадскога Савета.

Л. Бурмістрава — карэспандэнт часопіса «Работніца».

А. Захарэнка — карэспандэнт «Гомельскай праўды».

Н. Пігузава — карэспандэнт часопіса «Работніца і сялянка».

А гэта вы бачыце злева жалез-ныя мыцныя сталы, якія псу-юць выгляд пакоя для гульняў у тым жа дзіцячым садзе № 131.

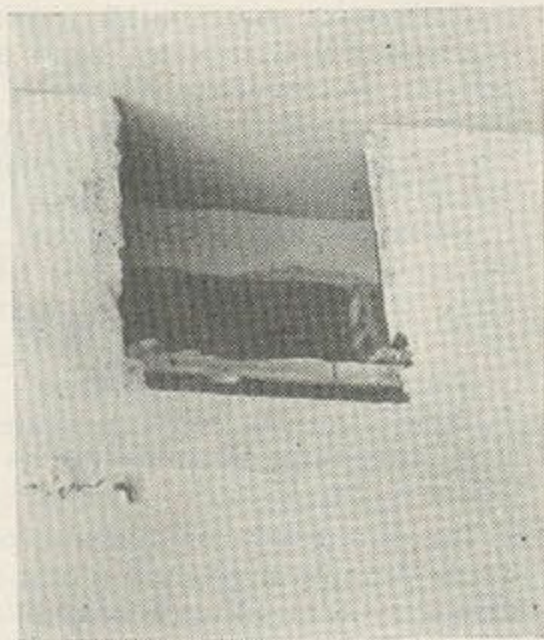
ўсіх групках падлога заслана каляровымі пласцікавымі плітамі. Гэта адразу надало пакоям прыгожы выгляд. Сцены ў кухні, у душавых і ў санвузлах выкладзены белай і ружовай кафляй. Усё тут радуе вока.

Як жа могуць тыя ж бу-даўнікі ў іншых садах і я-слях ставіць, напрыклад, мый-кі для посуду з простага жа-леза? Вось ужо сапраўды — свая кашуля бліжэй да цела.

Нельга мірыцца з такім дзяленнем дзіцячых устаноў на «сваіх» і «чужых».

На нашу думку, добра бы-ло б у рэспубліцы пабудаваць адзін эксперыментальны ты-павы будынак дзіцячай уста-новы. Няхай яго прыдзірліва ацэняць Міністэрства аховы здароўя і Міністэрства асве-ты, архітэктары, будаўнікі, бацькі. І калі ён усіх задаволіць, то на такому, толькі на такому ўзору буда-ваць усе астатнія. Зараз да-рэчы ставіць гэтае пытанне, таму што з будучага года ў рэспубліцы пачнецца буйна-панельнае будаўніцтва дзіця-чых устаноў на новаму пра-екту. І першы камбінат трэба было б зрабіць эксперымен-тальным.

Марудна і пакуль яшчэ дрэнна вырашаецца пытанне аб дзіцячых установах у на-шай рэспубліцы. Здавалася б, трэба вынайсці на месцы шляхі, якія дапамаглі б хут-чэй вырашыць гэтую вост-рую праблему: размясціць са-ды і яслі ў прыстасаваных будынках, выдзеліць памяш-канне на першых паверхках жылых дамоў. І жанчыны, якія гадамі чакаюць адкрыт-ця садоў і ясляў, сказалі б толькі «дзякуй».

У дзіцячым садзе № 131 не ўстаноўлен вентылятар, так і засталася нікому не патрэбная дзірка ў сцяне.

НА ГЭТЫМ спектаклі ў зале амаль не бывае свабодных месц. І зразумела чаму: праблемы маралі цікавяць усіх. А новая п'еса А. Маўзона «Пад адным небам», якую да заканчэння сезона паставіў Рускі драматычны тэатр імя М. Горкага, якраз і напісана на гэтую хвалячую тэму. Але калі б аўтар і тэатр абмежавалі сябе расказам гісторыі «прыгод» маладога нягодніка, які спакусіў і кінуў цяжарнай адну дзяўчыну і пачаў заляцацца да другой—дачкі чалавека, што займае ў жыцці высокае становішча,—наўрад ці выклікаў бы гэты банальны сюжэт такое хваляванне ў душы глядача, такі глыбокі роздум аб жыцці.

Справа ў тым, што А. Маўзона ўдалося вельмі трапна і пераканаўча паказаць карэнні спажывецкіх настрояў, уласцівых яшчэ, на жаль, некаторай частцы моладзі. Драматургу ўдалося паказаць і тую глебу, на якой часамі ўзрастае махровы пустацвет-эгаіст. Добрай «падкормкай» для гэтай расліны звычайна бывае гэтакія мяккацелая «щепетільность», якая не дазваляе часамі добрым і сумленным людзям «ўмяшацца», каб выкрыць сапраўдны твар прайдзісвета і нягодніка.

Не праходзьце міма, калі вы сустракаецеся з мякішавымі,—заклікае п'еса. У гэтым і пафас спектакля.

Што ж урэшце адбываецца на сцэне? Пачнём «з самага пачатку», хоць ён ляжыць недзе па-за межамі сцэнічнага дзеяння.

...Жылі некалі на свеце тры сябры, тры дружбакі-таварышы. Дружба іх гартавалася ў нялёгка гады аднаўлення, пасля грамадзянскай вайны, калі героіку баёў змяніла героіка будняў. У расшарпаваным моманце адзін з дружбакоў аказаўся здраднікам. Ён здрадзіў самаму святому—пачуццю таварыскасці. Дзеля свайго бясспекі і дабрабыту ён ахвяраваў самым дарагім—уласным сумленнем і жыццём таварыша. Калі трэба было стаць на абарону сябра, ён, баязлівец і здраднік, не вытрымаў і... «падпісаў». Падпісаў паклёпніцкую заяву, падпісаў смяротны прысуд сумленнаму чалавеку, у невіноўнасці якога быў перакананы, і заняў яго месца пад сонцам, яго пасаду. Цяпер, праз 25 год, ён, Мякішаў, расплачваецца за сваю віну. Віну двойную, бо выхаваў сына падобным да сябе. Расплачваецца лёсам сына, разбэшчанага і спустошанага духоўна, скалечанага маральна.

Пустацвет-эгаіст вырас не выпадкова. Ён вырас на спрыяльнай глебе, глебе, дзе не было месца сапраўднаму сяброўству, павазе да людзей, дзе не было і следу высакароднасці ў дачынненні да жанчыны-маці, жанчыны-нявесты.

Але пра гэта мы дазнаемся не адразу. Пачынаецца спектакль, і нас дзівіць, чаму так сурова і непримірыма, так грэблівва трымае сябе ў адносінах да знаёмага адзін з двух пасажыраў на стаянцы таксі. Напэўна, думаем мы, той, другі, зрабіў нешта непараўнальнае, нешта такое, што немагчыма дараваць. Бо гэты першы—яго завуць Траян (ролю яго выконвае артыст Г. Качаткоў), відаць па ўсяму, добры, разумны і чуйны чалавек. Мы бачым яго дома, у сям'і. Ён—любячы, але не паблаглівы бацька. Адзін, без маці, якая загінула ў час вайны, выхоўвае Траян дачку. Маша (гэта другая роля здольнай маладой артысткі, выпускніцы Беларускага тэатральнага інстытута Л. Былінскай) не разлучаецца з сяброўкай па інстытуту Людмілай (З. Асмалоўская). Людміла стала амаль членам гэтай маленькай сям'і. Крыху няскладная, валявая і насмешлівая—ёй пальца ў рот не кладзі—і пры ўсім гэтым шчырая, цэласная натура, мэтанакіраваная і сумленная—такая ў выкананні З. Асмалоўскай Людміла. Натура, якая лёгка захапляецца і безаглядна верыць свайму пачуццю,—вось «падтэкст» Машы.

Зусім розныя, супрацьлеглыя характары ў дзяўчат. Але іх абедзвюх яднае моцная і шчырая дружба. І вось у гэтым доме, дзе рыхтуюць сябе да сціплай, але цікавай працы дзве будучыя настаўніцы, з'яўляюцца двое юнакоў. Адзін з іх, майстар станкабудаўнічага завода Аляксей (артыст Ю. Сця-

панаў), выратаваў жыццё Машы, калі яна, купаючыся, трапіла ў вір. Ён прыходзіць у дом па запрашэнню дзяўчыны не адзін, а з сябрам, Барысам Мякішавым (артыст Р. Янкоўскі). Сімпатія, якая ўзнікла ў Машы на глебе ўдзячнасці да ціхага, сціплага, з выгляду зусім не гераічнага Аляксея, змяняецца захапленнем дасціпнасцю, бляскам і абаяльнасцю яго прыяцеля—Барыса. Барыс—вось гэта з выгляду сапраўдны герой! А гэты герой,—ён не скупіцца на прыгожыя і «правільныя» словы,—ён і сапраўды агонь-хлопец: і прыгожы, і

разумны, і вясёлы. І трымаць сябе ўмее, і музыку любіць, і іграе, здаецца, «з душой». Ды толькі прыгажосць і абаяанне яго ўяўныя. За вонкавай прывабнасцю хаваюцца зусім не прывабныя ўчынкі: галантны і папярэдлівы ён толькі ў гасцінай паважанага чалавека. Простую дзяўчыну-работніцу Веру (артыстка Б. Мацумян), якая даверыла яму сваё першае пачуццё, ён можа на ўсё жыццё груба абразіць. Эгаіст, ён ведае толькі словы «хачу», «мне трэба», «я патрабую». Такія людзі, звычайна, вельмі добра ведаюць і адстаяваюць свае правы, але не жадаюць мець ніякіх абавязкаў.

І маладая, нявопытная Маша, як гэта часта здараецца ў жыцці, прыняла вонкавы бляск за ўнутраную каштоўнасць. Добра, што агульнымі намаганнямі ўдалося своєчасова развясці перад наіўнай і даверлівай дзяўчынай гэты ідал і папярэдзіць вялікую душэўную траўму. Але хто ведае, куды яшчэ накіруе свае крокі

Барыс Мякішаў, выгнаны з дома Траяна. Ён не змяніўся, ён—варты пераймальнік бацькоўскай, мякішаўскай жыццёвай філасофіі. А сутнасць гэтай філасофіі ў хвіліну «шчырасці» раскрывае сыну сам бацька—Мякішаў (артыст І. Ражба). Вось яе змест: «Траян высока падымаецца. Пашанцуе таму, хто побач з ім акажацца, на гэты востры дужы плячук абавязка» і яшчэ: «На якое месца ўзбярэшся—на такім і сядзець будзеш». Можна думаць, што Барыс, як і бацька, будзе і далей шукаць сабе цяплейшага месца пад сонцам, топчучы і зневажаючы ўсё, што перашкаджае яго руху да «вышыняў».

Сцеражыцеся,—нібы папярэджвае спектакль,—сярод нас, пад адным з намі небам поўзаюць і гады-мякішавы. Дык няхай не захапляе вас іх вонкавы бляск і прывабнасць, глядзіце глыбей, вучыцеся пазнаваць іх і, крыі б бога, не давярайце ім свае адкрытыя, шчырыя сэрцы.

Нельга не захапляцца на дзіва тонкай, псіхалагічна дакладнай іграй артыста Р. Янкоўскага, які арганічна і лёгка жыве ў вобразе Барыса Мякішава, не адразу, не «ў лоб», а пакрысе. Спакваля раскрывае агідны твар свайго «героя».

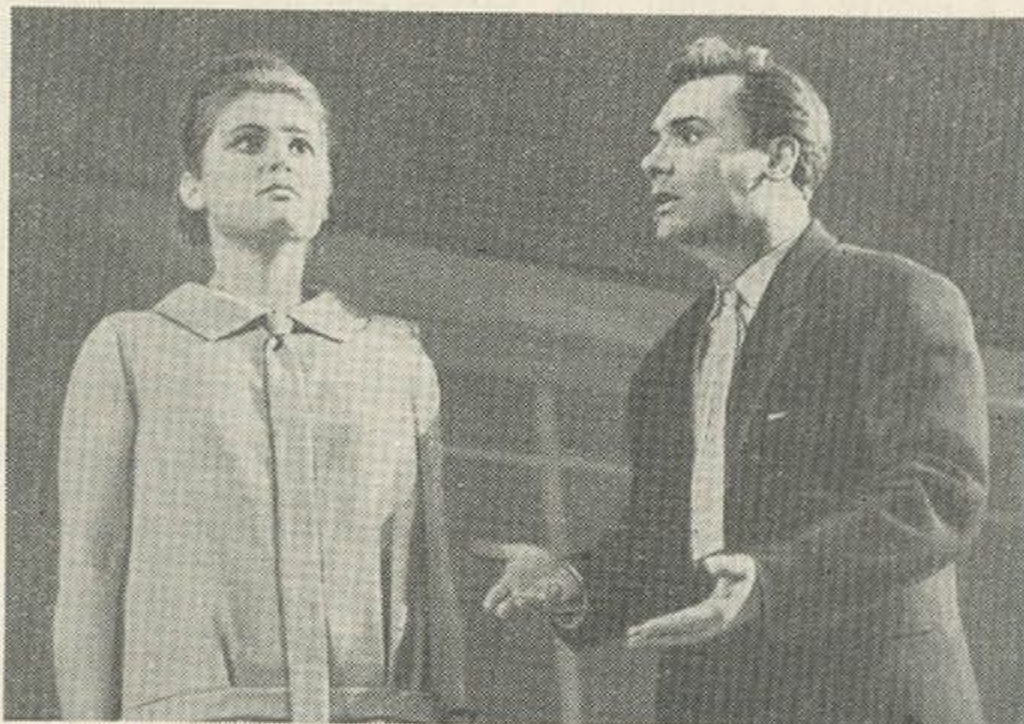
Дзякуючы выключнай сцэнічнай абаяльнасці, тактоўнасці і сталаму майстэрству, якое артыст дэманструе ў гэтай ролі, вобраз Мякішава-малодшага, што ўвесь час знаходзіцца ў цэнтры нашай увагі, не выглядае прамалінейна-платна, як на вітрынах. І хоць Барыс даволі традыцыйна напісан аўтарам, сустрача з Р. Янкоўскім у гэтай ролі радуе свежасцю і непаўторнасцю створанага акцёрам вобраза. Можна смела сказаць, такога Барыса мы не бачылі ні ў адным спектаклі, хоць такія персанажы вандруюць з п'есы ў п'есу і падобныя адзін да аднаго, як блізныя.

Дакладнае рэжысёрскае прачытанне п'есы (рэжысёр Я. Яраў), удалы падбор выканаўцаў галоўных роляў і натхнёная, сапраўды творчая праца ўсяго калектыву прадвызначылі поспех спектакля.

Тэатр здолеў стварыць страсны, хваляючы спектакль. І хоць у цэнтры падзей п'есы так званы адмоўны герой, спектакль гучыць жыццесцвярджальна, бо сілы, якія супрацьстаяць мякішавым і перамагаюць іх, пры ўсёй іх вонкавай сціпласці—магутныя.

Тамара БУШКО.

Фота У. Крука.

Сцэна са спектакля «Пад адным небам». У ролі Машы — артыстка Л. Былінская, у ролі Барыса — артыст Р. Янкоўскі.

ПАД АДНЫМ НЕБАМ

Радзімая пляма

Аднаактовая п'еса

Мікола АЛТУХОЎ

Малюнкi У. Рамейкі

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ:

ФРОСЯ — прыгожая, вельмі дзелавітая і строга дзяўчына, 19 год.

ЗІНА — задуменная і быццам стомленая дзяўчына, 25 год.

ГАННА — ласкавая, шчаслівая, нібы свеціцца ўся, 19 год.

МАНАШКА — жанчына ў гадах са слядамі былой прыгажосці.

Невялікі, але ўтульны і чысты пакой у дзявочым інтэрнаце. Тры ложка, тры тумбачкі, шафа, пасярэдзіне круглы стол, засланы вышываным абрусам, некалькі крэслаў. Дзяўчаты надаўна прыйшлі з работы, пераапануліся, памыліся.

ФРОСЯ. А наш цэх ніколі не выйдзе ў перадавыя. Мы — сераднячок. Але ж, як кажа начальнік, на сераднячках трымаецца вытворчасць.

ЗІНА (раздражнена). Няхай бы хоць тут маўчала пра сваю вытворчасць. Надакучыла. Ты што, іншых інтарэсаў не маеш? Гэта, нарэшце, пакой, а не чырвоны куток.

ФРОСЯ. А што, хіба толькі пра моды ці пра танцы гаварыць? Надакучыла... Калі хочаш ведаць, праз такіх, як ты, мы і сераднячок. Гарэць трэба на рабоце.

ЗІНА (злосна). Ну і гары. А я — сытая. Не хачу! Выпрацавала норму, выйшла з прахадной — і не чапайце мяне. Не хачу!

ФРОСЯ (здзіўлена). З глузду з'ехала...

ЗІНА. Не, раблюся нармальнай. Начорта мне твой цэх, калі асабістага жыцця няма! Гарэць... Гары яно!..

ФРОСЯ (заклапочана). Зіна, любая, ты не...

ЗІНА (злосна). Не хачу! (Заплакала).

ФРОСЯ (разгублена). Я не хацела пакрыўдзіць, Зіна...

ЗІНА (скрозь слёзы). Мне дваццаць пяць, мне хочацца мець сям'ю, дзіця калыхаць... Хочацца! І я не саромеюся прызнацца ў гэтым. А хлопцы — дрэнны... Не сераднячок, а твае перадавікі, ударнікі... Божачка, якая дрэнны!..

ФРОСЯ. Даруй, але гэта пахне мяшчанствам.

ЗІНА. І няхай! Я мяшчанка, але я жыць хачу!.. Жанчынай быць хачу, а не сераднячком!..

ФРОСЯ (памаўчаўшы). Віктар пакінуў цябе? (Не дачакаўшыся адказу). Ну, вядома, ён... перадавік, ударнік... Ну нішто, мы яму ўсыплем на камсамольскім сходзе!..

ЗІНА. Гэта ты можаш... А душа... Зрэшты, па-твойму, душа — выдумка ідэалістаў...

ФРОСЯ. Ну, супакойся, Зіначка... Выпі вады.

ЗІНА (адмахнулася). Як проста — выпі вады... Чалавеку душа баліць, а ты — выпі вады... Як проста...

Уваходзіць Ганна.

ГАННА (весела, размахваючы тэлеграмай). Дзевачкі, да мяне цётка прыязджае! Я напісала, што выходжу замуж, і яна... (Заўважыла заплаканую Зіну). Што-небудзь здарылася?

ЗІНА. Нічога. Прайшло.

ФРОСЯ. Віктар...

ГАННА. Шыбенік! Я яму вочы па-выдзіраю!

ЗІНА. Прайшло.

ГАННА. Фрося, трэба яго...

ЗІНА. Прайшло.

Фрося і Ганна пераглынуліся.

ФРОСЯ. Што ж...

ГАННА. А цётка ў мяне незвычайная. Толькі без смеху. (Асцярожна). Яна манашка.

ФРОСЯ (абурана). Гэтага яшчэ не хапала! Камсамольскі інтэрнат — і такое...

ГАННА. Яна толькі на суткі, Фрося... Пабудзе — і назад.

ФРОСЯ (холадна). Як хочаш. Мяне ў гэты дзень дома не будзе.

ГАННА (нерашуча). Яна сягоння прыдзе...

ФРОСЯ. Пайду, абзваню членаў рэдкалегіі. Будзем выпускаць насценную газету. (Паціснуўшы плячыма). Цётка... (Выходзіць).

ГАННА (услед). А калі ў мяне нікога іншага няма?

ЗІНА (сумна). Я і цёткі не маю... Нікога...

ГАННА (абняла сяброўку за плечы). Выкінь гэтага прайдзісвета з галавы. Падумаеш! Знойдзеш хорошага чалавека...

ЗІНА. Ты не шукала. Цябе знайшлі. Гэта страшна, калі дзяўчыне трэба шукаць. Пару шукаць...

ГАННА. Зіначка, золатка, устрапяніся, разгані сум! Схадзі ў кіно...

ЗІНА. Як проста...

Уваходзіць Фрося.

ФРОСЯ. Не бачылі майго спытка па палітэканоміі? (Капаецца ў шуфлядках).

ГАННА (уздыхнула, безнадзейна махнула рукой). Збегаю пазваню на вакзал. (Выходзіць).

ФРОСЯ (знайшоўшы сшытак). Я, відаць, сухая, чэрствая... Не ўмею ласкава... Не крыўдуй, Зіна... Выхоўвалася ў бацькі, не навучылася я панячому...

ЗІНА. Пастараюся, як Ганна кажа, устрапянуцца. (Памаўчаўшы). А Ігар, відаць, нядрэжны хлопец... Шчаслівая... Ведаеш, ён сын камандзіра партызанскага атрада, у якім сувязной была мая маці. Мне было шэсць год, калі забілі маму...

ФРОСЯ. Немцы?

ЗІНА. Схапілі немцы, а дапытвала на выгане перакладчыца ў афіцэрскім мундзіры. Памятаю, на левай шчацэ ў яе радзімая пляма. Нейкай дзіўнай формы, нахштальт ромба. Велічынёй з грыўню. Запомнілася, бо гэтая пляма здавалася нейкай д'ябальскай адмецінай... Мама плонула ёй у твар, а тая выхапіла пісталет і...

ФРОСЯ. Яе павесілі?

ЗІНА. Перакладчыцу? Не. Карнікаў многіх злавілі, а яна знікла.

ФРОСЯ. Шкада...

ЗІНА (горка). І — адна я, зусім адна...

Уваходзяць Ганна і Манашка, апранутая ў чорнае. Твар з бакоў закрыт чорнай хусткай.

МАНАШКА. Мір дому сямю.

ФРОСЯ (дэманстратыўна). Мне час выпускаць насценную газету. (Выходзіць).

МАНАШКА. Саромеецца дзяўчынка, што я, агрызак мінулага, завітала ў камсамольскі дом. Не, я не крыўдую. Я — разумею.

ГАННА. А гэта мая сяброўка Зіна.

МАНАШКА. А чаму вочкі заплаканыя?

ЗІНА. Хіба мала на свеце гора!..

МАНАШКА. Не, мілая, гора стала меней. Людзі сыцейшыя. Здаравейшыя. Чысцейшыя. Гора фізічнага паменшала. А душэўнага—не. Душэўнае гора не залежыць ад дабрабыту. Яно застаецца. Яно застаецца. Чалавек не можа без гора. Чалавека ўзвышае гора.

ЗІНА. Няпраўда. Гора згінае чалавека.

МАНАШКА. Цела згінае. Плоць. А дух ачышчаецца.

ГАННА. Можна хочаце чаю з дарогі?

МАНАШКА. Не адмоўлюся, Ганначка.

ЗІНА. Пабудзь з цёткай, Ганна. Я пастаўлю чай. Значыцца, ачышчаецца... (Выходзіць).

ГАННА. Даруйце, цётка, што не сустрэла вас... Прыйшла з работы, сабралася на вакзал, а вы ля парога...

МАНАШКА (дастае клунак). Прывезла табе падарунак. Шоўк блакітны. Падабаецца?

ГАННА. Вельмі! Дзякуй, цётка!

МАНАШКА. А ты падумала, дарагая мая пляменніца, чаму я не белы шоўк прывезла?

ГАННА. Якая розніца!

МАНАШКА. На вяселлі белую сукенку апранаюць.

ГАННА. Хто як.

МАНАШКА. Я даведалася, за каго ты выходзіш... Надумалася адгаварыць цябе ад гэтага...

ГАННА (быццам згасла). А шоўк не вельмі каб...

МАНАШКА. Ён сын вядомага, вельмі парцыйнага чалавека. Павер, яны не захочуць прыняць цябе ў сваю сям'ю. Даведаюцца, што я манашка, магу завітаць да іх, а гэта, мілая, — скандал. Парцыйны чалавек — і раптам божая раба...

ГАННА (асцярожна). Але ж Ігар жэніцца са мной...

МАНАШКА. Падумай, любая. Сем разоў адмер.

ГАННА. Праўда, я не казала яму пра вас... Але ён не з такіх, каб баяцца чужых ценяў. Не верыце? Ён чысты, крыштальны...

МАНАШКА (памаўчаўшы). Прывядзі яго сюды.

ГАННА. Добра. Зараз, падам чай і збегаю. (Выходзіць).

МАНАШКА. Дойдзе справа да сур'эзнага—бацька абавязкова захоча даведацца пра сваякоў і можа дакапацца, да чаго не след. Не схаваюць нават манастырскія сцены.

Уваходзіць Зіна. Нясе чай.

ЗІНА. Калі ласка.

МАНАШКА. Закон ветлівасці—падтрымай кампанію.

Разліваюць чай, п'юць.

ЗІНА. Ведаеце, я ніколі не бачыла манашак. Толькі ў кіно. А вы—жывая. Неяк незразумела: космас... тэхніка... і вы...

МАНАШКА. Мы тэхнікі не цураемся. Зайдзі ў царкву—электрычнасць замест свечак, біблію машыны друкуюць. Тэхніка—таксама ад бога.

ЗІНА. Якога там бога! Людзі вынаходзяць, майструюць.

МАНАШКА. Па волі божай.

ЗІНА. Казкі гэта.

МАНАШКА. Ніхто не ведае. Дапущым—казкі. Але згадзіся, што такую чуючую казку, якая хвалюе чалавецтва амаль дзве тысячы год, мог стварыць толькі звышгеніяльны чалавек. Геній—падручны бога. Звышгеній—бог!

ЗІНА (ёй няёмка). Я заўсёды думала, што манашкі... А вы—разумная.

МАНАШКА. Малітва ачышчае. Чалавек, які верыць богу, ніколі не адчувае сябе адзінокім. Ён ведае, што кожны яго крок, кожная думка вядома ўсвышніму. Ён не можа зрабіць злачынства, бо ведае, што ёсць вярхоўны сведка, які адзначыў ягоную блagую справу. А бязбожнік, што б ні зрабіў—не каецца. Ніхто не бачыў, ніхто не чуў. Усё дазволена, калі няма бога ў сэрцы.

ЗІНА (вельмі зацікаўлена). Значыць, няважна, існуе бог ці не, а важны вынік, да якога прыводзіць вера... Значыць, калі б людзі верылі ў бога, яны не манілі б адзін аднаму... Хлопец дзяўчыне...

Уваходзіць Фрося.

ЗІНА. Значыць, вера—няхай і памылка, але карысная памылка...

ФРОСЯ (насяражана). Філасофскія спрэчкі?

Manashka

ЗІНА. А ты не смейся.

МАНАШКА. Прысядзь, дзяўчынка. Пагамонім, паспрачаемся. Час хутчэй пройдзе. Ты баішся, што я тваю сяброўку да царквы прывабліваю. Не. Гэтым не займаюся. Я толькі спрабую выклікаць сумненне: а можа з богам лягчэй? Толькі сумненне, а не веру.

ФРОСЯ. Думаеце, гэтага мала? Атэізм—таксама рэлігія, вера свабодных людзей. Вера і сумненне несумяшчальныя.

МАНАШКА (сціпла). Я карыстаюся свабодай слова.

ФРОСЯ (непрымірыма). Я—таксама.

ЗІНА. Не перашкаджай, Фрося. Не збівай мяне. Значыць, Хрыстос—гэта казка, але казка карысная...

МАНАШКА. Хрыстос—гэта вобраз ідэальнага чалавека, чалавека-бога. Каб людзі мелі з каго браць прыклад...

ФРОСЯ. Мы маем з каго браць прыклад.

ЗІНА (іранічна). Ці не з Віктара?

ФРОСЯ (закіпваючы гневам). Не, мы недаацэньваем вашу сілу. Мы адмахваемся ад вас, як ад старых анекдотаў, а вы—сіла...

ЗІНА. Прыпеўкі антырэлігійныя спяваем. А тут—розум... Мы нічога не ведаем пра рэлігію, акрамя прыпевак.

ФРОСЯ. Праўда твая. Зброю ворага трэба ведаць.

МАНАШКА. Якая ты непрымірымая, дзяўчынка... Не варта кіпяціцца. Падумай сама. На працягу дзвюх тысяч год лепшыя галовы будавалі філасофскі будынак хрысціянства, а вы хочаце разбурыць яго прыпеўкай. Наіўна. Геніі стваралі рэлігію.

ФРОСЯ. Яны ўзвышалі чалавека. Вы прыніжаеце яго. І мы не дазволім...

ЗІНА. Хопіць, Фроська! Не дазволь, не дазволь... Чаго ты прыйшла? Ідзі выпускай насценную газету.

ФРОСЯ. Не пайду. Не магу. Не маю права, калі ты...

МАНАШКА. Не гані яе, дзяўчынка. Выгнаць—проста. Пераканаць—цяжка. (Фросі). Вы пазбавілі чалавека веры ў бессмяротнасць. А што далі замест гэтага?

ФРОСЯ. Веру ў чалавека. У бессмяротнасць ягоных спраў.

МАНАШКА. Чалавек, які ведае, што смерць—гэта канец, спяшаецца пры жыцці прыдбаць усё, што можна. Ён—ненажэрны. Адсюль і распушта...

ЗІНА. Ад чаго ж яшчэ...

ФРОСЯ. Няпраўда! Адсюль—прага да дзейнасці, да раскрыцця сваіх чалавечых якасцей тут, на зямлі, бо іншага існавання няма.

МАНАШКА. Кажуць, рэлігія—опіум для народа. Але ж урачы, калі трэба, даюць хворым і опіум. Гэта бывае карысна. Чалавек з духоўнай ранай пачынае шукаць бога.

ЗІНА. Асабліва адзінокі чалавек...

ФРОСЯ. Мы робім людзей шчаслівымі. Вы шукаеце гора. Гэта вам карысна. Але вы яго хутка не знойдзеце!

ЗІНА. Гора будзе заўсёды. Прынамсі, пакуль існуюць каханне і здрада.

ФРОСЯ. Каго слухаш, Зінка!.. (Манашцы). Не, вас пазбягаць нельга. Вас трэба атакаваць. Штодзённа, не-

прымірыма. І не прыпеўкай, а па-сапраўднаму.

ЗІНА. Перастань хаміць, Фроська! **ФРОСЯ** (са злосцю). Не, не перастану! Я не яе пераконваю, а цябе, дурніцу, абараняю ад дурману. Прагледзела я... Яны і шукаюць вось такіх... зламаных... Каб даламаць, знявечыць.

ЗІНА (рэзка). А што я ад цябе чула? Размовы пра сярэднюю? А душа—гэта каму?!

ФРОСЯ. Толькі цяпер бачу, да чаго можа прывесці сухасць.

ЗІНА (манашцы). Мне хацелася б сустрэцца з вамі яшчэ... калі-небудзь...

МАНАШКА. Прыезджай... Успенскі манастыр... Ведаеш?

ЗІНА. Можа і прыеду...

ФРОСЯ. Дурніца!

ЗІНА (упарта). Можа прыеду. Няма з кім па душах пагутарыць... Баліць у мяне сэрца... А вы — сардэчная, ласкавая...

Манашка дапіла чай, перавярнула кубак. Абмахваецца хустачкай. Ёй стала гарача, яна адкідае з галавы чорнае пакрывала. Павярнулася ў профіль — і ўсе раптам убачылі ромбападобную пляму на яе левай шчаце.

ЗІНА (адхіснулася). Што?! Не можа быць...

ФРОСЯ (глядзіць шырока адкрытымі вачыма). Пляма... Велічынней згрыўню...

МАНАШКА. Што з вамі, дзеці мае?

ЗІНА (ва ўпор). Вы служылі ў сарак трэцім перакладчыцай у немцаў? Глядзіце мне ў вочы!

МАНАШКА (разгубілася). Што ты плячеш?..

ЗІНА (амаль істэрычна). Глядзіце мне ў вочы!.. Вы... вы... забойца!..

ФРОСЯ (з нянавісцю). Святая душа...

МАНАШКА (падхапілася з крэсла, і рукі яе самі пацягнуліся да горла дзяўчыны). Брэшаш! Брэшаш!

Уваходзіць Ганна.

ГАННА (устрыжована). Што здарылася?

ЗІНА. Фрося, ідзі пазвані... Гэта яна забіла маю маці.

ЗАСЛОНА.

Што новага ў свеце

ВОЛЮ НАРОДА ДА МІРУ — НЕ ЗЛАМАЦЬ

НЯДАўНА амерыканскія атамныя маньёкі кінулі новы выклік міру і бяспецы народаў. Не задаволіўшыся нябачанай па сваіх маштабах серыяй выпрабаванняў ядзернай зброі ў атмасферы над востравам Раждзяства ў Ціхім акіяне, імперыялісты ЗША прыступілі да правядзення ядзерных выбухаў у космасе.

Ядзерная ліхаманка, якая ахапіла амерыканскіх імперыялістаў, выклікала буру народнага гневу ва ўсіх краінах і на ўсіх кантынентах.

Услед за Англіяй, дзе ўжо некалькі год праводзіцца «маршы міру», з такімі ж маршамі выступілі Італія, ФРГ, Японія і іншыя краіны. Сілы міру актывізуюцца нават у ЗША, г. зн. у краіне, якая з'яўляецца ачагом ваеннай небяспекі і агрэсіўных планаў. Масавымі дэманстрацыямі, кругласутачнымі пікетамі жанчын навокал Белага дома адказалі простыя людзі Амерыкі на прадпрынятыя ўрадам ЗША ядзерныя выпрабаванні ў атмасферы. Амерыканскія ўлады арыштоўваюць і кідаюць у турмы мужных барацьбітоў за мір.

8 чэрвеня ў Сан-Францыска былі пасаджаны ў турму 29 чалавек, у тым ліку 6 жанчын. Ім прад'яўлена абвінавачанне ў «парушэнні грамадскага парадку». Але гэта не спалохала барацьбітоў за мір супраць атамнай смерці. Група маладых людзей на чале з урачом Монтэм Стэдменам, наперакор забароне, адправілася 11 чэрвеня на двухмачтавым судне «Эўрымэн-2» у зону амерыканскіх выпрабаванняў у раён вострава Раждзяства.

НЕПАКОРАНАЯ ІСПАНІЯ

УЛЕТАПІС гераічнай барацьбы іспанскіх працоўных за зваржэнне фашысцкай дыктатуры ўпісана яшчэ адна слаўная старонка. Магутны забастовачны рух, пачаты вясной гэтага года гарнякмі Астурый і падтрыманы сотнямі тысяч іспанскіх рабочых, моцна ўстрахнуў гнілы франкісцкі рэжым. Каб ацаніць мужнасць пачынальнікаў гэтага буйнейшага пасля грамадзянскай вайны ў Іспаніі антыфашысцкага выступлення, трэба мець на ўвазе, што па франкісцкіх законах арганізацыя забастовкі або ўдзел у ёй расцэнюваецца, як самае цяжкае злачынства — мяцеж супраць дзяржавы. Працяглы час гэтае «злачынства» каралася пакараннем смерцю, а цяпер — шматгадовым турэмным зняволеннем. Але, нягледзячы на пагрозу прымянення гэтых лютых мер, рабочыя Іспаніі, даведзеныя да роспачы галечай і зверствамі фашысцкага рэжыму, узяліся на барацьбу. У забастовках прыняло ўдзел звыш 300 тысяч рабочых з 15 правінцый Іспаніі. Яны патрабуюць павысіць зароботную плату, пакончыць з рабскімі ўмовамі працы, аднавіць у краіне дэмакратычныя правы і свабоды.

Барацьба рабочых з кожным днём набывала ўсё большы размах. Яна паступова выйшла за рамкі чыста эканамічных патрабаванняў і вылілася ў магутны палітычны рух, накіраваны супраць франкісцкага рэжыму ў цэлым. 70-гадовы «гене-

рал-каратышка», як празвалі Франка за яго маленькі рост, паспрабаваў з дапамогай штыкоў і рэпрэсій задушыць забастовачны рух. Ён увёў «надзвычайнае становішча» ў раёнах Іспаніі, ахопленых забастовкай. Супраць забастовшчыкаў былі кінуты тысячы жандараў і паліцэйскіх. Турмы Іспаніі перапоўніліся патрыётамі. Арыштаваны сотні барацьбітоў супраць фашысцкай дыктатуры. Уладальнікі шахт і прадпрыемстваў спрабавалі сарваць забастовку з дапамогай штрэйк-брэхераў. Але іх планы ганебна праваліліся. Мужныя жанчыны Астурый, Барселона і Мадрыда прыйшлі на дапамогу сваім мужам, сынам і братам і закрылі доступ на прадпрыемствы, ахопленыя забастовкай.

Гераічная барацьба іспанскага пралетарыату карыстаецца падтрымкай усяго міжнароднага рабочага класа, усяго прагрэсіўнага чалавецтва. Працоўныя многіх краін свету дэманструюць сваю салідарнасць з іспанскімі патрыётамі, выступаючы пад лозунгамі: «Далоў Франка!», «Свабоду Іспаніі!».

Сутыкнуўшыся з баявым духам працоўных і бачачы ўсё ўзрастаючую салідарнасць з бастуючымі па ўсёй Іспаніі і ва ўсім свеце, франкісцкія ўлады там-сям вымушаны былі пайсці на перагаворы з прадстаўнікамі забастовшчыкаў, пачалі прыбіраць да розных манеўраў і ілжывых абяцанняў. Але як бы ні выкручваўся Франка, дні яго злічаны. Гаворачы словамі слаўнай дачкі іспанскага народа Далорэс Ібаруры, Іспанія адраджаецца з крыві і попелу. Яна рыхтуецца вынесці свой канчатковы прысуд франкісцкаму рэжыму.

Ю. СМІРНОЎ,
кандыдат юрыдычных навук.

Дэлегаты Усесаюзнай канферэнцыі за раззбраенне і мір — у Калоннай зале Дома Саюзаў.
На здымку: калгасніца Туркменскай ССР Аразгельдыева Агул Курбан, А. Г. Балашова — маці-гераіня (г. Масква), Т. П. Плавінская — былая партызанка (БССР).

Фота А. Станавога.

ТАЯМНІЦЫ МОРКВЫ

...Капуста, бульба, памідоры, баклажаны, бруква, рэдка, салата, шчаўе, рэвень, кроп... Напэўна, няма такой сям'і, дзе б не любілі гародніну. Але сёння размова толькі пра моркву. Чалавек, які нармальна харчуецца, павінен штодзённа есці 600 грамаў гародніны, прычым частку з яе ён ужывае ў сырым выглядзе.

Вам, напэўна, не раз даводзілася назіраць такую карціну: маці толькі вярнулася з магазіна з поўным кошыкам гародніны. Дзеці, убачыўшы яе, радасна падскокваюць.

— Мама, моркву купіла?
— Пацярпіце хвілінку, трэба яе спачатку памыць...

І глядзіш: у руках у дзяцей сакавітая, ярка-аранжавая морква.

А тым, хто жыве ў вёсцы, купляць моркву не трэба. Яе можна проста вырваць з зямлі, абмыць і тут жа з'есці.

У Беларусі морква, бадай, самая старажытная культура. Наогул узрост яе вылічаецца многімі стагоддзямі. Вучоныя-батанікі сцвярджаюць, што моркву ведалі ў антычныя часы...

Чым жа карысна чырвоная морква? Як і ў іншай гародніне, у ёй шмат калцыю. Калі параўнаць яе, скажам, з бульбай, то ў моркве гэтага рэчыва ў сем разоў болей.

Кальцый — будаўнічы матэрыял. Ён неабходны кожнаму, хто расце — у першую чаргу дзецям. Кальцый умацоўвае касцявую сістэму арганізма. Але, бадай, самая вялікая каштоўнасць морквы не ў гэтым. Гародніна, як вядома, з'яўляецца крыніцай каратыну, рэчыва, з якога ў арганізме ўтвараецца вітамін «А». Гэтым рэчывам і багата морква.

Вітамін «А» папярэджвае такую хваробу, як курыная слепата, дапамагае захоўваць здаровай скуру, павялічвае ахоўныя сілы слізистай абалонкі ў барацьбе з мікраарганізмамі. Вучоныя пацвярджаюць, што каратын адігрывае важную ролю ў папярэджанні атэрасклерозу — хваробы, звязанай з адкладаннем тлушчу (ліпід) у сценкі краваносных саудаў.

Асабліва багата каратынам гародніна, афарбаваная ў аранжавыя і жоўтыя колеры: морк-

ва, таматы, чырвоны перац. Дастаткова сказаць, што 40 грамаў чырвонай морквы або 150 грамаў памідораў могуць задаволіць сутачную патрэбу арганізма ў каратыне.

Зразумела, задаволіць арганізм вітамінамі адной морквай немагчыма. Ежа павінна быць разнастайнай.

Некалькі слоў аб прыгатаванні морквы. З яе можна зрабіць мноства страў. Трэба толькі не забываць пра адну важную акалічнасць. Каратын, якім так багата морква, не раствараецца ў вадзе. Каб вітамін «А» паступіў у арганізм, моркву рэкамендуецца варыць на булёнах з дадаваннем тлушчу. Пры гэтым невялікая моцна пераважвае яе, бо пры вельмі высокай тэмпературы каратын выпараецца.

Не забывайце пра моркву. Ужывайце яе ў ежу як мага больш.

Урач А. ГУБСКАЯ.

КАБ гэта не пагражала вам, чытач (хто б вы ні былі: мужчына, жанчына, дзіця), навучыцеся правільна даглядаць валасы.

Калі ў вас здаровыя валасы, гэта нескладана, трэба толькі рэгулярна мыць іх (раз у 8—10 дзён) і расчэсваць шчоткай ва ўсіх напрамках кожную раніцу і вечар.

Больш складаны догляд сухіх валасоў. Такімі яны робяцца па розных прычынах: і ад прыроды і ў выніку празмернага перасушвання (перманент, сушка валасоў над вельмі гарачым струменем паветра, злоўжыванне хімікатамі пры фарбаванні, купанне ў марской вадзе).

Сухія валасы трэба мыць раз у дзесяць дзён. Перад мыццём працёрці валасы і скуру алеем і на гадзіну пакрыць добра выціснутым калматым ручніком, змочаным у гарачай вадзе. Затым валасы старанна прамыць, дадаць у вадку пры апошнім праналоскванні дзве сталовыя лыжкі воцату.

Замест мыла добра ўжываць яечны жаўток, збіты з невялікай колькасцю вады. У гарачае надвор'е не трэба змочваць валасы адэкалонам: ён сушыць іх больш, чым сонца і салёная вада. Пасля купання ў моры трэба паласкаць валасы вадой, прыпраўленай воцатам (дзве сталовыя лыжкі на літр вады) або сокам лімону.

Можна змазваць валасы пасля мыцця лопухавым алеем або такім саставам: сталовую лыжку рыцыны змяшаць з трыма лыжкамі алею сланечнікавага або аліўкавага. Гэты састаў капаюць на далоні, а затым расціраюць паміж імі пасмы валасоў да таго часу, пакуль яны не стануць мяккія і бліскучыя.

Жанчыны, у якіх сухія і тонкія валасы, павінны завівацца як мага радзей, каб даць валасам адпачынак.

Грабяні купляйце з тупымі зубамі, а шчоткі не вельмі жорсткія. Расчэсваць валасы трэба асцярожна, пачынаючы з канцоў, не рваць і не цягнуць іх. Кароткім валасам грэбень не патрэбен — лепш карыстацца шчоткай. Для доўгіх шчотка таксама неабходна. Нават пасля расчэсвання грабяньком валасы трэба прыгладжваць шчоткай.

Масаж шчоткай або рукамі для валасоў неабходны: гэта стымулюе кровазварот. Масажыраваць галаву трэба не толькі канцамі пальцаў (абсалютна сухімі), але таксама і ўсёй далонню. Пасля масажу ўзнікае прыемнае адчуванне цеплыні. Лепш за ўсё рабіць масаж увечары, таму што ён садзейнічае адпачынку.

Валасам карысна хна, басма і рамашка, але не хімічныя фарбавальнікі. Каштанавыя валасы ад праналосквання ў працэджаным чайным адвары набываюць прыгожае залацістае адценне.

Часцей за ўсё ад аблысення церпяць мужчыны. А кожны з іх мог бы захаваць шавялюру, калі б звярнуў увагу на прадвеснік аблысення — перхаць. Як толькі яна пачаеца, трэба прымаць рашучыя меры, прытрымлівацца пэўных правілаў догляду настойліва і ўпарта.

Мужчыны таксама павінны памятаць пра шчоткі. Іх трэба выбіраць больш жорсткія, чым для жанчын, і з больш кароткімі шчацінкамі. Мыць галаву трэба мяккай

...І ПА ВАЛАСАХ ПЛАЧУЦЬ

вадой — дажджавой або кіпячонай, а мыла купляць — сямейнае, баннае, яечнае або дзіцячае. Няправільна цёрці галаву кавалкам мыла. Яго

трэба растварыць у вадзе так, каб утварылася мыльная пена. Спалоскваць валасы трэба падкисленай вадой.

Пасля мыцця рэкамендуецца змазваць валасы брыльянтам або лопухавым (рапейным) алеем. Брыльянт можна прыгатаваць самім: сталовую лыжку рыцыны змяшаць з двума лыжкамі спірту або адэкалону. Змазваць трэба валасы, а не скуру.

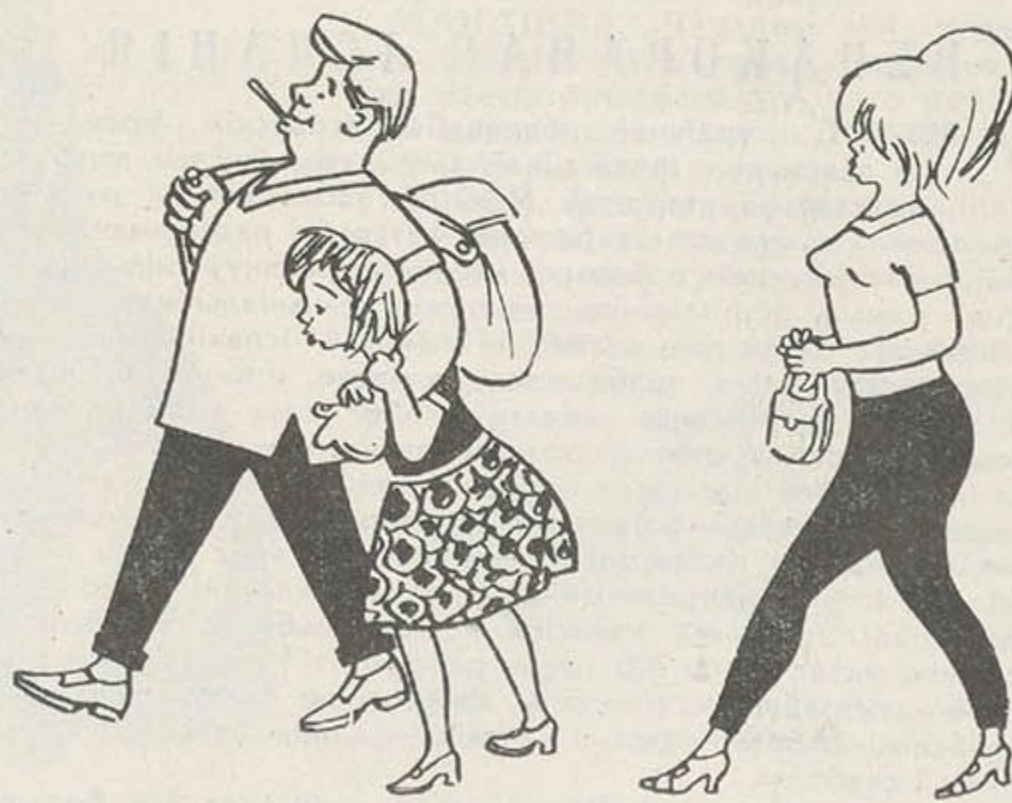
У аптэках і магазінах прадаецца рад сродкаў, якія дапамагаюць захаваць валасы. Адны з іх прызначаны для змазвання валасоў, а другія — для ўцірання ў скуру. Пры сухіх валасах добра карыстацца «Рэзолем» або «Хіннай эмульсіяй». Асабліва актыўна дзейнічае камбінаванае ўжыванне гэтых сродкаў. Два-тры разы на тыдзень ўціраюць у скуру «Рэзоль», а затым за суткі да мыцця «Хінную эмульсію».

Тлустыя валасы карысна штодзённа змочваць «Хіннай туалетнай вадой» або «Спіройлем».

Зараз модна хадзіць без галаўнога ўбору. Трэба сказаць, што гэта карысна: шчытныя шапкі і капелюшы робяць цяжкім выпарэнне са скуры галавы, пагаршаюць кровазварот, перашкаджаюць доступу паветра.

М. Г. ПАЛІКАРПАВА,
урач-касметолог.

Усмешкі

Цяжар сяброўства!

Што занадта, то...

Мал. М. Гурло.

Кулінарія

ЮШКА ПА-ДАНЕЦКУ

Свежую рыбу прамыйце, адрэжце плаўнікі, галаву і выпатрашыце. Адрэжце хвост, рыбу другі раз прамыйце і пакладзіце ў кіпячую ваду, дадайце соль, перац і карэнні. Варыце рыбу 15—20 минут, а затым дастаньце яе. Булён пакіньце на краю пліты минут на 5—6, затым працэдзіце і давядзіце да кіпення. У булён пакладзіце дробна нарэзаную і папярэдне абсмажаную бульбу, давядзіце да паўгатаўнасці, накладзіце пасераваную з таматам-пастай цыбулю і зварыце да гатоўнасці.

Пры падачы на стол рыбу пасыпце зяленівам.

На юшку: 200 г рыбы, масла сметанковае, цыбуля рэпчатая, чайная лыжка тамата-пасты, 3—4 бульбіны, часнок, соль, перац молаты горкі і лаўровы ліст.

КАБАЧКІ, ФАРШЫРАВАНЫЯ МЯСАМ

Маладыя кабачкі ачысціць, спаласнуць, калі яны невялікія, разрэзаць у даўжыню на дзве часткі, дастаць костачкі, злёгка пасаліць; вялікія кабачкі нарэзаць упоперак лустачкамі таўшчынёй у 4—5 см, лыжкай дастаць зярняты і мякіш, пакідаючы тонкі слой як дно. Прыгатаваць фарш: мяса прамыйце, парэзаць, бульку намачыць у вадзе, цыбулю пачысціць, нарэзаць, падрумяніць на тлушчы да светла-залацістага колеру. Мясца, бульку, цыбулю прапусціць праз мяса-рубку. Дадаць яйка, соль, перац, старанна расцёрці. Кабачкі напоўніць фаршам, пакласці адным слоём у неглыбокую каструлю, заліць невялікай колькасцю вады. Паставіць на 20—30 минут у гарачую духоўку. Пасаліць густую смятану, змяшаць з мукой, заліць кабач-

кі. Нядоўга запякаць, асцярожна пакласці на блюда, абліць соусам, пасыпаць сечаным зяленівам. Падаваць з бульбай. Кабачкі смачныя таксама з фаршам з рысу і прапушчанай праз мяса-рубку каўбасы.

1 кг маладых невялікіх кабачкоў. Фарш: 300 г свініны або бараніны, 50 г чэрствай булкі, цыбуля, сталовая лыжка тлушчу, 1 яйка, соль, перац. Соус: паўшклянкі смятаны, чайная лыжка мукі, соль, 1 лыжка сечанага кропу і зяленіва пятаўшкі.

СЫРНІКІ ДРАЖДЖАВЫЯ

Тварог пратрыце праз сіта, разатрыце з цукровым пяском, дадайце раствараныя ў малаце дрожджы, яйкі, соль, лімонную цэдру, пшанічную муку, замясце цеста і пастаўце яго ў цёплае месца. Пасля таго як цеста падойдзе, выражце з яго лыжкай сырнікі і абсмажце на разгрэтай патэльні з маслам, пакуль не ўтворыцца румяная скарынка.

Сырнікі добра падаваць з кампотам, фруктовым сокам.

250 г тварагу, 1 сталовая лыжка цукровага пяску, 1/2 шклянкі малака, 20 г дрожджаў, 2 яйкі, 1 шклянка мукі пшанічнай, соль, лімонная цэдра па смаку, 2 сталовыя лыжкі масла.

ПЫШКІ З БУЛЬБАЙ

Расчыніце дражджавое цеста для пышак. Пакладзіце цеста на стол, нарэжце кавалачкамі і зробіце шарыкі. Затым раскачайце іх у круглыя перапечкі. На сярэдзіну перапечкі пакладзіце бульбяны фарш, складзіце і зашчыпайце краі цеста так, каб не быў відаць фарш, надайце ім плоскую форму і абсмажце.

Для прыгатавання фаршу гарачую вараную бульбу адсушыце, пратрыце праз сіта, дадайце сметанковае масла, гарчае малако, перамяшай-

це, а затым добра прагрэйце. Гарачыя пышкі падаюць да чаю, малака, кавы.

На шэсць порцый: тонкую шклянку мукі пшанічнай, чайную лыжку цукровага пяску, сталовую лыжку маргарыну, кавалачак дрожджаў, 2 сталовыя лыжкі тлушчу для смажання. На фарш: 5—6 бульбін, сталовую лыжку масла сметанковага або маргарыну, 2 сталовыя лыжкі малака.

СМАЖАНІНА СА СВІНІНЫ ПЕЧАНАЯ

Мясца абмыйце, абсушыце і, не выразаючы косці, пасаліць, абкачаць у муцэ, абсмажыць на моцна разгрэтым тлушчы. Перакласці на бляху адпаведнай велічыні, дадаць тлушч, які застаўся ад смажання, ачышчаную і нарэзаную кружочкамі цыбулю. Пасыпаць кменам, папырскаць вадой. Уставіць у духавую печ з сярэдняй тэмпературай. Пячы, часта паліваючы соусам. Па меры выпарвання соуса даліваць ваду (гэта рэкамендуецца рабіць для таго, каб не перасохла мяса і не падгарэла цыбуля). Калі мяса зробіцца мяккім, дастаць, нарэзаць наўскасяк тонкімі лустачкамі ўпоперак валокнаў. Пакласці на блюда, паліць соусам. Падаваць з бульбай, квашанай капустай, запраўленай белакачаннай або чырвонакачаннай капустай, буракамі, салёнымі агуркамі. 700 г нятлустай свініны з касцямі (шынка, лапатка), 2 сталовыя лыжкі тлушчу, чайную лыжку мукі, 2 цыбуліны, кмен, соль.

АБ ТЫМ, АБ СІМ...

Кава не будзе пералівацца з кафейніка, калі да таго, як засыпаць у фільтр молатую каву, на дно фільтра насыпаць крыху цукровай пудры.

Пірог не падгарыць, калі насыпаць буйную соль у духоўку пад бляхай.

У памяшканні, у якім варыцца капуста, не будзе адчувацца пах, калі на накрывку каструлі пакласці кавалак шчытай тканіны, намочанай у воцэце.

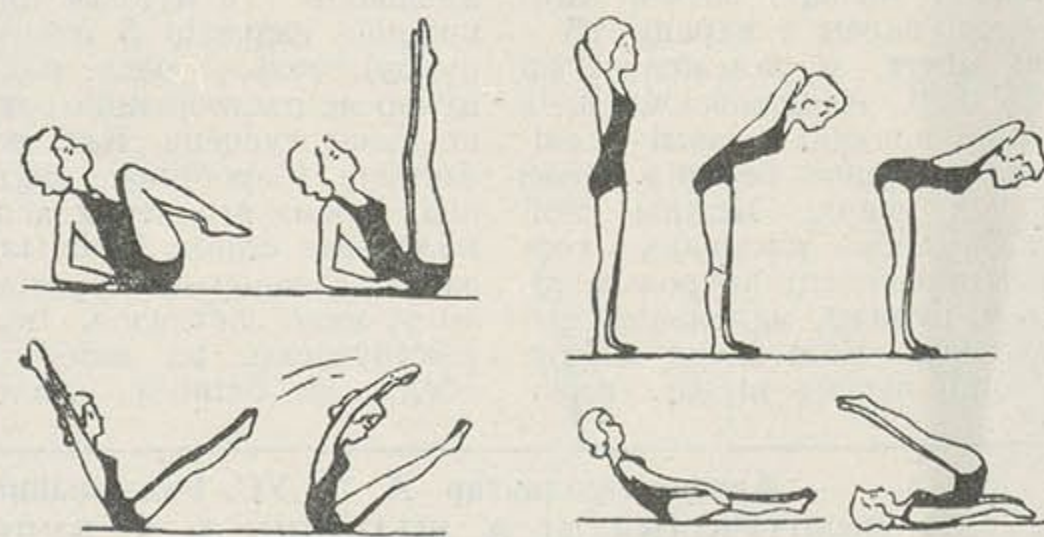
Птушку і дзічыну не рэкамендуецца доўга трымаць у вадзе, таму што гэта прыводзіць да страты пажыўных рэчываў.

Пры прыгатаванні бліноў збітыя яечныя бялкі або смятанку, калі яны прадугледжаны рэцэптурай, трэба ўводзіць пасля таго, як цеста канчаткова падыецца. Змешваць іх з цэстам трэба асцярожна зверху ўніз і знізу ўверх, а не кругадобнымі рухамі.

Каб на паверхні кісялю не ўтваралася плёнка, яго трэба пасыпаць невялікай колькасцю цукровага пяску.

УВЯДЗІЦЕ ГЭТЫЯ ПРАКТЫКАВАННІ Ў СВАЮ РАНІШНЮЮ ГІМНАСТЫКУ

- Сядзячы на дыванку, абпіраючыся на локці, адкіньце галаву, уцягніце живот, ногі, сагнутыя ў каленях, падыміце па вертыкалі як мага вышэй.
- Састаўце ступні ног, выпрастайце спіну, складзіце на патыліцы рукі і, уцягваючы живот, павольна нахіляйцеся.
- Сядзячы на дыванку, падыміце ногі і рукі ўверх рэзкім рухам усяго корпуса.
- Паўлежачы на дыванку, злёгка адхіліце верхнюю частку тулава і хутка падыміце ногі, як паказана на рысунку.

ЗАПАСЫ НА ЗІМУ

Нашы чытачы цікавяцца новымі спосабамі нарыхтоўкі і кансервавання гародніны, грыбоў і фруктаў. Змяшчаем парады, якімі карыстаюцца нашы польскія сяброўкі.

СТЭРЫЛІЗАЦЫЯ ПОСУДУ

Чыста вымыты посуд трэба стэрылізаваць, гэта значыць знішчыць бактэрыі, якія ў ім ёсць і маглі б выклікаць псаванне прадуктаў. Гэта трэба зрабіць непасрэдна перад тым, як пакласці нарыхтаваныя кансервы ў посуд.

Слоікі або бутэлькі, прызначаныя для кансервавання гародніны і марынадаў, трэба спаласнуць салёным варамам, посуд для салодкіх фруктовых прадуктаў — варамам з прымессю саліцылавай кіслаты. На 1 літр вару бяруць 1 таблетку саліцылавай кіслаты або поўную сталовую лыжку кухоннай солі. Робяць гэта наступным чынам: у парожні посуд наліваюць крыху крутога вару з соллю, бяруць посуд шматком за дно, нахіляюць і затым апускаюць верхнюю частку посуду ў гаршчок з варамам. Вымаюць і ставяць на стол на 5—6 штук адначасова і адразу напаўняюць гарачымі перапрацаванымі прадуктамі, не дакранаючыся рукамі да стэрылізаванага посуду.

Можна таксама вымыць слоікі і бутэлькі і паставіць іх у гарачую духоўку або ў выпаленую печ, вымаючы іх адтуль непасрэдна перад тым, як напаўняць.

ГРЫБЫ

Для засолкі бяруць адны толькі шапкі невялікіх баравікоў, нядаўна сабраных, не чарвітых. Спачатку іх чысцяць і мыюць, затым заліваюць варамам і вараць 15—20 минут, у залежнасці ад велічыні. Адцэджваюць праз сіта і кладуць слямі ў гліняныя гаршчкі верхнім бокам шапак уверх. Кожны слой трэба добра насыпаць соллю, перакласці лаўровым лістам, перцам, маленькімі цыбулінамі. Калі посуд поўны, наліць лыжку кіслата мала-

ка, накрыць гаршчок шматком і драўляным кружком. На які трэба пакласці камень (не вапняк).

На 10 кг грыбоў бяруць 1 кг солі, 3 лаўровыя лісткі, 6—8 гарошын перцу.

Праз 3 дні, калі грыбы асядуць на дно, трэба запоўніць гаршчок даверху варанымі грыбамі і даліць халоднай вады, пракіпячонай з соллю. Праз 40 дзён грыбы будуць гатовы да ўжывання. Перад ужываннем трэба з іх змыць соль, разрэзаць, прыправіць воцатам і алеем.

ЖЭЛЕ

Жэле прыгатаўляюць з пладоў, у якіх шмат пектыну, такіх, як кіслыя антонаўскія яблыкі, белыя, чорныя і чырвоныя парэчкі, маліна, клубніка, вішні. Жэле, асабліва з сырых фруктаў і ягад, вельмі каштоўнае, таму што ў ім многа вітамінаў. Зімой, калі няма свежых фруктаў, жэле вельмі карысна дзецям. Рэкамендуецца галоўным чынам жэле з чорных парэчак, у якіх асабліва многа вітамінаў С.

ЖЭЛЕ З СЫРЫХ ФРУКТАЎ І ЯГАД

Мяккія плады трэба расцёрці драўляным таўкачыкам у місцы. Фруктовую масу ўліць у чысты палатняны мяшочак і павесіць яго так, каб вадкасць магла сцякаць у падстаўлены посуд. Масу злёгка выціснуць, але не надта моцна, каб жэле не стала мутнае. Чысты сок змешваць з цукрам (на 4 шклянкі вадкасці 5 шклянак цукру) столькі часу, пакуль цукар не растворуцца і жэле не пачне гусець. Калі жэле застыне і зробіцца паўвадкім, можна яго перакласці ў маленькія слоікі і шчыльна закрыць паперай. Фруктовую масу, якая засталася, выкарыстоўваюць на дэсерт да абеду, да блінцоў, амлету.

ВАРЭННЕ

На 1 кг пладоў бяруць 1 кг цукру. Суніцы, клубніку, ажыну, вішні без костачак можна перасыпаць цукрам, пакінуць на ноч і варыць на наступны дзень. Можна таксама адразу варыць. Падрыхтаваць сіроп з 1 кг цукру і 1 шклянкі вады, усыпаць плады, закіпяціць, зняць з агню, праз паўгадзіны зноў паставіць на агонь і варыць да таго часу, пакуль плады не будуць празрыстыя. У час варкі трэба здымаць пену. Пасля гэтага варэнне трэба зняць з агню, адразу напаўніць ім слоікі і шчыльна закрыць. У добра звараным варэнні фрукты павінны быць цэлыя, а сок густаваты і празрысты.

ЯГАДЫ Ў БУТЭЛЬКАХ

У чыстыя бутэлькі засыпаць чыстыя, сухія ягады. Бутэльку закаркаваць, заліць сургучом або стэарынам, вынесці ў халодны склеп і паставіць на падлогу або заканаць у пясок. Ягады, кансерваваныя такім спосабам, доўга захоўваюць свае якасці, не трацячы нават паху.

СОКІ

Сокі прыгатаўляюць з мяккіх пладоў. Спачатку іх расціраюць у сырым выглядзе, затым адцэджваюць сок. Фруктовую масу, якая засталася ў мяшочку, трэба дастаць, пакласці ў каструлю і заліць вадой так, каб яе ўзровень быў вышэй за фруктовую масу. Варыць на невялікім агні каля 10 минут, затым уліць у палатняны мяшочак і павесіць так, каб вадкасць магла сцякаць. Потым змяшаць з сырым сокам і, адмерваючы шклянкай, уліць назад у каструлю. Варыць на невялікім агні каля 10 минут, а калі частка вад-

касці выпарыцца, дадаць цукар у прапорцыі 1 кг на 5 шклянак соку. Варыць з цукрам яшчэ 10—12 минут, здымаючы накіп выпуклым бокам лыжкі. Гарачы сок трэба разліць у стэрылізаваныя бутэлькі; кожную бутэльку шчыльна закаркаваць і пасля таго, як яны астынуць, заліць смолкай або стэарынам.

Сок можна таксама прыгатаваць з сырых пладоў. Для гэтага бяруць чыста вымытыя плады і засыпаюць у вялікую бутлю з вельмі шырокім горлачком або ў шклянны слоік, перасыпаючы кожны слой любой колькасцю цукру. Звычайна на 1 кг фруктаў бяруць 1 кг цукру. Напоўніўшы бутлю або слоік фруктамі, прыкрыць марляй, завязаць вяровачкай і паставіць на сонцы на 2 тыдні, затым пераставіць у цень на 5 тыдняў. Пасля гэтага тэрміну трэба сок зліць у бутэлькі. З пладоў, якія засталіся, робяць джэм.

ДЖЭМЫ

Джэмы прыгатаўляюць з аднаго або некалькіх сартоў фруктаў. Можна змяшаць агрэст з яблыкамі і малінай, агрэст з клубнікай і грушамі, брусніцы з яблыкамі, яблыкі з грушамі, беручы паровну кожнага віду фруктаў.

Джэм робяць з развараных, працёртых праз сіта або друшляк пладоў ($\frac{2}{3}$), а таксама з цэлых пладоў без костачак ($\frac{1}{3}$). На 1 кг фруктаў бяруць 600 г цукру. Развараную працёртую фруктовую масу ($\frac{2}{3}$) вараць з цукрам на невялікім агні. Калі маса пачне рабіцца празрыстай, дадаюць астатнюю трэць цэлых пладоў без костачак. Калі кропля джэму, налітая на талерку, застыне — джэм гатовы.

(З кнігі «Лексикон домашняго хозяйства»).

АДКАЗЫ НА КРАСВОРД, ЗМЕШЧАНЫ У № 6 ЧАСОПІСА

Па радыяльных лініях [ад занумараванай клеткі да цэнтры]:
1. Цвірка. 2. Мускат. 3. Тукала. 4. «Цусіма». 5. Апанас.
6. Абаянь. 7. Няміра. 8. Аладаў. 9. Рэпін. 10. Астра. 11. Талаш.
12. Атака. 13. Ганна. 14. Рыбка. 15. «Марта». 16. «Сырба».
Па акружнасці: 17. Арэнскі. 18. «Спартак». 19. Скарына.
20. Афарызм. 21. «Бурлакі». 22. Рэклама. 23. Кальман.
24. Кларнет.

Першая і чацвёртая вокладкі — фота Т. Ананьінай.

Адказны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, Т. Ц. ДЗМІТРЫЕВА, М. А. ЖЫДОВІЧ, Р. У. КУДРЭВІЧ, М. М. ТУР, В. І. ФІЛІПАВА, В. А. ЧАРНЯЎСКАЯ.

АТ 09018.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии

Падпісана да друку 2.VII.1962 г.

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77. Тэлефоны:

адказн. рэдактара — 3-17-51, адказн. сакратара — 3-38-14, аддзелаў прамысловасці, сельскай гаспадаркі і культуры — 3-38-24.

Друкарня выдавецтва «Звязда», Мінск. Цана 18 кап. Дадатак — выкрайка.
Друк. арк. 3. Аўт. арк. 4. Тыраж 192768. Зак. 361.

Салігорская раніца

Словы А. РУСАКА Музыка Ул. АЛОЎНІКАВА

Павейлі ў пасёлку ціха ветры,
Калышучь сосны ў ранняй цішыні.
Шахцёры апускаюцца у нетры,
Ім ярка засвяціліся агні.

Прыпеў:

Любімы край, лясы густыя,
Цвітуць лугі, калоссяцца палі,
І кланяюцца нівы, нівы залатыя
Шахцёрам салігорскім да зямлі.

Ніколі не пагаснуць нашым зорам.
Свае дары аддасць нам глыбіня.
Навекі пакарылася шахцёрам
Ты, наша беларуская зямля.

Прыпеў.

Яснеюць за капрамі далягляды.
Дарогі ў далі новыя завуць.
Ідуць камуністычнаю брыгадай,
Шахцёры з перамогаю ідуць.

Прыпеў.

Andantino cantabile

Па-ве-я-лі у па-сёл-ку ці-ха ве-тры, ка-лы-шучь
со-сны ў ран-няй ці-шы-ні.
Шах-це-ры а-пус-ка-юц-ца у
Прыпеў:
ім яр-ка за-сва-ці-лі-ся аг-ні. Лю-бі-мы
не-тры,
край, — ля-сы гус-ты-я, цві-туць лу-гі, ка-ло-сся-ца па-
Лю-бімы край, ля-сы гус-ты-я, цві-туць лу-гі, ка-
лі, клан-я-юц-ца ні-вы, ні-вы за-ла-ты-я шах-
це-рам са-лі-гор-скім да зям-лі.
Клан-я-юц-ца ні-вы
ні-вы за-ла-ты-я шах-це-рам са-лі-гор-скім да зям-лі.

27701

